

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

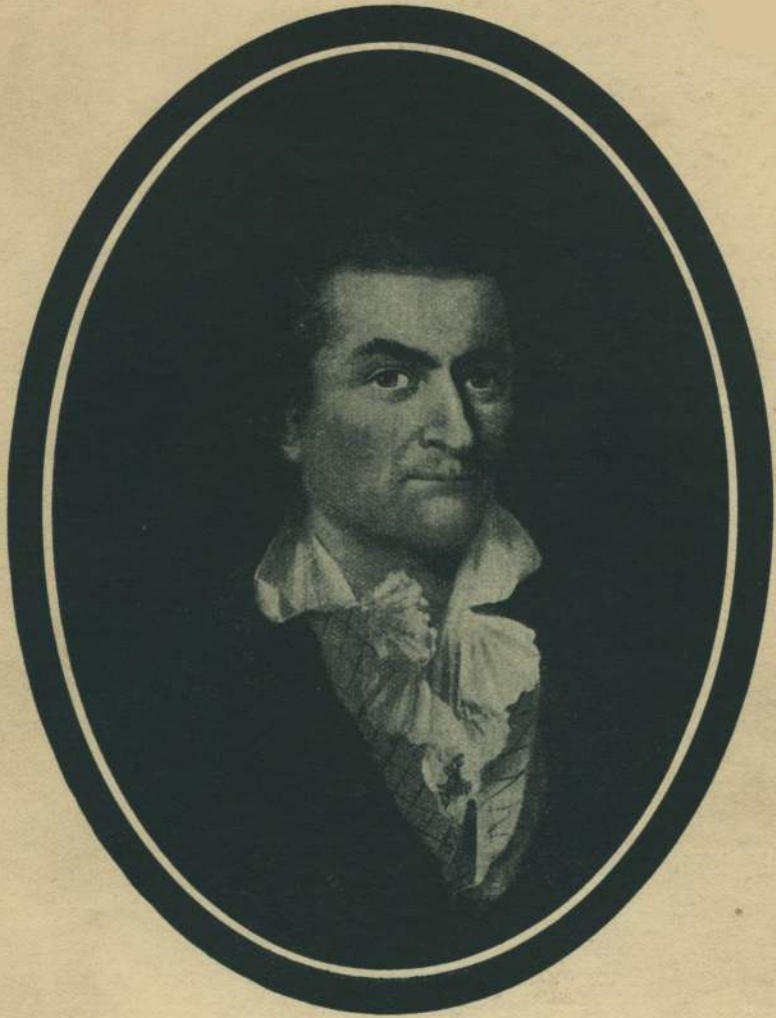
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HÆRENS ARKIV.

**ADAM GOTTLOB DETLEV
GREVE MOLTKE**

AF

AXEL PONTOPPIDAN

DIGTEREN OG GODSEJEREN

ADAM GOTTLOB DETLEV GREVE MOLTKE

TIL NOER, GRÜNEWALD OG NÜTSCHAU

GREVE ADAM MOLTKE

AXEL PONTOPPIDAN

ADAM GOTTLOB DETLEV
GREVE MOLTKE

TIL

NOER, GRÜNEWALD OG NÜTSCHAU

KØBENHAVN

POVL BRANNERS FORLAG

1939

COPYRIGHT 1939
by
AXEL PONTOPPIDAN

S. L. MØLLERS BOGTR. KBHVN.

*Gennem flere Aar har jeg med større eller mindre Af-
brydelser, men altid med levende Interesse beskæftiget
mig med*

Digteren og Godsejeren

Adam Gottlob Detlev Greve Moltke,

Herre til Noer, Grünewald og Nütschau,

*en Sønneson af Frederik V's Overhofmarskal og Ynd-
ling, Greve Adam Gottlob Moltke til Bregentved og
Fader til Frederik VII's og Christian IX's Minister,
Greve Carl Moltke til Nütschau, en af de betydeligste
Statsmænd indenfor det daværende danske Monarki; men
den direkte Anledning til, at nærværende Biografi kom-
mer frem, er dog dels Samtaler med Statsministerens
Sønneson, nu afdøde Udenrigsminister, Kammerherre
Greve Carl Moltke, Gl. Christiansholm, vor tidligere
Gesandt i Berlin, dels Læsningen af de Dagbøger og
Breve, som denne har overladt mig til Offentliggørelse;
ligesom de Studier, sidstnævnte Greve Carl Moltkes Enke
Grevinde Moltke, har givet mig Lejlighed til at gøre i
de af hende og hendes Mand i Rigsarkivet deponerede
Papirer hørende til »Statsminister, Grev Carl Moltkes
Privatarkiv«, yderligere har øget min Interesse for
Adam Gottlob Detlev Moltke.*

Det er uden Pretentioner, at disse Minder fra en sværmerisk og eksalteret Tid, der saavel i literær som i politisk Henseende er saa fængslende, ser Dagens Lys, idet et saa rigt Emne, som det foreliggende, ikke tør udgive sig for at være blevet behandlet med al Retfærdighed, hvad Fuldstændighed angaar. Kildematerialet er her til baade for mangfoldigt og for uensartet. De følgende Blade maa derfor ikke opfattes som værende »Bogen« om A. G. D. Moltke, men snarere en Slags trykt Materiale-samling som Bidrag til, fra forskellige Sider, at belyse hans ejendommelige Skikkelse og Personlighed med Hovedvægt paa hans intellektuelle Type, medens hans historisk-politiske Indsats kun er behandlet i Omrids.

Til yderligere Studier henvises til alle de trykte Kilder og da navnlig herunder til de mange Breve fra og til Greve Adam Moltke.

Med Haab om, at dette lille Skrift vil interessere Slægten Moltke, og med en Tak til de mange, som har staaet mig bi, saaledes ogsaa Carlsen-Langes Legatstiftelse, samt med en særlig Tak til Grevinde Carl Moltke for hendes store Interesse for mit Arbejde, som uden hendes Hjælp slet ikke var udkommet, afslutter jeg denne Biografi.

Ud over ganske enkelte Henvisninger er der givet Afkald paa et udførligt Noteapparat, idet der i Stedet for henvises til den i Bogen værende Fortegnelse over de fleste af de ved Udarbejdelsen brugte Kilder.

Klampenborg, Sommeren 1939.

A x e l P o n t o p p i d a n.

Frederik V

Allerede i Middelalderen forekommer Slægten Moltke her hjemme samtidig med, at den vel nok var en af de mest udbredte Adelsætter i Mecklenburg. Første Gang, Navnet forekommer, var med Fredericus Moltike, der nævnes 1254.

Gennem snart 700 Aar, altsaa lige saa længe som Dannebrogge har vajet over Danmark, har denne Slægt ført Navnet Moltke og i dette Tidsrum gjort en meget betydelig Indsats ikke alene indenfor Danmarks Riges Historie, men ogsaa paa mangfoldige andre og vidt forskellige Omraader. Den spillede saaledes en fremragende Rolle under Valdemar Atterdag og under Dronning Margrethe, men efter sidstnævntes Død forringedes dens Indflydelse betydeligt, og Slægten begyndte først at genvinde sin gamle Anseelse henimod Midten af det 18. Aarhundrede.

Det er fra Johannes Moltke, der levede omkring Midten af det 13. Aarhundrede, at alle nulevende danske Moltker nedstammer, medens det var Kong Frederik V, der ophøjede Adam Gottlob Detlev Moltkes Farfader, Statsmanden, Geheimeraad Adam Gottlob Moltke i Grevestanden, hvorved samtidig Grevskabet Bregentved oprettedes af Allodialgodserne Bregentved, Thurebyholm og Juellinge, ialt paa 2516 Tdr. Hartkorn.

Dette skete paa Kongens Fødselsdag den 31. Marts 1750, idet Majestæten, der 4 Aar forinden som Gave havde skænket daværende Overhofmarskal Adam Gottlob Moltke Bregentved Gaard og Gods, »ganske af egen Drift«, udstedte et Patent ¹⁾ for Adam Gottlob von Moltke, Herre til Bregentved, Juellinge, Thurebyholm og Eskildstrup, Ridder af Dannebrog, Geheimeraad og »øverste Raadgiver, hvem Kongen har en særlig Forkærlighed for« paa Grund af hans »troe og nidkier Tjeneste«, ved hvilket Patent han, tillige med hans Gemalinde Christiane Frederikke, født von Brüggemann, deres ægtefødte Børn af Mand- og Kvindekøn og disses Descendenter, som i ret og lovligt Ægteskab fødes, ophøjes i Grevestanden med den særlige Forrettighed, at alle disse straks efter Fødslen fører Titlen Greve eller Grevinde af Bregentved, idet der samtidig tildeltes dem et greveligt Vaaben, et Vaaben, hvis Midte er »det Hierteskiold, som er den ældgamle berømmelige Moltkeske Families Vaaben« — det Vaaben med de 3 Fugle, som gennem de Aarhundreder, Slægten har eksisteret, stedse har været fælles for alle Moltker.

Familien Brüggemann stammer fra Frankrig og hed oprindelig Dupont.

Adam Gottlob Moltke med Descendenter, der som før nævnt i Patentet alle fører Titlen Grever eller Grevinder af Bregentved, fik følgende Vaaben: Skjoldet firdelt med et kronet Guld-Hjerteskjold, hvori Familiens gamle Vaaben, det større Skjolds første og fjerde Felt er blaat, hvori 3 gyldne otteoddede Stjerner (første og fjerde Felt af Familien Brüggemanns Vaaben), andet og tredie Felt rødt, hvori en opretstaaende, guldkronet gylden Løve

Greve Adam Gottlob Moltke-Bregentved

med rød, udrakt Tunge og opløftet Hale, holdende i Forpoterne en rød Standart med et hvidt Kors. Paa Skjoldet 3 kronede Hjelme; paa den midterste Familiens gamle Hjelmtegn, syv gyldne Sceptere med en Paafuglefjer ovenpaa hver; paa den højre en Løve som i Skjoldets andet og tredie Felt; paa den venstre en halv, nøgen Vildmand med en grøn Krans om Hovedet og en lignende om Livet, holdende en gylden Kølle paa den højre Skulder

(Familien Brüggemanns Hjelmtegn). Skjoldholderne er to sorte Ørne med udrakte, røde Tunger.

Moltkernes Vaabenfarver er sort og gult.

Man har villet forklare Navnet Moltkes Oprindelse af dette Vaaben — de 3 sorte Urhaner i Guld, — idet den vendiske Betegnelse for en Urhane skulde være Moltke, men dette er absolut ikke rigtigt; Moltke er et Diminutiv eller Kælenavn af det oldgermanske Personnavn Molt eller Malte, paa samme Maade som Wöldike er opstaaet af Wolt eller Walt. Samme Vaaben førtes af den omkring 1700 uddøde Slægt Berkhaner, der formentlig var beslægtet med Moltkerne.

Bregentveds første Besidder udvirkede senere hos Kongen Tilladelse til, at der i Successionsfølgen skete forskellige Forandringer, som ikke alene fik den aller største Indflydelse paa Greve Adam Gottlob Detlev Moltke og hans Descendents Skæbne, men hvis Bestemmelser lige ned til de aller seneste Tider har været bragt i Anvendelse.

Ved den første af disse Forandringer, nemlig ved den under 12. Januar 1775 udstedte Kgl. Bevilling, fik Grevskabets Erektor Lov til blandt sine mandlige Arvinger at udvælge sin Eftermand. Anledningen hertil var følgende:

Af de 22 Børn, som Greve A. G. Moltke havde i sine 2 Ægteskaber med C. F. von Brüggemann og fra 1760 med Sophie Hedevig Raben, var allerede i 1771 hans ældste Søn, Greve Frederik død efterladende en eneste Søn, der 10 Aar senere fulgte Faderen i Graven; den anden af Erektors Sønner, General, Greve Casper havde ingen Livsarvinger; den tredie, Greve Magnus var bleven

Besidder af Godserne Noer og Grünewald i Forbindelse med, at Sønnen, Greve Adam Gottlob Detlev, som der nærmere skal gøres Rede for, senere mistede sin Farfaders Gunst og Tillid som Følge af sin Tilslutning og Begejstring overfor de paa hans Tid blussende, revolutionære Idéer, hvis Program ogsaa var Afskaffelsen af alle feudale Rettigheder; og endelig havde den næste i Rækken, Greve Ludvig ingen Sønner.

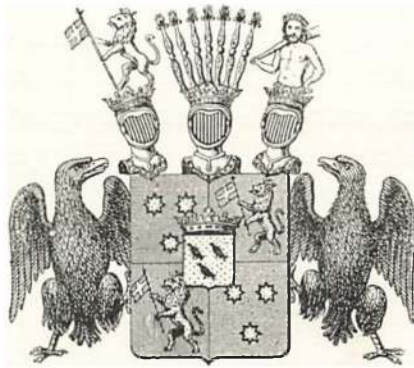
Ved Testamentscodicil af 20. April 1790 bestemte Erektor derfor, at hans 5' Søn, Greve Ioachim Godske Moltke skulde følge ham som Lensbesidder, saaledes at Grevskabet Bregentved skulde forblive hos dennes mandlige Descendens og, — naar den uddøde, — derefter tilfalde hans ældste Broders mandlige Efterslægt alt efter de i Lensbrevet fastsatte Successionsregler.

Ved Kgl. Bevilling af 13. April 1792 blev det dernæst bevilget Erektor, at ogsaa hans første Successor i Grevskabet fik Tilladelse til blandt sine Sønner, — og dersom han ingen mandlige Arvinger maatte have da blandt sine Brødre baade af Erektors første og andet Ægteskab og deres Sønner, — at udnævne til sin Efterfølger i Grevskabet den, som han maatte finde mest skikket og bemidlet til at forestaa, bestyre og forbedre Lenet, samt at lige Ret maatte forundes alle efterfølgende Successorer i Grevskabet, saa at enhver virkelig Lensbesidder iblandt sine mandlige Arvinger maa udnævne til Efterfølger i Grevskabet dén, som han finder bedst egnet dertil.

Som Bevæggrund hertil anførte Erektor i sin Ansøgning til Kongen, at det var hans Ønske, at samtlige hans Ejendomme, altsaa ogsaa hans Allodialgodser, skulde forblive bevarede samlede, og for at dette kunde realiseres,

maatte der sørges for, at alle Successorer virkelig var i Stand til at bestyre og vedligeholde et saa betydeligt »Familieetablissement«.

Endnu flere Tilføjelser og Bestemmelser blev senere gennem de forskellige Besidderes Testamenter anordnede. Disse skal dog ikke her gøres til Genstand for særlig Omtale, idet de ikke berører Adam Gottlob Detlev Moltkes Forhold til Arvefølgen paa Bregentved.

Adam Gottlob Detlev Greve von Moltke er født i Odense 15. Januar 1765 som Søn af den før omtalte Greve Christian Magnus Frederik von Moltke, Stamfader til de danske Grever Moltke af Noer og Nütschau i Ægteskab med Ritmester Frederik Reventlows Datter Frederikke Elisabeth; Moderen født Catharine Margarethe von Thoden, Datter af Gotthard Christopher von Thoden til Oberhof i Mecklenburg og Marie Gertrud.

Han blev opkaldt efter sin Farfader paa Bregentved og Moderens Farbroder, Geheimeraad Detlev Reventlow, og Daaben fandt Sted i Sct. Hans Kirke. Den er i Kirkebogen ²⁾ indført saaledes:

»1765 Tiirsdagen d. 15de Jan. overmiddag Kl. 1/2 Eet er Hans Høy Grevel. Excellence HE^r *Magnus* Moltke, Oberst ved det Holsteinske Cavallerie Regiment, og Frue Grevindes Frue *Friderica Sophia* Reventlaus, deres unge Greve født, Fredagen d. 18de Jan. blev han i den Hellige Daab kaldt Adam Gottlob Detløv. Fadderne varc Høy Velbr. Frue Geheime Raadinde Peder Iuels bb.

Mands Faddere HE^r General Lieut. Rieppur, HE^r Oberst Gude, HE^r Oberst Schöller.«

Det var sikkert Sognepræsten Andreas Borch, der foretog den hellige Handling.

Adam Gottlob Detlev Moltkes Fadders Navne giver noget af det Milieu, hvori Cavalleriofficeren Magnus de Moltke, — saaledes underskrev han sig, — levede i Odense, hvis Garnison han havde tilhørt siden 1761, da han som Chef for Holstenske Rytterregiment kom til Byen, ligesom de fortæller lidt om Familiens Tilknytning til Omegnen.

Det var, som man vil se, en meget militært præget Daab, den unge Greve fik i Byens Garnisonskirke. Alle de mandlige Faddere var Faderens Officerskammerater fra Garnisonen; de enten havde eller opnaaede alle senere at faa Generalsrang:

Frederik Carl von Rieppur havde garnisoneret i Odense, siden han 1755 som Oberst kommanderede 2' fynske nationale Rytterregiment, en Chefstilling, som han beholdt til sin Død 1781, 88 Aar gammel. Claus Frederik Gude, der var født 1714, var ligeledes Cavalleriofficer. Han var efter skiftende Garnisoner i Næstved og Køge kommet til Odense 1754 og gjorde Tjeneste som Oberstløjtnant ved Magnus Moltkes Rytterregiment, da han stod Fadder. Endelig den sidste af de 3 mandlige Faddere, Christian Schöller, der senere fik Generalmajor Charge. Han var født 1706 i Kristiania og var fra Kornet til Chef gaaet gennem alle Grader ved ovennævnte 2' fynske nationale Rytterregiment. Fra 1763 til sin Død ejede han Margaard Sydvest for Landevejen fra Odense til Bogense. Han døde i Odense 1778, hvorefter Enken, Ebba Ovidia født Grüner flyttede til deres Hus i Korsgade i Odense. General Schöller var en meget dygtig Godsadministrator, en myndig og striks Herrc, som Almuen fuldt og fast troede gik igen i den lange Kastanieallé paa Margaard.

Geheimeraadinde Iuel født Birthe Cathrine Levetzau fra Hverringe, gift med Geheimekonferentsraad Peder Iuel, var den, der bar Barnet; efter Kirkebogen har Adam Moltke kun haft denne ene kvindelige Fadder, men der har dog sikkert i hvert Fald været to, idet der i Bogen er ladt Plads aaben til en anden, hvis Navn Kirkebogsføreren dog ikke har faaet med.

Odense var paa den Tid en By paa ca. 5000 Indbyggere foruden Garnisonen, og det var almindeligt, at den fynske Adel havde Vinterophold dør. Hvor Oberst Moltke boede vides ikke, men han synes ikke selv at have ejet Hus. Blandt Byens høje Embedsmænd paa den Tid skal, foruden Stiftamtmanden, Geheimekonferentsraad Carl Iuel til Taasinge, der med sin 3' Hustru født Raben fra Aalholm residerede paa Slottet, nævnes den bekendte Biskop Jacob Ramus, der for nylig havde efterfulgt sin Fader som Biskop over Fyn. Han nød Ry som Salmedigter, var gift med Sara Dreyer, en Datter af Kancelliraaden paa Raschenberg (det nuværende Juelsberg ved Nyborg) og boede i den nu nedrevne, gamle Bispegaard.

Garnisonen bestod udelukkende af det ovenfor nævnte Holstenske Rytterregiment (Kyrasserregiment), hvortil Moltkerne synes at have været stærkt knyttede, og af 2' fynske Rytterregiment. Begge havde fra 1758—63 været i Holsten som Led i en dansk Hær, som under Kommando af General, Greve Saint-Germain havde været samlet dør for at være parat overfor et ventet russisk Angreb, efter at Hertug Carl Peter Ulrik var bleven russisk Kejser under Navn af Peter III.

Blandt de Officerer, som var knyttede til Grev Moltkes Regiment, skal — ud over de tidligere anførte — nævnes

Oberstløjtnant Matthias Leth, Major Johan Schinkel samt Ritmestrene C. Adeler, C. F. von Numsen og C. F. von Kleist. Som Chef for 2' fynske Rytterregiment, der senere fik Navnet »Det fynske geworbene Regiment Dragoner«, afløstes General Rieppur af Oberst, Greve C. F. Görtz. Alle Navne paa Officerer, der for fleres Vedkommende oprindelig hører til indvandrede Slægter, men som nu fik en god Klang saavel i Hæren som i Landet. De udgjorde dengang som iøvrigt altid et væsentligt Element indenfor Byens og Omegnens Selskabsliv.

Inden der fortsættes med Skildringen af Adam Gottlob Detlev Moltkes Liv, vil vi nu se lidt nærmere paa det Hjem, hvori han voksede op, og hvorfra der udgik en stor Søskendeflok — ialt 11, af hvilke dog flere døde som ganske smaa, — og den Kreds, det var omgivet af.

Husfaderen, Magnus Moltke var født i København 1741 og kom efter Datidens almindelige Skik og Brug allerede som Barn ind i Hæren, hvor han som 11-aarig kom i Nummer som Kornet i Livgarden til Hest. Det Moltke'ske Palæ, nuværende Christian VII' Palæ, paa Amaliensborg var dengang endnu ikke bygget, hvorfor hans Faders, Overhofmarskallens Bolig i Hovedstaden var paa Christiansborg.

Om end Struensees Regime, der ikke tiltalte Familien Moltke, afgørende ændrede et og andet, gjorde Magnus Moltke ligesom de andre Sønner fra Bregentved en meget hurtig Karrière. Adam Gottlob Moltke havde ikke for ingenting været Frederik V's intime Raadgiver og personlige Ven og dermed Rigets mægtigste Mand.

Tyve Aar gammel var Magnus Moltke allerede Kammerherre og Oberst og stod som Chef for Holstenske Rytteriregiment, hvor han havde afløst sin ældre Broder, Casper — med Garnison i Odense. Efter i sin Ungdom at have gjort Tjeneste i den franske Hær og med denne i Syvaarskrigen kæmpet paa østrigsk Side imod Preusserne, blev Magnus Moltke Deputeret i Generalkrigsdirektoriet og en kort Tid — i 1767 — Chef for de kombinerede Livgarder til Hest og til Fods. Fra førstnævnte Stilling blev han fjernet af Struensee, ligesom ved samme Lejlighed Broderen, Joachim Godske, der ogsaa nærrede stærk Uvilie mod Struensee, tog sin Afsked fra Stats-tjenesten. Dette skete i Aaret 1771, et Aar, der iøvrigt blev skæbnesvangert for Livgarden til Hest. Struensee fandt nemlig ikke Behag i de to Livgarder, som han be-
 tragtede med onde Øjne. Dels for at sikre sin egen Indflydelse, dels ogsaa for virkelig at fremme, hvad der efter hans Mening tjente til Statens Vel, tog han ikke i Betænkning at anvende Midler, som ved deres totale Omvæltning af bestaaende Tilstande vakte saa meget mere Uvilie og Misfornøjelse, som de i Reglen kom aldeles uventet, og hvori man derfor saa en vis Hensynsløshed mod Traditioner og den offentlige Mening. Et af disse Midler, der imidlertid ved den deraf opstaaede Misfornøjelse bidrog ikke lidet til at paaskynde Struensees Fald, var Opløsningen af Livgarden til Hest, der fandt Sted ved Kgl. Kabinetsordre af 20. Maj. Kort forinden var det, at Magnus

*Greve
Magnus Moltke*

Moltke havde maattet forlade denne sin Chefspost, ligesom han ogsaa blev fjernet fra Generalitetskollegiet, som den militære Styrelse dengang hed. Efter Struensees Fald fik Magnus Moltke dog atter Kommando, blev Cavalleri-general indtil han i 1808 efter 56 Aars Tjeneste tog sin Afsked.

Hans Frue, Ritmesterdatteren fra det slesvigske Rytterregiment i Randers skal have været en meget streng Dame! Det fortælles ³⁾, at hun paa sin Datters Bryllupsdag gav Bruden en Ørefigen, fordi hun under sin Paaklædning til Vielsen brast i Taarer over »at skulle ægte en Mand, hun slet ikke elskede«. Hun var, som før nævnt, Datter af Ritmester Frederik Reventlow af Huset Wittenberg ¹⁾, der var født 1699 og indtraadte ca. 1715 i dansk Militærtjeneste. Karakteret Ritmester blev han 1734 med Tilsladelse til at deltage som Volontør i Felittoget ved Rhinen. I Aarene 1745—54 garnisonerede han i Randers, hvor han sidstnævnte Aar fik sin Afsked.

Gennem en længere Aarrække havde General Magnus Moltke paa Grund af sine slette pekuniære Forhold Tilsladelse til at bo paa sine Godser Noer og Grünewald i Slesvig, som hans Fader havde overladt ham i 1772.

Begge disse Ejendomme, der siden 1639 havde hørt sammen under fælles Ejer, havde Adam Gottlob Moltke købt i 1764 af Arvingerne efter Geheimekonferentsraad Ioachim Brockdorff. Samtidig erhvervedes det af denne opførte Palæ paa Amalienborg, nuværende Frederik VIII's Palæ, som han dog Aaret efter solgte til Kongen. Den samlede Pris for Godserne var 172,500 Rd.

Noer ligger i Krusendorf Sogn et Par Mil Øst for

Eckernförde i det dengang kaldte Landskab Dänischwold, et af de »adelige Distrikter«, der bestod af ialt 14 Kirkesogne indenfor Hertugdømmet Slesvigs Grænser.

Hovedbygningen, som er opført af Geheimeraad Wulf von Brockdorff, forbedrede Adam Gottlob Moltke straks efter Overtagelsen; den er baade stor og stilfuld, bygget i 3 Etager med Tegltag og med 2 smaa Fløje omgivet af Grave paa 24 Fods Bredde og kendt for sin smukke Have og Park med gamle Ege og Graner.

Noer har en »overmaade behagelig Beliggenhed« ud til den Del af Østersøen, der danner Eckernförde Fjord. Ud over Indkomster fra Landbruget, der ialt havde et Areal paa ca. 1200 Tdr. Land, havde Godset store Indtægter ved Fiskeri i Østersøen. Ejeren er Værge for Sognets Kirke, til hvilken han havde jus patronatus.

Grünewald i Dänischenhagen Sogn, som af Ydre — i Modsætning til Noer — lignede en udpræget Avlsgaard, stod i Matriklen for 14 Plove — eller 6 mere end Noer. Arealet var ca. 740 Tdr. Land. Det havde ligesom Noer godt Fiskeri samt »Jagttrettigheder og andre adelige Friheder«. Godserne hørte til de saakaldte »Adelige Godser« med »adelige Rettigheder«, d. v. s. Godser, hvor Godsejeren eller hans Befuldmægtigede var i Besiddelse af Øvrighedsmyndigheden og den udøvende Politiforvaltning. De var fri for Toldafgifter, Militærtjeneste, Stempelpapir o. lign. samt havde særlige Jagttrettigheder.

Noers Historie gaar langt tilbage i Tiden. Den tilhørte i det 15' og 16' Aarhundrede Familien Ahlefeldt, af hvilke »Danske Atlas« nævner Brødrene Bendix og Claus 1463. I 1610 solgte Asmus von Ahlefeldt Gaarden til Moritz Rantzau, der 1620 efterlod den til sin Søn

Breide, som 1637 ogsaa fik Grūnewald i Eje, hvilket Gods ligeledes tidligere havde tilhørt Ahlefeldterne. Begge Godser tilhørte nu Gerhardt Rantzau, hvis Arvinger 1675 solgte dem til Wilhelm Rumohr, som igen 1680 overlod dem til Svigersønnen, Geheimeraad Wulf von Brockdorff, der ejede dem i 40 Aar og hvis Søn, førnævnte Geheimekonferentsraad Ioachim Brockdorff 1764 afhændede dem til Lensgreven paa Bregentved, Adam Gottlob Moltke. I 1832 solgtes de til Frederik VI's Søster, Hertuginde Louise Augusta til Slesvig-Holsten-Sønderborg-Augustenburg, gift med Hertug Friederich Christian, efter hvis Død i 1843 de overgik til hendes yngre Søn, Prins Friderich Emil August af Augustenburg, der nu efter sit Gods blev kaldt Prinsen af Noer. Prins Friderich var af sin Svoger, Kong Christian VIII udnævnt til kommanderende General og Statholder i Hertugdømmerne, men nedlagde i 1846 sine Embeder som Protest mod Kongens Politik. I Marts 1848 traadte han ind i den provisoriske Regering i Kiel, bemægtigede sig Rendsborg Fæstning og led som Øverstbefalende over Oprørshæren det bekendte Nederlag ved Bov. Navnet Noer har siden da haft en ilde Klang i danske Øren.

Jævnside med at være Officer og Godsejer deltog Magnus Moltke i det politiske Liv, idet han 22. Februar 1774 samtidig med Greve Heinrich Carl Schimmelman, Landraad Cai Frederik Bülow og Generalløjtnant Hardenberg blev optaget i det slesvig-holstenske Ridderskab, ligesom han af dette blev indvalgt i den »fortwährende Deputation«. Se Side 32.

Efter sin Afsked boede Generalen en Række Aar dels

Noer

sammen med sin Søster, Enkelensgrevinde Wedell paa Thurebyholm under Bregentved, dels som før omtalt i København i Viingaardsstræde Nr. 133 paa Hjørnet af Reverentsgade, nuværende Laksegade, med Sommerbolig paa Landstedet »Haabet« paa Vesterbro.

Magnus Moltke var en høj og statelig Officer, fornøjelig og elskværdig, om end han nu og da til langt op i Aarene kunde ligge til Sengs i Maaneder af Hypokondri. Hjemme var han gerne iført et graat Sæt civilt Tøj, medens han altid var i Uniform, naar han færdedes paa Gaden.

A propos Grevinde Cathrine Sophie Wilhelmine Wedell! Det var hende, Frederik V efter Dronning Louises Død ganske pludseligt og uventet friede til — et Frieri, som omgaaende blev afvist af hendes Fader, idet denne, der var besindig nok til at afvise denne farlige

Ære, straks sendte Bud efter Grev Hannibal Wedell til Wedellsborg, der gik og ventede paa Svar om at maatte faa hendes Haand. Da Kongen saa kom til Bregentved for at fri, blev Comtessen forestillet som Grev Wedells Forlovede! ³⁾)

Ægteskabet blev iøvrigt ikke lykkeligt; paa Grund af økonomiske Sorger skød Greven sig i Aaret 1766.

Om Generalens Liv og Omgangskreds i Hovedstaden omkring Begyndelsen af det 19' Aarhundrede fortæller Sønnesønnen, den senere Statsminister, Greve Carl Moltke ³⁾) efter et Besøg i 1810 hos sin Farfader forskelligt, saaledes at han dør traf sine Grandonkler Godske og Otto Moltke, af hvilke den sidstnævnte dengang var Direktør i Rentekammeret; begge var meget venlige ligesom Onklen Wilhelm Moltke, der dengang var Assessor i Højesteret, og Fætteren Detlev Buchwald, en ældre Broder til Fætter Magnus paa Helmsdorf, samt hans »allerkæreste Fruc«, Hanne, ældste Datter af den berømte Christian Colbiørnsen, hos hvem han spiste til Middag paa det skønne Eenrum; endvidere at han var til Middag hos Conferentsraad Moldenhaver paa Wilhelmsdal og til Aften hos Geheimeraad Brun paa Sofieholm, hvor han saa Grev Knuth, hans Datter Malvinas senere Svigerfader, med hans smukke Brud, Frøken Haxthausen, Dronningens Hofdame.

Af øvrige bekendte Personligheder, som dengang var i København, lagde Carl Moltke især Mærke til Grev Christian Bernstorff, den westphalske Gesandt, General Grev Hammerstein og Hofmesterinden, Grevinde Münster, Grandonklen Carl Moltkes Svigermoder, der var

kendt for sit smukke og fornemme Ydre. Ogsaa Gensynet med sin tidligere Lærer, Nicolaus Falck, som dengang var Kontorchef i det slesvig-holstenske Kancelli, var en stor Glæde. Ofte besøgte det Brandiske Hus, hvor den kendte Læge Ioachim Dietrich Brandis boede, og hvis ældste Søn, Christian August, den senere Filosofihistoriker, var Carl Moltkes Huslærer paa denne Tid.

Livet i Farfaderens Hus, Landstedet »Haabet« var meget interessant ikke mindst paa Grund af den store Have, der hørte til, og som var beplantet med mange smukke Frugttræer og iøvrigt ogsaa paa Grund af de mange Tropper og Ekvipager, der passerede frem og tilbage paa Vej til og fra Frederiksberg. En Dag, fortæller han, havde alle Drengene hjulpet med til at skrælle Æbler og Pærer, som skulde tørres, og da Arbejdet var forbi, blev Svinene lukket ind fra Gaarden for at spise Skrællerne, der laa paa Jorden. Endvidere at Dronningen en Formiddag paa sin Spaseretur i Frederiksberg Allé havde besøgt Fru Brandis i hendes Have og spist af de Frugter, der blev budt hende; bagefter, da Dronningen var gaaet, samlede Fru Brandis alle Fersken- og Blommestenenene op fra Jorden og bevarede dem i en Æske til Minde om det kongelige Besøg. Da Carl Moltke forlod København, ledsagedes Fader og Søn paa Tilbagereisen af den unge Grev Otto Baudissin, Officer i Livgarden til Fods, den senere Oprørsgeneral. Overfarten over Store Bælt tog paa Grund af den ugunstige Vind ikke mindre end 13 Timer, og hele Rejsen fra København over Als til Nütschau varede ialt 8 Dage.

Den gamle General døde 23. November 1813 i København i Huset i Viingaardsstræde.

Greve Magnus Moltke var en smuk Repræsentant for vort Officerskorps. Paa hans Vaabenskjold paa Frederiksborg som hvid Ridder staar skrevet: »Deo duce nil timendum« (»med Gud som Fører er der intet at frygte«) — Ord, som ligetil karakteriserer den gamle General.

Det var gennem General, Greve Magnus Moltkes Ægteskab, at der paalagdes dennes Godser Noer og Grünewald fideikommissariske Baand, idet Geheimeraad, Kammerherre Detlev Reventlow til Grünholz og Farensted, der var barnløs, ved Testamente oprettet i Kiel 10. Februar 1779, indsatte sin Broderdatter, Grevinde Frederikke Elisabeth Moltke til Universalarving, saaledes at disse Godser da skulde oprettes til Fideikommis, som tillige med Ejendommene i Kiel og Lübeck skulde tilfalde Ægteparret Moltke. Detlev Reventlow udsatte selv samtidig en Fideikommisskapital paa 110,000 Rd. Saafremt den mandlige Descendens af Magnus Moltke skulde uddø, skulde Fideikommis'et være forbeholdt den Reventlowske Familie. Først berettigede skulde da være Descendenter efter Overkammerherre, Greve Detlev Reventlow, der af Testator var indsat som Testamentseksekutor.

17. Februar s. A. kom en Codicil til Testamentet indeholdende nærmere Bestemmelser angaaende Familie-fideikommis'et. Ved en anden Codicil af 30. Maj 1780 tillod Testator, at Kapitalen paa 110,000 Rd., som skulde hæfte, eventuelt »sikres med Panteret« paa Noer og Grünewald saavel som i givet Tilfælde paa andre Godser, skulde henstaa som Fideikommis i Stedet for Godserne. Testator, der 12. Februar 1781 opgør sin samlede

Formue til 160,000 Rd., døde i Aaret 1783, og snart efter oprettede det grevelig Moltke'ske Ægtepar Godsfideikommis'et af Noer og Grünewald.

Dette blev imidlertid senere ændret, idet Grev Magnus Moltke allerede den 11. Februar 1800 solgte Godserne til sin ældste Søn, Greve Adam Gottlob Detlev Moltke under Forudsætning af fornødent Samtykke til Godsfideikommis'ets Ophævelse af Hans Majestæt Kongen. Salgssummen beløb sig til 325,000 Rd. indbefattet de 110,000 Rd., som skulde indgaa som Hypothek paa Godserne til 4 Procent Rente og behandles som Fideikommis. Ægteparret Moltke indgik nu en Overenskomst med deres Børn, ifølge hvilken Godsfideikommis'et blev ophævet, og kun Pengefideikommis'et forblev bestaaende, ialt 176,000 Rd. i en i Godserne uopsigelig 1ste Prioritet (den oprindelige Købesum), samtidig med at Brødrene Ferdinand og Magnus samt Søsteren, Fru Buchwald, fik paaskrevet en Andel i Resten af Formuen, som ialt beløb sig til 608,000 Rd. Kongens Resolution af 24. April 1800¹⁾ til denne Forandring blev meddelt den 7. Maj s. Aar. gennem Overretten i Gottorp, og Noer og Grünewald var hermed atter blevet fri Ejendom.

Allerede den 28. Oktober 1801 videresolgte Sønnen Grev Adam Moltke begge Godser til Greve Christian Detlev Carl Rantzau, tidligere Besidder af Ascheberg, for et Beløb af 415,000 Rd. indbefattet Fideikommismidlerne, som fortsat hæftede paa Godserne. Samtidig oprettedes et 2' Pengefideikommis, det 2' Noerske Fideikommis — begge nu ogsaa kaldet det større og mindre Noer-Grünewaldske Fideikommis, — der nedarves i Descendensen efter Adams yngre Broder Greve Ioachim til Rønnebæk-

holm. Størrelse 80,000 Rd. Senere solgte Grev Rantzau Godserne til Bernhard von Qualen og Detlev Hinrich Hilmers. Sidstnævnte gik imidlertid Konkurs, og Godserne overgik ved den heraf følgende Auktion den 11. Oktober 1822 til von Qualen, der derefter som eneste ansvarlige Indehaver anerkendte Gælden og godkendte dennes Indførelse i Gælds- og Panteprotokollen ⁵).

Oprindeligt havde det været Adam Moltkes Hensigt at bevare Gods-fideikommis'et med dertil hørende Belastning af Apanager til sine Sødskende, men han saa sig alligevel ikke i Stand hertil paa Grund af den store Gæld, han havde paadraget sig paa sine lange Rejser viden om i Europa.

De sidste Besiddere, inden Verdenskrigen delvis opslugte Fideikommis'erne, var Udenrigsminister Greve Carl Moltke og Greve Frederik Christian Moltke, Birkerød. Fideikommis'erne førte siden 1905 indtil Ophævelsen Navnet 1' og 2' Reventlow-Moltke'ske Fideikommis.

For det førstes Vedkommende bestod det indtil Krigens Begyndelse af Hypotheker i Noer, der blev sagt op i 1923 og Beløbet udbetalt i de paa dette Tidspunkt aldeles værdiløse Papirmark.

Greve Carl Moltke gjorde nu et stort Arbejde for at faa sin resterende Kapital udbetalt og overført til Danmark, hvad ogsaa lykkedes ved Hjælp af saavel de danske som de tyske Myndigheder.

Fideikommisprioriteten, som inden Inflationen beløb sig til omkring 372,000 Mark, blev imidlertid — ved den saakaldte »Aufwertung«, hvorved Tilgodehaverenten i tyske Penge blev afskrevet i Værdi og udbetalt med en vis Procent i Reichsmark, — opskrevet med 25 Procent og

omregnet til 93,060 Reichsmark, hvoraf 81,427,50 Reichsmark indgik i Greve Carl Moltkes Bo, medens Resten, 11,632,50 Reichsmark, tilkom hans Søn Greve Carl Adam Natanael Moltke, der var en af sin Faders Testaments-eksekutorer.

Denne Omskrivning af Kapitalen maa betegnes som meget heldig i Betragtning af, at mange Kreditorer med tyske Tilgodehavender ved Inflationen mistede deres Formuer i langt højere Grad end Tilfældet her ⁵⁾.

Paa Grund af de ved denne Overføring af Kapitalen forbundne Udgifter opnaaedes dog kun at erhverve ialt ca. 20 Procent af Fideikommis'ets oprindelige Størrelse.

Nogen tilsvarende Støtte fra de tyske Myndigheders Side for at faa Beløbet overført til Danmark fandt Greve F. C. Moltke ikke for det 2' Fideikommis' Vedkommende. En lille Rest findes endnu, som det altsaa hidindtil ikke er lykkedes at bjærge frelst i Land. Ialt er der dog udskrevet en Sum paa 22,000 Kr. — ca. 15 Procent.

Godserne Noer og Grünwald blev 22. Oktober 1839 atter samlet til et Fideikommis af Enkehertuginde Louise Augusta ved Patent af 5. August 1838, der fik Kgl. Stadfæstelse 14. s. M., hvorved det blev et »beständiges Guts- und Familienfideicommiss«, der skulde tilfalde hendes Søn Prins Friderich og hans legitime Descendens. De i Godserne indestaaende to Fideikommis'er blev staaende, og der ændredes ikke noget i deres Stilling. Det omtales i Forestillingen ⁶⁾, at de to Pengefideikommis'er tidligere har faaet Kgl. Stadfæstelse, men det siges ikke hvornaar. I 1855 ophævedes Familiefideikommis'et af Kong Frederik VII.

Med det oprindelige Fideikommis fulgte Rettigheder for Magnus Moltke og hele hans Descendens at blive reciperet i det Slesvig-Holstenske Ridderskab, hvor han blev et af den »fortwährende Deputations« første Medlemmer. Jfr. Side 24.

Det skal her bemærkes, at ikke enhver Besidder af et adeligt Gods kom til at tilhøre Ridderskabet. Saaledes f. Eks. ikke Ejeren af Knoop ved Eckernförde, Levin Claus Moltke, Hertug Friedrich III.s Geheimeraad, der var Medunderskriver af Freden i Roskilde og det i København af 13. Maj 1658 indgaaede Forlig mellem Kong Frederik III og den gottorpske Hertug. Som Minister havde Levin Moltke været til Stede ved Hertug Christian Albrechts Hyldning i 1661, men deltog iøvrigt ikke i selve denne, da han, som lige nævnt, til Trods for at være i Besiddelse af et adeligt Gods, ikke hørte til Ridderskabet.

Hertil krævedes nemlig særlig Reception, med mindre det drejede sig om oprindelig bosiddende, indfødte Adelsfamilier, og først den 22. Februar 1774 blev Grev Magnus Moltke til Noer og Grünewald og hans Descendenter reciperet ⁷).

Grev Adam Moltke voksede op under de bedst mulige Forhold i et godt Officers Hjem og fik dør en udmærket Opdragelse, der var udpræget »dansk«, og som kom til at staa i en stærk Modsætning til den helt igennem »tyske« Opdragelse, som Adam Moltke senere hen gav sine Børn paa Nütschau. Fra Barndommen af var han bestemt til Statstjenesten, hvor der for ham, som for alle Moltker i Danmark, stod en blændende Karrière aaben. Han fik derfor og iøvrigt i Overensstemmelse med sin Stand en Uddannelse, som efter Tidens Skik var beregnet paa en Løbebane saavel indenfor Hæren som ved Hoffet.

Idet han saaledes fulgte Slægtens militære Traditioner, blev han ligesom sin Fader allerede som Dreng indrullet i Hæren som Cadet og i November 1775 benaadet med Karakter som Sekondlieutenant ved sin Faders Regiment, »da eine gleiche Gnade anderen Regiments Chefs Søhnen wiederfahren ist«. Paa hans Stamliste ⁸⁾ staaar endvidere, at han blev kar. Premierlieutenant i 1781, men allerede dimitteret 2 Aar senere ved følgende Resolution ⁸⁾ :

»6. September 1783. Nr. 437.

Köngl. Resolution unterm 27. Aug.: Da der Chef des Holst. Regts. Reuterey Generallieut. Graf M. v.

Moltke angehalten hat, dass sein ältester Sohn *Adam Gottlob Ditleff v. Moltke*, welcher seit Anno 1775 als Premierlieutenant à la suite bey gedachtem Regt. gestanden, nunmehr weil seine schwächliche Gesundheit ihm nicht erlaubt, die mit dem Militär Stand verbundene Fatiguen auszuhalten, mit allergnädigsten Abschied begnädigt werden mögte und dass hingegen sein 2ter Sohn *Joachim v. Moltke*, welchen neulich Secondlieut.s Character v. d. Cavallerie vergönnt worden, jetzo an seines Bruders Stelle à la suite bey gedachtem Regt. angestellet werden dürfe.

Solches ist allergnädigst approbieret.«

Adam Moltkes Virksomhed indenfor Hærens Rækker har sikkert ikke været stor — »har vel aldrig forrettet Tjeneste« staar der i J. C. W. Hirsch: »Danske og Norske Officerer 1648—1814«, og dette skal ogsaa nok passe!

Den Kammerjunker-Charge, som Moltke var Indehaver af, stammer fra denne Periode, hvor han gjorde Tjeneste hos Kong Christian VII. Denne Hoftjeneste tiltalte ham dog ikke. Om hans meget kortvarige Tid ved Hove fortælles ³⁾, at »da han en Dag sad og spiste sammen med de øvrige Kavallerer ved Marskalstaflet, blev der pludselig kaldt paa ham i det Øjeblik, Kongen var ved at hæve Taflet. Moltke var da lige i fuld Fart løbet ind i Spisesalen, i hvis aabne Dør Kongen allerede stod; de tørnede nu sammen og blev begge indhyllet i en Sky af Pudder fra deres Parykker, som ved denne Lejlighed kom i den vildeste Uorden.«

Adams Barndomsaar³) hjemme hos Forældrene, der som før omtalt hyppig boede paa Noer, har sikkert været præget af Forberedelserne til det militære, om end i Drengets tidligste Ungdom Grundvolden synes at have været lagt til den Alvor, den Forkærlighed for videnskabelige Sysler og den Vedholdenhed til Arbejde, som siden prægede ham og udgjorde bemærkelsesværdige Træk i hans smukke Karakter, ligesom han ogsaa tidligt viste megen Interesse for politiske Spørgsmaal.

Blandt sine Huslærere mindedes han altid med stor Taknemmelighed Geografen Adam Christian Gaspari, der havde stor Indflydelse paa ham. Gaspari blev senere Professor i Filosofi ved Universitetet i Jena og gjorde en betydelig Indsats indenfor den geografiske Videnskab baade som Forfatter af en Del Lære- og Haandbøger og som Kartograf. Han døde som Professor i Geografi og Statistik ved Universitetet i Königsberg.

Gennem sin megen Læsning lærte Adam Moltke at elske det engelske Folk ud fra dets Historie; hans Britter var ham alt, selv om han kun kendte dem fra Historien. Han kunde saaledes til langt ud paa Natten ved et sparsomt Lys sidde og læse om engelske Helteskikkelser, som han kom til at holde langt mere af end de tyske. Alfred den Store betød mere for ham end den tyske Karl den Store med sin Roland, — og en skønne Morgen samlede han sine yngre Brødre i en Kreds og holdt ex tempore Frihedstaler for dem. Den anden Etappe i denne Evolution var Amerikas Frihedskrig. Da denne udbrød, kom den næppe 12—14-aarige Dreng i den pinligste Klemme: Hvordan kunde han blive sine Britter utro? Men Amerikas Krig var en Frihedskrig, en Krig imod Undertryk-

kelse, som man maatte ønske Held og Fremgang. Mange hede Taarer har disse indre Kampe kostet Drengen! Da William Pitt, Jarlen af Chatham, udtalte sig til Gunst for Amerikanerne, blev Washington, der førte Overbefalingen, og som senere blev Grundlæggeren af Nordamerikas Uafhængighed, hans Helt, ja hans Afgud. Ved hvert Slag hans Amerikanere fra nu af vandt, løb Drengen med sin Avis ned til den nærliggende Strandbred, udtrykte sin Begejstring til det uendelige Element, og de tusinde Bølger maatte stemme i med hans Jubel, hvad de ogsaa gjorde!

Streng Disciplin og Orden i Forbindelse med alle Slags Øvelser til Udvikling af Legemet gik dog i de første Aar ret naturlig forud for den mere aandelige Beskæftigelse. Men Adam Moltkes ungdommelige Aand og viderestræbende Trang, der var langt ud over det almindelige, kunde ikke finde nogen tilfredsstillende Næring heri, om end denne Opdragelse gav ham baade gode Sæder og en smuk ydre Fremtræden og Holdning.

Ønsket om en højere og mere omfattende Uddannelse voksede nu mere og mere i hans Bevidsthed! Meget tidligt viste han en glødende Interesse for Frihedsbevægelsen og for Digtningen og Filosofien i det XVIII Aarhundrede.

Adam Moltke tog sin Beslutning, som helt og holdent blev afgørende for hans hele Liv, og forlod af fri Villie den anviste militære Vej, som mindre og mindre tiltalte ham, og begyndte at kaste sig over det juridiske Studium.

Han havde da forinden i Sommeren 1783 bestaaet Studentereksamen ved Københavns Universitet.

Om Immatrikulationen findes følgende^o):

»Q. B. F. F. Q. S.

Inter præcipua academicæ ornamenta civitatis merito numeramus complura ex illustri Moltkiana domo præclara nomina. Splendidissima hac stirpe oriundus, illustrissimus et generosissimus *Adamus Dithlovius Comes de Moltke* excell^{mi} Comitum Magni de Moltke filius, qui, gentilitia premens vestigia et avitam gentis suæ æmulaturus gloriam, d. XVI. Iunii in ædibus excell^{mi} patrum, Dom. Ioachimi Godsche Comitum de Moltke, eodemque nec non compluribus aliis, dignitate et doctrina conspicuis præsentibus viris (quorum ad frequentiam ego quoque perbenigne vocatus sum) cum ampl^{mo} Facult. Philos. Decano, A. Kallio, in literis humanioribus, scientiis philosophicis, historiarum quoque et geographiæ præceptis suos probatos fecisset profectus, luculentissimum inde examinantis testimonium audientium plaudente corona, reportavit. Academiæ igitur nostræ, cui se adscribi voluit illustrissimus Comes, non possum quin de tali tantæque spei cive impense gratuler, mihi quoque insigni ducens honori, quod, auctore excell^{mo} patruo, privatum sibi me præceptorem elegerit generosissimus juvenis«.

At Adam Moltkes Studentereexamen blev fejret i Familiens Kreds, fortæller Geheimeraad B. L. Luxdorff i sin Dagbog under 16. Juni, idet han paa denne Dag har »Spiist med K:herre Knuth, Suhm, Erichsen, Etatz-Rd. Colbjørnsen, Dr. Schönheider, Etatz-Rd. Müller, Professor Kall, til Grev Godsche Moltkes, hvis Broder Magni Søn K:Junker og L:t Adam Detlef blev examineret i Philosophie, Latin, Historie og Geographie«.

Aaret i Forvejen havde paa Noer Adam Moltkes ene-

ste Søster, Comtesse Frederikke Sophies Bryllup med Kammerherre Christoph von Buchwald til Helmsdorf fundet Sted. —

18 Aar gammel kom Adam Moltke saaledes i 1783 som Student til Hovedstaden, hvor der var rig Lejlighed til at dyrke Familielivet, idet Byen var fuld af Moltker: I Palæet i Frederikstad (Amalienborg) boede Farfaderen Overhofmarskallen Adam Gottlob Moltke; i Amaliegade i de smukke af Eigtved byggede Palæer fra ca. 1754, som stødte umiddelbart op til Amalienborg og efter Salget af Palæet blev Bolig for Overhofmarskallens Enke, født Raben, boede Onklerne, Arvingen til Bregentved, Geheimeraad Greve Ioachim Godske Moltke, der ligesom Faderen gjorde sig fortjent ikke blot ved sin Virksomhed i Statens Tjeneste, men ogsaa ved den store Kærlighed og Interesse, hvormed de begge omfattede Videnskab og Kunst, og Kontreadmiral Greve Adam Gottlob Ferdinand Moltke, ligesom ogsaa et Par yngre Løjtnanter af samme Navn laa i Garnison her, samt Dronning Juliane Maries Overhofmester Anton Heinrich Moltke, der havde Bolig paa Christiansborg Slot, og endelig Kavalier hos Prinsesse Charlotte Amalie, Werner Jasper Andreas Moltke foruden mange andre af de i Familien indgiftede.

Men Studenten, der var dygtig til Dans, Fægtning og Ridning, og som kort sagt havde alle de Kundskaber, der forlangtes af en Gentleman, følte sig »forvirret og uduelig. I hans Hoved var der et sandt Kaos, en fuldstændig Mangel paa Sammenhæng«. Adam Moltke havde en livlig Fantasi og nærede tidligt megen Interesse for de daarligt stillede Klassers vanskelige Kaar. At slutte sig til sin egen Familie følte han slet ingen Trang til, og da han i Løbet

af det første Aars Tid kom i Forbindelse med en ung Mand ved Navn Hornsyld, der var Huslærer i det Hus, hvor Moltke boede, sluttede han sig til ham. Denne, som var Søn af en fattig Væver, var mod sin Faders Vilje blevet sat til Bogen og studerede nu Teologi.

Jens Hornsyld, der var 6—7 Aar ældre end Adam Moltke, havde som Dreng siddet paa sin Vævestol og skrevet latinske Ord op, som han havde fundet i en slidt, latinsk Ordbog, og disse Ord havde han under sit Vævearbejde lært udenad, hvorved man var bleven opmærksom paa hans Evner. Han kom paa Latinskolen og blev Student, lagde sig især efter Kameralfagene og tog senere filologisk Embedsexamen; i 1792 blev han Præst, dog uden at have absolveret teologisk Examen. Hornsyld, der var meget veltalende og livlig og fuld af Interesser, en varmhjertet og original Natur, der gerne talte om religiøse Emner, øvede gennem sit Samvær med Moltke en stærk Indflydelse paa denne. »Mellem os,« skriver Adam Moltke, »oprettedes et Venskab, som mindede om dem, der fortælles om i de gamle Sagaer.« Hornsyld indførte nu Moltke i sin Venskabskreds, hvor han bl. a. traf Digteren Jens Baggesen, der allerede i sin tidligste Ungdom havde vakt stor Opmærksomhed, navnlig ved sin mesterlige Behandling af det danske Sprog. »Han forenede i sig paa den heldigste Maade de mest modsatte Talenter, men desværre manglede han eet — den tilbørlige Bestemthed«, siger Moltke om Baggesen.

Jens Baggesen blev født 1764 paa Korsør Søbatteri som Søn af Kornskriver, senere tillige Vejpkør Bagge Baggesen. Han nævnes nu almindeligt som den lille Bys rigest begavede Søn. Hans fædrene Hjem var præget af From-

hed og Fattigdom. Det var saa daarligt stillet, at der ikke var Raad til at give Drengen en blot nogenlunde god Undervisning til Trods for, at Familien var klar over hans usædvanlige Evner. Det fortælles, at han kun var ti Aar, da han maatte hjælpe med til Familiens Underhold ved at give Ekstra-Timer i Skrivning. Til Dels ved egen Hjælp kom Baggesen ind til København og blev Student, men han gik meget ondt igennem, før han opnaede en Plads paa Regensen. Hans Samtidige fortalte, at han »ofte af Mangel paa Husly maatte tilbringe Natten paa Gaden«. I de Perioder, hvor han havde Husly, sad han oppe om Natten og ødelagde sit Helbred ved forceret Læsning. Den vordende Digter maa have været i Besiddelse af en enestaaende Videbegærlighed og Læselyst. Hans Trang til at lære var saa stor, at det blev en Art Monomani. Han lærte sig flere fremmede Sprog paa egen Haand — læste og læste, pisket frem af en uudslukkelig Kundskabstørst. Om hans yderligere Samvær med Adam Moltke skal senere berettes.

Frastødt af den fornemme Verdens Tomhed, Hulhed og overmætte Selvtilfredshed trak Adam Moltke sig, samtidig med at han dog fortsatte sin Jura, tilbage til Studiet af Spinoza, Diderot, Malebranche, Shakespeare, »Ossian« og Klopstocks Oder, Studier, der blev hans Yndlingslektüre og, som han selv udtaler, »vel gav ham en Bredde af Viden, men uden egentlig Dybde«. Af mere varig Værdi for ham blev Læsningen af Hume's Englands Historie og Afsnit af Tacitus, men især fik Jacobi's »Eduard Allwills Briefsamlung« og Lessings »Die Erziehung des Menschengeschlechts« Betydning for Udviklingen af hans personlige og religiøse Forhold, idet navnlig sidstnævnte Værk hjalp

Jens Baggesen

ham til de Anskuelser, han Livet igennem bevarede om positive Religioner. Endvidere udøver Læsningen af Plutarch en stor Indflydelse paa Moltke. Han omtaler dette i et Brev til Sønnen Carl, hvori han udtaler, at han, naar han var ved at fortvivle, gennem Plutarchs Biografier over berømte græske og romerske Mænd, kom til en positiv Indstilling til Livet.

I Aaret 1786 6. September tog Adam Moltke, der en Tid synes at have boet i Hyskenstræde, sin juridiske Embedsexamen med Laud *). En særlig Helt i Juraen var han efter eget Udsagn ikke; dog for Naturretten bevarede han for stedse en Forkærlighed. Den unge cand. juris maatte nu med Smerte skilles fra sine mange Venner i Hovedstaden og tage tilbage til Slesvig-Holsten, hvor hans

*) Hans Petikum er desværre ikke bevaret, hvad der dog ikke er særlig mærkeligt, da der i Konsistoriets Arkiv findes mange Huller.

nærmeste Familie i disse Studieaar i høj Grad havde misbilliget hans »jacobinske Leben og Anskuelse«, idet de betragtede ham som »en forloren Søn«. —

Efter at have tilbragt en længere Ferie dels i Hjemmet, hvor han i Maj 1787 havde den Sorg at miste sin Moder, der døde i Kiel, og dels ved Smaarejser rundt omkring, bestemte Adam Moltke sig til at tage til Göttingen for at høre Forelæsninger ved det derværende Universitet.

Under sine nu fortsatte Studier indlod Moltke sig ikke paa noget forud bestemt Fagstudium, — han vilde fuldtud bevare sin personlige Selvstændighed, ikke ofre den for det embedsmæssige eller konventionelle; han vilde som den Personlighed, han var, fuld af Fantasi og med et aabent Øje og Hjerte for de i Livet daarligst stillede, til det yderste stræbe efter med alle til Raadighed staaende Midler og Kræfter at søge at tilegne sig saa megen Aandens Dannelse som paa nogen Maade mulig, og det paa en Tid, der var fuld af glimrende og sværmeriske Forhaabninger. Dette førte til, at han, der forenede et digterisk Sind med en levende Aand, nu for Alvor begyndte at beskæftige sig med gammel og nyere Literatur, særlig den historiske, samt det dengang opblomstrende filosofiske Studium.

Til Göttingen kom Adam Moltke i Efteraaret 1787. Han blev immatrikuleret 18. Oktober og har under sit Ophold her boet flere forskellige Steder, saaledes paa Torvet hos Heidelbach, hos Vilter i Buchstrasse samt hos Vogler i Jüdenstrasse.

Göttingens Universitet spillede en stor Rolle paa denne Tid som Samlingssted for Studenter fra hele Tyskland og

Universitetet i Göttingen

fra store Dele af Udlandet. Hvad der særlig tiltalte den unge frihedsbegeistrede Holstener, var, at Göttingen var et Centrum for frisindede Ideer.

Moltke lod sig indskrive som Jurist og har af Forelæsningerne hørt saavel Professor Johan Stephan Pütter som Professor Schlözer, to af Datidens betydeligste Mænd indenfor henholdsvis tysk statsretlig og historisk Videnskab. Førstnævnte var en Menneskealder knyttet til Göttingen, hvortil han blev kaldet 1746. Han har udgivet talrige Skrifter og en Selvbiografi, som udkom 1798 i 2 Bind. Ogsaa Professor August Ludwig von Schlözer spillede gennem mange mange Aar en meget betydelig Rolle ved Göttingens Universitet som den vigtigste Repræsentant for den Tids Historieskrivning i Tyskland. Han var

Talsmanden for, at de herskende kirkelige Synspunkter skulde vige for de humane, og at den politiske Historie skulde behandles i Sammenhæng med Geografi og Statistik. Han virkede sammen med Historikeren Johan Christoph Gatterer, og de udgav, førstnævnte gennem sit Tidsskrift »Briefwechsel«, sidstnævnte gennem adskillige Lærebøger, der alle var af banebrydende Art, en Literatur, som vakte megen Opsigt Tyskland over, og hver paa sit Omraade udsprede et Fond af nyttige Kundskaber. Med Taknemmelighed mindedes Moltke »den uforglemmelige Heyne« — sandsynligvis Professor Christian Gotlob Heyne, en fremragende Kender af den klassiske Filologi.

Paa Grund af sine udprægede frisindede Anskuelser og sin almindelige Ringeagt overfor det, som blev anset for at være passende, kom Adam Moltke efterhaanden i et mere og mere skævt Forhold til sin Familie, hvis Uvillie forøgedes mod ham, efter at han havde kastet sin Kærlighed paa den unge Frøken Frederike Ulrika Rumohr, Conventualinde i Uetersen Kloster, der mærkelig nok slet ikke fandt Naade for Familien Moltkes Øjne.

Nogen egentlig Afslutning eller Examen tog Moltke ikke, hvad der heller ikke var almindeligt paa den Tid. Hans Ophold ved Universitetet blev paa ialt 2 Aar.

Det var Udbrudet af den franske Revolution i Juli 1789 med alle dens Frihedsideal, der satte Sindet og Fantasien hos den 24-aarige Adam Moltke i en voldsom Bevægelse. Han blev stærkt grebet og revet med af denne Begivenhed, der straks gjorde ham til en glødende Frihedsmand og ikke lod ham i Ro, før han paa nært Hold fik set Begivenhederne Syd paa. Ene var han dog ikke om denne Begejstring, der var ret udbredt herhjemme paa denne Tid, og som alle talte om.

Det var dog først efter mange af de før omtalte Vanskeligheder — »Vanskeligheder af social og Familie-Karakter ikke mindst indenfor sin egen Familie« —, som Adam Moltke delvis brød med ved denne Lejlighed, at han kom afsted — »skibbruden paa Lykke som paa Helbred og læns for Penge«. Moltke saa i Revolutionen en ny Tid, i hvilken »ædle Aander og store Talenter endnu vuggede sig i de reneste Forhaabninger for den almindelige Folkelykke«, og trods det, at den dattidige Skærsild forvandlede sig til »det vildeste Helvede«, tabte han ikke et Øjeblik Troen paa, at Nationens Lykke var betinget af helt igennem fri politisk Udvikling — at Frihed og Lighed for Loven vilde sejre. Moltke blev maaske derfor ogsaa betragtet, ja skældt ud for at være »en haardkogt Demokrat«, en Demagog, men det sidste

har han dog aldrig været. Moltke indrømmer, at den republikanske Regeringsform tiltalte ham mest, og stadig tiltaler ham mest, og mener, at Historien viser, at Udviklingen gaar den Vej; men ved sine Studier og ved Erfaringer kom han dog til det Resultat, at alt maa udvikle sig af sig selv, og at man ikke af nogen Tid maa fordre mere, end hvad der ligger i den. — Paa denne Tid gennemlevede Adam Moltke ogsaa uden Tvivl en Konflikt mellem de sociale Fordomme og de personlige Anskuelser.

Revolutionens Forløb og Ludvig XVI's Skæbne er almindelig kendt. Efter Stormen paa Bastillen blev Kongen tvunget til at tage Ophold i Paris, og saa længe Nationalforsamlingens faktiske Leder Grev Mirabeau levede, holdt denne Haanden over Kongen. Men efter Mirabeaus Død 1791 mistede Kong Ludvig enhver Støtte. Aaret derpaa proklamerede det nyvalgte Nationalkonvent Republiken — under en truende Krig med Østrig og Preussen —, og i Januar 1793 blev Kongen henrettet.

Det var endnu i den gode gamle Tid, da man kørte i Dagvogn til Paris. Adam Moltke rejste dog altid Europa rundt i egen Vogn, en lille let engelsk Vogn med kun Plads til to Personer, og altid ledsaget af sin trofaste Tjener Carl. Det var paa denne Rejse, som senere vil blive gjort til Genstand for nærmere Omtale, at Moltkes og Jens Baggesens Veje atter faldt sammen. De to Ungdomsvenner og Studenterkammerater saa at sige faldt i hinandens Arme, da de mødtes i Pymont efter ikke at have været sammen i 5—6 Aar.

Rejsen, der blev af største Betydning for Moltke ved hans daglige Samvær med Baggesen, blev for dennes Ved-

kommende Begyndelsen til hans senere Berømmelse, idet han, der var en af de mest udprægede Repræsentanter for den Tids Aandsstrømninger, her lærte Schiller og andre store Mænd at kende, ligesom det ogsaa var paa denne Rejse, at Baggesen i Bern blev forlovet med Sophie von Haller, og hvorfra han vendte hjem som en lykkelig Ægte-mand.

Det var gennem Grevinde Sybille Reventlow, født Schubart, gift med Bonde- og Børnevennen Ludvig Reventlow til Brahetrolleborg, og hendes Søster Grevinde Charlotte Schimmelmans, Statsmanden Grev Ernst Schimmelmans Hustru, at Baggesen kom i Forbindelse med og fik Samkvem med mange fornemme Kredse, navnlig indenfor den holstenske Del af Aristokratiet, der paa den Tid regnedes for en Magt saavel i dansk som i tysk Aandsliv.

Familien Schimmelmans førte Hus om Vinteren i Palæet i Bredgade og tilbragte Størstedelen af Sommeren paa Landstedet Sølyst i Klampenborg ved den efter hans første Hustru opkaldte Emiliekilde og samlede her under aandsfornemme og fribaarne Former alt, hvad Danmark ejede af fremragende Personligheder. Saavel Greven, »Digtingens, Kunstens og Videnskabernes Mæcen«, som Grevinden, som var en fin, aandslivlig og højt kultiveret Dame, der med Liv og Sjæl følte med Datidens revolutionære Frihedsbegejstring, forstod paa en egen Maade at drage til Huse og hjælpe lovende Talenter indenfor de Yngres Rækker, saaledes Jens Baggesen, der dog oprindeligt kom paa Sølyst for at styrke sit svage Helbred, men som dér drømte sine første Digterdrømme og senere som nygift boede i Efteraaret 1790.

Grevinde Charlotte Schimmelmann

Mange af de Stormænd i Aandens Verden, som i denne Romantikens Gennembrudstid færdedes i Greve og Grevinde Schimmelmanns selskabelige og gæstfri Hjem, hvor Grevinden i en lang Aarrække blev det straalende Midtpunkt, kom ogsaa i nær Forbindelse med Greve Adam Moltke, som paa denne Maade, om end paa anden Haand, blev præget af Milieuet paa Sølyst, der med fuld Føje nævnes som Landets første literære og politiske Salon.

At Adam Moltke ogsaa selv har været begejstret for

Greve Ernst Schimmelmann

Grevinde Schimmelmann fremgaar af en Udtalelse i et et Brev¹⁰⁾ fra ham til Baggesen, dateret København, 19. Oktober 1791, hvori der staar følgende: »— — Grevinde Schimmelmann er en Svane paa en skinnende Sø ved Solopgang. Hvis Menneskene er skabt af Jord, saa er hun det ikke — —«.

Blandt de Personligheder, der kom her og som Moltke senere mødte, skal allerede her foruden Baggesen nævnes: den engelske Minister i København Sir Hugh Elliot, Ba-

ron H. Schubart, B. G. Niebuhr, Hertugen af Augustenborg, J. K. Lavater og Heinrich Steffens, — som det vil sees alle Repræsentanter for Aandslivets førende Aristokrati, Navne, som atter og atter kommer igen i det følgende.

Men ogsaa under andre Besøg som for Eks. hos Greve Heinrich Baudissin paa Knoop i Slesvig, hvor Grevinden var en Søster til Greve Ernst Schimmelmänn, og paa Tremsbüttel i Stormarn hos Grev Stolberg, der selv havde et Navn med Klang i dansk Aandshistorie, og hvis Søster var gift med A. P. Bernstorff, samt i andre af Landets smukkeste Egne kom Baggesen i nært og venskabeligt Forhold til Mennesker, som f. Eks. Greve Adam Moltke, der paa Aandens og Hjertets Omraade hørte ikke blot til den Tids, men til hver Tids Ædleste, og i disse Omgivelser lutredes mere og mere den unge Digters Sans for det Skønne, Ædle og Gode. — —

Adam Moltke gjorde paa denne sin første store Rejse til Syden mange forskellige Bekendtskaber, i Göttingen bl. a. hilste han paa sine gamle Lærere, Professor i Historie Friherre Ludwig Spittler og den før nævnte Schlözer, og traf Greverne Frederik og Christian Stolberg, Kong Georg III af Englands Brødre, Digteren og Filosooffen Johann Heinrich Voss, der var Rektor i Eutin, og som var blandt dem, der udgjorde Klopstochs nærmeste Bekendtskabskreds. Hans Navn er her tilligemed andre Digteters Navne fra den Tid den Dag i Dag knyttet til Eutins Gader og Huse. Endvidere den schweiziske Læge og Geograf Dr. Johann Gottfried Ebel i Zürich, Diplomaten Christopher Vilhelm Dreyer, Danmarks senere Gesandt i Paris, samt endelig den schweiziske Naturforsker Filosooffen Charles Bonnet.

Om Moltkes Møde og Samvær med den jævnaldrende Baggesen, der for sidstnævntes Vedkommende var paa sin første Udenlandsrejse, som han foretog fra Maj 1789—Oktober 1790 af Helbredshensyn med Understøttelse af Hertug Friederich Christian af Augustenborg, fortæller Baggesen i sin navnkundige Skildring »Labyrinten«, en Bog, som betegner Gennembrudet af den moderne Prosa i vor Literatur. Han mindes saaledes, da de begge mødes i Bern og følges ad over Strassburg, hvis Kirketaarn de bestiger — »Enden af denne Himmelstige«. — Om selve Mødet paa Rejsen til Pymont og Basel skriver han, at da han »en Morgen slentrede fordybet i sine taagede Betragtninger ned ad den store Allé, mødte han den unge Greve Adam von Moltke, netop den blandt alle hans Venner, som i det Øjeblik var mest skikket til at kalde hans Interesse for Livet og med den selve Livet tilbage. I 6 Aar havde de ikke set hinanden, og Indbildningen om Vennens Død, som han paa en eller anden uforklarlig Maade havde forestillet sig, havde de 2 sidste Aar hos Baggesen allerede ført til egentlig Glemsel. Nu stod Venen der — om just ikke frisk, saa dog levende for ham; en forunderlig Følelse gennemfor lig en Lynstraale hans Væsen og antændte hans Hjerter ved dette uformodede Gensyn. Begge var de saa henrykte af Glæde, som om de i hinanden havde fundet alt, hvad der manglede dem. Den allerede forud bestemte Harmoni mellem deres Sjæle voxte efterhaanden ved gensidig Meddelelse til Sympatiens højeste Enthusiasmus, og de svor hinanden i forenet Henrykkelse evigt ubrydeligt Venskab«.

Adam Moltke fortalte derefter, hvorledes han havde maattet afbryde sine Studier i København, hvorledes han

var blevet nødt til helt alene at forlade H.^{xx} (Lübeck?), efter at han havde lært at kende og forlovet sig med den unge Frøken R.^{xx} — jfr. Side 44, — og hvorledes han var taget til Göttingen Universitet og efter sit toaarige Ophold dør fandt baade sin og sin Forlovedes Familie aldeles stemt imod sig, hvorledes han allevegne mødte Sladder, Fornærmelser og Ligegyldighed, og hvorledes Græmmelsen over denne ufortjente Behandling til Slut styrtede ham i en dødelig Sygdom, — og at han nu med stor Vanskelighed havde slæbt sig til Pymont. Hele denne Scene, »der ikke kan have været heftigere eller mere rørende end Scenen imellem Amandus og Amanda ved Porten af Lyon«, har Moltke bekræftet gennem Breve og andre Dokumenter, og Baggesen fik med Rette det Indtryk, at hans Ven var blevet bedraget og behandlet paa den mest onskabsfulde Maade.

Moltke og Baggesen veg ikke fra hinandens Side og blev ogsaa af de andre Badegæster kaldt: »De uadskillelige«. Deres Cirkel var en og den samme, og den Enes Bekendtskab blev umiddelbart eller middelbart den Andens.

Fra Pymont rejser de to Staldbrødre videre i Moltkes Vogn, nu fulgt af Karl Spazier, som Adam Moltke kendte fra Göttingen. Det kneb med Pladsen, men det lod sig dog arrangere. Den sidst ankomne Rejsekammerat, Johan Gottlieb Karl Spazier var født i Berlin af fattige Forældre og var først Kirkesanger i sin Fødeby og derefter Operasanger i Rheinsburg. Senere studerede han Teologi og Filosofi i Göttingen. I 1788 var han Huslærer for Friederike Bruns Børn i København, samme Fru Brun, som senere spillede en stor Rolle ikke alene i sit Hus i

København, men ogsaa i Syden, hvor hun f. Eks. i Rom gennem Venskab var knyttet til saa at sige alle Datidens store Navne. Spazier, som Baggeseu havde truffet paa Postsmakken i Kiel, tog senere Doktorgraden i Halle og blev iøvrigt berømt for Autobiografien »Karl Pilgers Roman seines Lebens«, 3 Bind, 1792—96, samt for sine Værker i Pædagogik og Musik. Han var Udgiver af »Berliner Musikzeitung« og den i sin Tid populære »Zeitung für die elegante Welt«.

Til Basel kører de nu alle tre sammen og mødes senere i Schweiz. Inden Rejsen fortsattes med »Plan og bestemte Love«, insisterer Baggeseu paa, at Adam Moltke, saa længe Rejsen varede, skulde give Afkald paa sin Grevetitel og sit aristokratiske Efternavn. Først og fremmest, argumenterer han, er det dyrt, for det andet generende, for det tredje er Adelen — med Undtagelse af nogle faa af dens Repræsentanter — ham usympatisk. »Ja, selvfølgelig, med Glæde!« svarer Moltke. Man bliver derpaa enig om at kalde ham for »Adams«, Spazier bytter sit Navn med Sparzet; Baggeseu alene bibeholder uden Forandring sit Navn som værende uadeligt, uengelsk og ubetydende. Saaledes maatte Moltke efterlade i Pymont »alle sine overflødige Sager, sin Tjener og sin Titel«. Med alt dette i Orden ruller de ud i den vide Verden!

Noget efter Ankomsten til Göttingen skiltes Baggeseu paa en eller anden Maade fra sine Rejsesæller og traf dem senere i Hotellet »Kronen« — i »Selskab med Grever, Kammerjunkere, en Baron, to Frisører, en Barber, Skræder, Kusk, Jøde og mange Studenter, der hilste glad og utvungen — fidel og burschikos — paa hverandre. Mage til den Frihed og Lighed her herskede har jeg aldrig set

... Frisørerne bemægtigede sig Adams og Sparzet, som fulgte mit Eksempel, og lod sig klippe det overflødige Haar, imens vi andre dannede en broget Cirkel omkring dem. Jeg besluttede at leve Studenterlivet, saalænge jeg var i Göttingen; hvad ellers kan man tage sig for, naar man lever med Studenter? Man skal synge med de Fugle, blandt hvilke man lever. Men det var mig mange Gange lettere, end jeg havde tænkt mig, fordi jeg meget hurtigt opdagede, at Adams' Venner var ham værdige og tilhørte ikke den almindelige Masse...«, fortæller Baggesen.

Ved at læse dette, spørger man sig uvilkaarligt, hvem der egentlig her var den ægte Demokrat — Grev Moltke eller Jens Baggesen, der ikke sympatiserede med Adelen?

Da Baggesen og Adam Moltke sejler fra Frankfurt til Mainz, idet Sparzet kører i Vognen, kommer Baggesen i Begejstring ved Synet af Rhinen. »Hvo der ellers ikke her fristes til at drukne sig, bør i det mindste ikke gøre Vers!« bemærker Baggesen. »Han kan være vis paa, at han er født Prosaist og har ingen Aare, ingen Sans for meget«. Moltkes bange Anelser var maaske ikke helt hen i Vejret, da Baggesen virkelig ytrede sin Begejstring over Landskabet ved at gaa i Vandet. Han følte saaledes ved at bade ved Mainz Flodens og Vandfaldets fulde Skønhed.

I Mainz besøges Domkirken, og videre gaar Rejsen tre Mand høj til Neckars Bred. »Kan man drikke sig en Rus i bar Luft?« spurgte Baggesen Spazier. »Den fuldkomneste Sjælerus«, svarede han. »Jeg har den allerede«, tilføjer Moltke.

I Heidelberg vilde Baggesen blive i nogle Dage — paa Grund af et eller andet Kloster og Jura's Højder, men dog mest »for de skønne Kvinders Skyld«. Men

Adam Moltke tvinger ham til at rejse videre efter dette morsomme Forslag: »Lad os sætte os paa Bukken, saa at vi vedbliver at være i Bevægelse. Den konstante Gyngen vil forhindre vore Livsmekanismer at gaa helt i staa, og det er jo ikke godt at vide, hvad der kan faa dem trukket op igen paa den anden Side af Brucksaa!«. Og saaledes bærer de sig da ogsaa ad!

Fra Basel gør Adam Moltke og Baggesen, der altsaa nu er alene, efter at Spazier har forladt dem, Vejen til Hest langs Münsters Dal og begejstres begge over Birss Floden. I samme Øjeblik som Baggesen gik ind i en Grotte langs Bredden, hører han et Skrig fra Moltke, og da han tror, at denne befandt sig i Fare, iler han til og finder Moltke — »staaende paa en af de allermest stejle Klipper midt i Birss i en begejstret og vild Stilling — svarende til Ekstase... Af lutter Begejstring er Moltke rede til at kaste sig i Flodens Vandfald — vi kunde ikke tale, vi bad kun stille til dette Syn...«.

»Hele Vejen fra Soloturn«, fortæller endvidere Baggesen, »har Adams og jeg haft tusinde Løjer for ved at føre Krig mod hinanden til Hest, kaste med Æbler og Pærer, som gror her lige saa tæt paa Træerne som Bladene, rive Hattene af hinanden, Lommetørklæder og lignende. De gamle Borge i Bjergene, som vi kom forbi, Slagene, der havde fundet Sted her, Magten, som vi følte allevegne omkring os, inspirerede os til disse Øvelser. Bønderne og Bønderpigerne, som ledsagede os fra den ene Landsby til den anden, glædede sig over vore Narrestreger og lo af hele Hjertet, hvis en af os med en Pære traf den andens Voksdug-Hat, saa den var lige ved at flyve af«.

Etappen fra Zürich til Bern sker som Regel saaledes: Baggesen og Hofapoteker Gottfried Becker fra København, der paa en længere Udenlandsrejse var stødt til Selskabet her, medens Spazier, som lige nævnt, havde forladt sine Fæller i Basel, til Fods, og med dem Føreren Bonifacius, »en yderst fortræffelig Natur-Mand, med en usigelig frappant Lighed med Wessel i Ansigt, Stemme og Gebærder samt en hel Del af hans Lune og comiske Vittighed«, Moltke ofte paa Grund af sin Svaghed ridende, idet han sækker bagud, naar han gaar til Fods.

De tre Staldbrodre følges ad og naar Thunersøen, ved hvis Bredder de traf Sophie von Haller, en Datter af Raadsherre Samuel von Haller og Datterdatter af den berømte Digter Albrecht von Haller, og hun gjorde paa dem alle et meget stærkt Indtryk. Det lille danske Rejse-selskab havde været paa en Udflugt i Alperne og tog, trætte og ødelagte, en Baad for at lade sig sætte over Thun, da der i det Øjeblik, der skulde sættes fra, viste sig en ung Pige i hvid Dragt, grøn Hue og med Stok i Haanden, sammen med en ældre Herre. Begge kom fra en Tur i Omegnen, hvor de havde besøgt en gammel, syg Barnepige og var nu paa Vej hjem til Bern. De ønskede at komme med om Bord og hoppede let i Baaden, idet de venligt tilraabte de 3 Herrer: »Bonjour, messieurs!« Adam Moltke og Baggesen stirrede maalløse paa hinanden og glemte næsten helt at gengælde Hilsenen. Om dette Møde forsikrer Becker, at »de svarede hende udmærket, selv om Greven gik i Staa paa det andet Ord, og Baggesen og han selv ikke fik sagt noget«. Moltkes Ydre og sikre Optræden, som dog ogsaa her ved denne Lejlighed skilte ham ud af de andres Rækker, kunde omvendt

ikke lade være med at gøre et endda meget stærkt Indtryk paa Sophie Haller. I Thun gik Selskabet i Land, og »Greven gav den smukke unge Pige sin Haand og fulgte hende til den nærliggende Kro, hvor der ogsaa fandtes et Værelse til dem«.

At Adam Moltke absolut var den af de tre, der ved det første Møde gjorde det gunstigste Indtryk paa Sophie, forklares ogsaa ved Afskedsscenen ved Thun, som den russiske Forfatter Nikolaj Karamsin, der et Par Gange i Baggesens og Beckers Selskab har truffet Moltke, beskriver i sine »Rejsebreve« paa følgende Maade: »Næste Dag skulde de rejse til Bern, hvor den Hallerske Familie boede; men Sophie og hendes Onkel blev endnu boende i Thun. »Er det muligt, at vi tager Afsked for altid?« sagde den unge Greve, idet han saa Sophie i Øjnene. Baggesen saa hende ogsaa i Øjnene, men med et endnu livligere Udtryk af Ømhed samtidig med, at Becker strakte Hovedet frem i Forventning om hendes Svar. Hun smilede og rakte Greven et Kort: »Her er Adressen paa vor Familie, som vil betragte det som en stor Fornøjelse at modtage saa elskværdige Rejsende.«. Danskerne udtrykte hende derefter deres Taknemmelighed og trak sig tilbage til deres anviste Værelser«.

Adam Moltkes Ydre kendetegnede ham straks som Gentleman. Elegancen i hans Manerer kom ogsaa frem her i hans Omgang med Sophie, saaledes ved deres første Møde, da hans Venner ikke kan træffe den rigtige Tone. Alene Moltke fandt sig straks til Rette og vidste, hvad han skulde svare. Da Selskabet forlod Baaden, tilbød Moltke hende Armen og fulgte hende til Kroen.

Men nu gaar der 4 Dage i Bern, og Billedet skifter:

»I denne Tid«, fortsætter Karamsin, »blev Becker klar over, at han ikke kunde være den første hos Sophie; han dæmpede sin Glød i Omgang med hende og opgav alle Krav paa hendes særlige Gunst. Greven bemærkede sandsynligvis det samme, blev indesluttet, og tilsidst opgav ogsaa han helt at besøge Sophie og begyndte at søge Adspredelse i det Bern'ske Selskab«.

Fra Bern gjorde Selskabet Fodture sammen til Schweiz, og i Bern deklarerede, som tidligere omtalt, Baggeseu sin Forlovelse med Sophie. Kun Mutheden afslørede Moltkes sjælelige Kamp, og endnu inden Afrejsen fra Bern kunde Becker konstatere en fuldkommen Sejr over den Lidenskab, som næsten overmandede ham — »Grev Moltke er bleven fuldstændig rolig og glæder sig over sin Vens Lykke«, udtaler Becker.

Denne statelige Rejsning og sjældne Beherskelse forener paa en mærkelig Maade Moltkes glødende Temperament. Hvis Baggeseu karakteriseres ved en levende Intelligens og Tilpasningsevne, saa var Adam Moltke tilbøjelig til Pathos, som ind imellem fremkaldte store Gestus og kraftige Ord. —

Fra Bern tog Moltke og Baggeseu videre til Paris, hvortil de ankom omkring Nytaar 1790. Her saa de Bastillens Ruiner og hørte paa Mirabeaus Tordentaler, og her var det, Baggeseu nok saa flot pantsatte Moltkes Guldur i et Værtshus for at faa Penge til at komme ind at se Tidens største Sukces: Marie-Joseph Chéniers Revolutionsdrama »Charles IX«. De nød ogsaa at gaa i Butiker i Palais-Royal og afventede ivrigt Svar fra Baggeseus Velyndere i København om nødvendig pekuniær Hjælp i Anledning af Forlovelsen.

Venskabet mellem Adam Moltke og Jens Baggesen bevaredes uberørt ogsaa efter sidstnævntes Frieri, men den inderlige Henrykkelse og Hengivenhed, som indtil da havde hersket mellem dem, forsvandt dog samtidigt. Tilfældige mindre Stridigheder tager fra nu af en anden Karakter, Vennerne siger fra nu af hinanden bitre Sandheder i Øjnene. »Bjærgluften hidser«, skriver Baggesen. At det ikke blev til aabent Brud, skyldes udelukkende Moltkes Beherskelse og Gentleman-Egenskaber, der gav sig særligt Udslag paa den Tid, da Baggesen endnu ikke var Sophies anerkendte Brudgom. Hans fintfølede Sjæl mærkede dog straks, da Sophie valgte Vennen til sin Udkaarne.

»Moltke var den første til at bemærke«, skriver Baggesen, »at vor Samtale med hinanden kun bestaar af Akkorder, vi river Ordene fra hinandens Læber og opfanger Meningen, længe inden Øret opfatter deres Lyd. Vi ved bestandig, hvad den anden vil sige, endnu inden Tungen har udtrykt det. Vore Sjæle læser i hinandens Blikke de endnu ufødte Tanker og Følelser!«.

Saaledes opofrer Adam Moltke sig til Fordel for sin Ven. Han tænker ikke alene paa ikke at rivalisere med Baggesen, men hjælper ham paa alle mulige Maader ogsaa i det rent daglige Samvær. Paa Spadsereure nøjes Moltke saaledes ofte med sit eget Selskab og Becker med Sophies Søster Emilie, for at Baggesen kunde gaa alene sammen med sin Elskede.

Engang da Baggesen var forvirret og ikke straks fulgte efter Sophie, bliver Moltke vred og nervøs: »Herre Gud,« siger han bag hans Ryg, »tag da endelig Damen og gaa med hende!«.

»Misunder De mig?« spurgte Baggeseu engang. »Man skulde være Djævlén for at misunde Dig«, svarer Moltke.

Baggesen har i et, som Vilhelm Andersen betegner det, »bølgende dansk Sprog« paa sin lette og vittige Maade skildret disse Aar af sit Liv og kommer atter og atter ind paa sit intime Forhold til Vennen Moltke. »Hvor er det vidunderligt«, skriver han engang, »at have en Ven, der til alle kloge Forslag siger: »Hjertens gerne«, til alle dumme: »Aldeles ikke« og til alle ligegyldige: »Som Du ønsker««.

Som Eksempel paa, hvor eksalterede og ekscentriske Datidens Ynglinge kunde være, nævnes Baggeseus egen Beskrivelse af sin Afskeds Ode til Sophie von Haller, som han læste op for Moltke og Becker. »De hørte den med voksende Andagt, og da jeg havde udlæst den sidste Strophe, fløj de mig om Halsen i strømmende næsten blodige Taarer i et halvt Slag og udbød i flammende Heflighed: »Ædleste, bedste, ædleste Ven! Yngling! hvor er Du stor!« han qualte mig næsten i heftige Kys. — — De kyste mine Skuldre og mit Bryst og vi syntes alle tre pludseligen at have tabt al Besindelse. Dette varede i nogle Minutter, og jeg skammede mig over, at kun et Par Taarer blandede sig med deres Strømme. Hvilken Salighed at rejse, at betragte Naturen i Favnen af to saa ædle hiertefulde Venner!«.

Om Forskelligheden mellem Baggeseu og Adam Moltke skriver Karamsin: »Begge elsker Lamentationer og Begejstringsudraab. Greven slaar sig paa Panden og stamper med Benene, og Poeten Baggeseu folder Hænderne overkors og ser op mod Himlen, naar Lavater taler glødende om noget«.

Men endnu tydeligere kommer disse Træk frem hos Moltke paa en Spadseretur i Genève. Sandt at sige, hvor meget end Karamsin og Baggesen elskede Naturen, saa var alligevel de Tanker, som tilskrives Moltke, dem fremmede. Vi lader Karamsin føre Ordet:

»Nu iaften gik vi en Tur, og jeg viste dem de smukkeste Steder og Ture omkring Genève. Idet Moltke saa mod Mont Blanc, løftede han sine Hænder og med høje Ud- raab tilkendegav han sin Begejstring, forsikrede, at han vilde leve og dø paa Bjergets Snetop, idet han undrede sig over, at ingen af de jordiske Herskere, for at udødeliggøre deres Berømmelse, havde tænkt paa at brolægge en stor Vej fra Foden til Toppen af Bjerget, saaledes at man kunde køre derop med Hest og Vogn. — Greven elskede vel nok gigantiske Tanker!«

Adam Moltke kunde maaske selv have vundet Sophie, men fra det Øjeblik, han mærkede Sympatien mellem hende og Baggesen, trak han sig, som det ogsaa fremgaar af det tidligere meddelte, tilbage og »lod sin hele Vellyst bestaae i at være Vidne til vore Siæles evige Møder«. Øjensynligt har dog Moltke ret snart trøstet sig med den et Aar ældre Søster Emilie, — og de har i Fællesskab bygget skønne Luftkasteller. Efter ved Frankrigsrejsens Begyndelse at have lagt Vejen om ad Landstedet Sandrin, hvor Hallers boede, for at sige Farvel til »de 2 elskelige Søstre, der engang skulde blive vore Børns Mødre« noterer Baggesen i sin Dagbog: »Vi læste i Sengen hin- andens Opsatser og kunde siden for evige Samtaler om vore himmelske og jordiske Gudinder ikke falde i Søvn. Jeg fortalte Moltke Anecdoter om Sophie — han mig om Emilie. Det nye Baand binder os endnu fastere, endnu

uopløseligere til hinanden. Vi ligge ikke ved Siden af hinanden, men i hinandens Arme. — Vi have besluttet, om mueligt, aldrig at skilles ad. Hvad der især beskieftiger vor Phantasie og giver os Materie til den meeste og kiere-
ste Underholdning er vor Reise sammen med vore to Elskede tilbage til Danmark. Intet kan lignedes ved Bygningen af den huuslige Lyksalighed, vor rolige Fornuft, meer end vor sværmende Phantasie, opfører i Forestillingen om denne firedobbelte Forening. Om Vinteren boe vi sammen i eet Hus i K(øben)-havn — om Sommeren flytte vi sammen til Ordrup eller et andet Sted paa Breddene af det elskede Sund. Vor venskabelige Kreds skal være lille; men yderst valgt. Susmama, Grevinde Schimmelmänn ere fornemmelig fæstede der. Ugentlig skulle Sophie og Emilie skiftes til, at have Huusholdningen. Vi moerer os usigelig i Tanken om denne Kappen imellem dem, der ved denne Leilighed vil opstaae. Hvilken fuldkommen medstemmende fortrolig Veninde vil Seline finde i Palmine! Sophie i Marie! Deres Sieles Sympathie skal foreene sig i mig, deres fælles Brændpunkt! »O!« raaber Adam i det vore Tanker paa Haabets Alpeskoe bestige disse for os liggende Tryllebierge — »O dette Ideal er for skiønt, for ikke at realiseres!« »Skulde den skiønneste blandt alle Drømme kunne være blot Drøm?« raaber jeg. Det Virkeliges og Mueliges evige Styrer allene veed det. Vi ville imidlertid lade os lede af vore uskyldige Hierter — og overgive os i vor Skiebne.«

Ligesom Kærligheds Prøvesten er Ægteskabet — saaledes er Venskabs Prøvesten en længere Rejse med hinanden — selvanden. Og her bestod begge Prøven — trods alt, hvad der altsaa kom dem imellem!

Foruden i ovennævnte Rejsebeskrivelse har Baggesen behandlet Rejsen i et »Rimbrev«, som er skrevet »Til Grev Adam Moltke. 1790«.

Om deres indbyrdes og Sophie von Hallers Forhold endnu følgende: Følte Moltke alligevel ikke nogle sjælelige Kvaler ved at give Afkald paa Sophie? — Nej, siger Karamsin bestemt; Moltke led, og Baggesen vidste, hvad dette Afkald kostede hans Ven. »Moltke er sikkert Jordens mest ædle Mand«, skriver Baggesen. »Han blev ligesom jeg straks begejstret for Frøken Hallers Sødhed, Klogskab, Godhed og Livsglæde. Hans Følelser for hende voksede ligesom mine. Hans Sjæl befandt sig i en mørk, trøstesløs Tilstand, som naar Hjertet klamrer sig til hvert Tegn paa Sympati; og i en saadan Tilstand træffer han en Kvinde, som han straks er klar over staar højere end alle andre Kvinder. — Han er Greve, men skylder ikke sin Titel alene Glansen, men belyser Titlen med sin Sjæls Fornemhed, sine Kundskaber, Talenter, og ubeskrivelig Uskyldighed, — alle disse Momenter bestormer hans Hjerte og overbeviser ham om, at han burde varme sig ved sin Guddommeliges Bistand, — og alligevel fra det Øjeblik, da han bemærker, at jeg maaske endnu varmere sympatiserer med Sophie, — at min Sympati opildnes stærkere, — at hun synes at knytte sig mere til mig, og specielt fra det Øjeblik da han hører min Ode, saa bestod hans eneste Glæde i at være Vidne til den gradvise Tilnærmelse af vore Sjæle, og for at lette denne Tilnærmelse, overlader han mig hende fuldstændig. Naar siden Sophie Haller paa en vis Maade blev ham uretfærdig, idet hun for aabenlyst ignorerede ham og Becker, for tydeligt at henvende sig til mig, denne engleagtige Mand, var det

saa langt fra det, som de fleste, endda de bedste af mit Køn vilde gøre, — blev ikke fornærmet paa hende, blev ikke vred, men tværtimod beundrede hende for dette, fandt hende endnu mere skøn og fuldkommen, og ikke alene misundte han mig ikke, men han ønskede mig en fuld Sejr. Jeg kender intet andet bedre Bevis for dette hans største, ædleste og smukkeste Hjerte«.

Og alligevel blev trods alt denne Lidenskab for Sophie Haller, som før bemærket, Vendepunktet i Moltkes og Baggesens Venskab. Dette fremgaar for det første af Baggesens Beskrivelse af Rejsen i Pays de Vaud og til Paris, hvor han kun sjældent nævner Moltke og da i Forbindelse med noget Ubehag. I Paris bliver der Rivninger paa Grund af Pengemangel, som dog Moltke raader Bod paa, og den sidste Dag i Lyon opstod der Uenighed, som efter nogle Dages Tavshed førte til en brevlig Forklaring. Om denne skriver Baggesen: »I Grunden er det en Bagatel, der er imellem os. Men vore respektive Karakterer gør en Bagatel til et Bjerg, som skiller os mere grundigt, end Jura Bjergene deler Frankrig og Svejts. Jeg er langt fra den Overbevisning, at Du alene er Skyld i vor Uenighed, — jeg er sikkert lige saa skyldig, og maaske endda meget mere end Du«. — Som Svar paa dette Brev fulgte et Brev fra Moltke og senere et forligende Budskab fra Baggesen. »Det Venskab er ikke det sande Venskab, hvor den ene kan leve uden den anden... Jeg kan kun elske Dig saalænge, som Du ikke kan leve uden mig«, skriver Moltke. — »Vi maa kunne leve uden hinanden«, svarede Baggesen. »Jeg kunde ikke respektere en Mand, som ikke var i Stand til at leve uden mig, — kun min Hustru skal ikke kunne leve uden mig, — men jeg

føler, at endda Tabet af min Sophie vilde jeg kunne bære«.

I dette Ordskifte tegnes med Relief Adam Moltkes idealistisk stemte Sjæl og Baggesens egoistiske Elasticitet. Lad denne sidste i samme Brev dække sig bag Demokratismen, sit Had mod Titler, mod Moltkes Stilling, hans Signet, og endda hans Maade at være paa, naar hans Tjener hjælper ham Skoene paa og knapper disse. Klart er det, at Baggesen er bleven kølig overfor Moltke paa et Tidspunkt, hvor Moltke endnu helligt bevarer Pagten af det Venskab, som de begge svor hinanden som ubrydeligt.

Adam Moltke forlod nu for en Tid Baggesen og vendte tilbage til Bern. Forinden var denne den 5. Marts bleven viet i den lille Kirke i Landsbyen Köniz ved Bern til Charlotte Sophie von Haller. Til Stede ved Brylluppet var kun Brudens Moder og Søster, og som Forlover Moltke, der fulgte med de Unge fra Bern til Danmark.

Ved Jens og Sophie Baggesens Afrejse fra Bern sendte Sophies Onkel, Præsidenten von Sinner, den samme i hvis Selskab Digteren i Begyndelsen af September Aaret i Forvejen første Gang havde truffet sin tilkommende Hustru, og som derefter havde introduceret ham i Familien, Parret følgende Afskedshyldest¹⁰⁾:

»O! mögte dieser Schattenriss,
So oft Sie ihn betrachten, sagen:
Der Umgang jener Zaubertagen
Des Thunersees, im kleinen Kahn,
Wird einst im grossen Ocean
Der Ewigkeit beständig währen!
Da trocknen wir die Abschieds Zähren
Gewiss! gewiss!

Durch Liebe wird uns alles leicht.
Was kann durch Liebe nicht geschehen?
Wir werden uns noch wiedersehen
In lieben väterlichem Bern —
Vielleicht — ich glaub' es doch so gern!
Vielleicht, nach ein Paar Dänen-Jahren
Wird nach der Schweiz zurückgefahren —
Vielleicht! Vielleicht!«

Ovenover Versene findes i ovale Rammer prydet med Rosenguirlander og Sløjfer Silhouetter af Jens Baggesen og Sophie Baggesen udført i Tusch med Farver.

Moltkes og Baggesens Veje skilles nu, om end de fra Tid til anden mødes endnu eller veksler Breve. Sin Bevaagenhed imod Baggesen viser Moltke ved at understøtte sin Ven baade med Penge*) og med Raad, ligesom Baggesen til Gengæld glæder sin Ungdoms Ven med digteriske Budskaber, — men det Liv — een Sjæl og eet Hjerter — gentog sig ikke mere. Og det var en lykkelig Tid! Endnu 50 Aar efter elskede Moltke at mindes deres Møde i Pyrmont, deres Ed og alle deres Eventyr!

Adam Moltke betegner Baggesen som et »eminent Talent, i Besiddelse af et alsidigt levende Sind for at opfatte den ydre Verden, men ikke dermed forbandt en tilsvarende varig Dybde for den indre Verden«, og opholdt sig nu 3—4 Aar i »Vidunderlandet Schweiz«, dog afbrudt nu og da af Rejser til Hjemlandet.

I Schweiz læste Adam Moltke Landets Historie og stiftede atter Bekendtskab med en Række europæiske Berømtheder, som Præsten og Digteren Johann Kasper Lavater, en af sin Tids mærkeligste Skikkelser, fantasi-

*) Fra Aaret 1802 udbetaler Moltke til sin Ven, i Løbet af tre Aar, Rigsdaler 800 aarligt — lige saa meget som den danske Regering har tildelt ham.

fuld, begejstret og ofte overspændt, nærmest Spiritist, en typisk Repræsentant for »Sturm- und Drangperioden«, der som Skribent var kendt viden om, og som i 1793 havde gjort et stærkt Indtryk paa den Schimmelmanske Kreds i København; Historikeren Edward Gibbon og Historikeren Johs. Müller, hvis Værk stadig var i hans Hænder, medens han gennemstrefede de historiske Egne i Schweiz med smaa Ture til Frankrig og Italien. »Schweiz betød for ham«, skriver Moltke senere om sig selv i tredje Person, »sandelig den højeste Skole, som ingen anden kunde blive det i samme Udstrækning og samme Aand, destomere som han opholdt sig i 4 Aar i dette Land«. Moltke levede ogsaa nogle Maaneder paa Øen Petra i den Bielske Sø, hvor han fordybede sig i Rousseau's Værker. En hel Vinter og Foraar tilbragte han i Genève, traf der sammen med Dumont og Rovérea, og Vennen Greve Mirabeau. Følgerne af dette Liv var, at »Ynglingen aflagde Troskabsed med hele Hjertet, med alle sine Tanker og Forstanden at tjene Friheden. Han gav og holdt sit Løfte, idet han helligede Friheden sit inderligste, sit bedste Liv. Friheden blev Genstand for alle hans Tanker, Følelser, Bestræbelser« . . .

Aarsdagen for Bastillens Fald tilbragte Moltke paa Ferney, hvorfra han til Baggesen sendte et højstemt Brev, der er trykt i hans »Reise nach Maynz«, som udkom nogle Aar senere.

Det var omkring denne Tid, at der skete det for Adam Moltke, som tidligere kort er berørt med Hensyn til Arvefølgen til Grevskabet Bregentved, hvor hans Farfader endnu sad som Lensherre, og som fik saa skæbne-

svangre Følger for ham og hans Descendens. Den direkte Anledning til dette Skridt var et Besøg, han aflagde paa Bregentved, hvor Begivenheden fandt Sted. Aarsagen til, at Adam Gottlob Moltke forandrede Arvefølgen omtales paa følgende Maade ³⁾ :

»Min salige Fader, der dengang som mange af hans Stands- og Aldersfæller paa Rejser i Tyskland, Frankrig og Schweiz havde tilegnet sig de politiske Meninger, som gjorde sig gældende under den franske Revolution, udtalte sig en Dag paa Bregentved ved Bordet meget livligt om Nødvendigheden af samtlige Majorats-, Stam- og Lensgodsers Afskaffelse. Min Oldefader tav, men efter Bordet kaldte han min Fader ind i sit Kabinet og spurgte ham, om det, han ved Bordet havde ytret om Majoraterne, var hans alvorlige, velovervejede Mening; min Fader bekræftede dette, hvorpaa min Oldefader tavs lod ham gaa, forandrede sit Testamente og bestemte sin femte Søn Ioachim Godske Moltke, den nuværende Besidders Fader, til sin Efterfølger i Besiddelsen af Grevskabet Bregentved«.

Denne Samtale har enten fundet Sted, inden Adam Moltke i 1789 tiltraadte sin store første Udenlandsrejse, eller ogsaa, hvad der maaske er det sandsynligste, under et Besøg i Hjemmet under denne, i alle Tilfælde inden Udstedelsen af det paa Side 15 omtalte Testamentscodicil og altsaa ca. et Par Aar før Adam Gottlob Moltkes Død den 25. September 1792. At Greve Adam Gottlob Moltke samtidig for Tid og Evighed udelukkede sin Søn Magnus og dennes øvrige Børn fra Successionen kan kun noteres som et Faktum. —

Tilbagekomsten fra ovennævnte Rejse fandt Sted i

1791, og det var paa dette Tidspunkt, at Adam Moltke sluttede det inderligste Venskab med den lige saa begejstrede kielske Professor C. F. Cramer, i hvis Bog »Menschliches Leben«, Leipzig 1794, flere sværmeriske Breve er aftrykt. Carl Friedrich Cramer var Student fra Göttingen og var paa Klopstocks anbefaling taget til Danmark. Cramer hørte til de Universitetslærere, som havde Evne til at kunne begejstre Ungdommen. En af de begejstrede Tilhængere af den Lære, han forfægtede: Rationalismen, var den senere kendte danske Bisp Peter Outzen Bojsen.

Om Adam Moltkes Syn paa Tilværelsen vidner følgende Brev¹¹⁾, som han fra København den 6. Oktober 1792 skrev til Wilhelm Ferdinand Chassot v. Florencourt — en iøvrigt ikke særlig kendt tysk Forfatter og Essayist —:

»I det Aar, jeg har befundet mig her i Landet, er der ikke hændt mig noget bemærkelsesværdigt. Jeg vegeterer mit Liv i min Stue mellem Bøger og med nogle Venner, blandt hvilke jeg kun savner Dig. Jeg har ansete Venner i en Regering, som man kun kunde ønske Eder Mage til. Har valgt mig Forfatterløbebanen og af og til skrevet noget i »Deutsches Magazin«^{*}), hvad der har beredt mig endnu mere Glæde. — Min Bedstefader er død og har berøvet mig Grevskabet (Bregentved) eller rettere sagt Haabet derpaa; men har efterladt det til en meget virksom blandt sine Sønner, hvad der glæder mig uendeligt. Jeg har i Forventningen paa det ikke set andet end den Virkekreds, der vilde aabne sig for mig. Denne Virkekreds er blevet en ædel Mand til Del, som vil det Gode

^{*}) Redigeret af v. Eggers.

og øver det hurtigt med Klogskab; jeg drikker derimod desto ivrigere ved Verdens Bryster«. —

Den i Brevet omtalte Forfatterdebut fandt Sted dette Aar ved Udgivelsen af: »Fragment einer Reise nach der Schweiz«.

I 1793 ledsagede Adam Moltke, der paa dette Tidspunkt havde sin Bolig i Lübeck, sin Broder Ioachim til »Rhinlandene« — beskrevet i »Reise nach Maynz«.

Greve Ioachim Moltke, der var 4 Aar yngre end Broderen, var Officer og stod som Ritmester ved Holstenske Regiments Rytteri — jfr. Side 34 — men deltog samtidig som Frivillig i Revolutionskrigene paa tysk Side, hvor han gjorde Tjeneste ved et Hessen-Darmstadt'sk let Rytterregiment.

De deltog begge — for Adams Vedkommende dog kun som almindelig Tilskuer — i Preussernes og Østrigernes Erobring af Mainz, en By paa ca. 32,000 Indbyggere. Den var Aaret i Forvejen efter 4 Dages Belejring blevet erobret af den franske General Custine, som altsaa nu maatte holde Stand overfor Preussernes og Østrigernes forenede Angreb. Franskmændenes Styrke i Mainz beløb sig til 22,000 Mand, hvoraf mange var Frivillige, og Byen blev holdt under skrap militær Aand af Divisionsgeneral d'Oysé, der havde faaet overdraget Kommandoen efter Custine, som frivillig havde opgivet Ævret. De preussiske og østrigske Tropper talte en Styrke paa ialt 43,000 Mand.

Den 14. April blev Byen cerneret, og 5. Juni begyndte Angriberne, der var under Kommando af Feltmarskal

Greve Ioachim Moltke

Hertug Karl af Braunschweig, et voldsomt Bombardement. Forsvarerne manglede Ammunition, og Troppernes Moral var daarlig; d'Oysé ønskede at holde ud, men tre Udsendinge fra Konventet forlangte at indlede Forhandlinger med det Haab at undgaa et langt Fangenskab i Tyskland. 18. Juli begyndtes disse Underhandlinger, og den 23. blev Preussernes Vilkaar modtagne. Disse gik ud paa, at Garnisonen fik fri Afmarch, men ikke maatte tjene mod de Allierede i et Aar, medens Fæstningens 312 Kanoner og øvrige Udstyr blev Preussernes Krigsbytte. Fæstningen kunde imidlertid have holdt en Maaned længere; Konventet nægtede at anerkende Kapitulationsbetingelserne og satte Officererne fra Hovedkvarteret under Anklage. Men Mainz' Fald afgjorde Custines

Skæbne. Han blev 10. Juli kaldt til Paris og henrettet 28. August s. A. Preussernes og Østrigernes Tab beløb sig til ialt 3000 Mand, medens der paa fransk Side faldt 4000 Mand^s).

Adam Moltke, som havde opholdt sig i Lejren hos sin Broder, fik nu for Alvor Krig at se paa allernærmeste Hold. Han blev ved denne Lejlighed stærkt frastødt af den Ødelæggelse, Brutalitet og Usædelighed, Krigen førte med sig, og udbryder »Gode Gud! er vi da kun Dyr?« Han mener, at Krig vil uddø med den tiltagende Civilisation, selv om der vil gaa Aarhundreder, ja Aartusinder, men Paastanden om den evige Freds Uopnaaelighed er og bliver Gudsbespottelse.

Ved Overgivelsen af Byen, som han var med til, blev han Vidne til de frygtelige Ødelæggelser og al den Elenighed, der var opstaaet, men blev dog i nogen Grad genoplivet i Troen paa Menneskeheden ved at se Byens tapre Forsvarere, der trods alt ikke lod sig præge af Ulykkerne.

Efter at have fulgt Hæren langs Rhinen til Flandern, hvor han paa Vejen oplevede flere lignende Hændelser, drog Adam Moltke med et brændende Had til Krigen og til alt, hvad der dermed er forbundet, igen over Düsseldorf hjem til Lübeck, hvor han atter tog Ophold, naar han da ikke boede hos Faderen paa Noer. —

Greve Joachim Moltke afsluttede sin militære Løbane som Oberst, blev Kammerherre og købte 1798 Rønnebæksholm i Sydsjælland, som han ejede til sin Død 1820. Han skildres som »en dygtig og ordentlig Bestyrer af Gaard og Gods«.

Greve Adam Moltke, som efter sin Hjemkomst fra disse Aars Ophold i Udlandet slet og ret kaldte sig »Adam Moltke«, optraadte fra nu af som Digter og tilhørte som saadan den Klopstockske Skole. Friedrich Gottlieb Klopstock boede i disse Aar i Hamburg, omgivet af en Kreds af Beundrere, hvortil Moltke havde sluttet sig.

Adam Moltke opdagede dog snart, at »skønt han havde læst og følt meget, havde han dog ikke gennemforsket noget, han følte Manglerne af en videnskabelig Sammenhæng i sig, og denne Erkendelse førte ham ind i en ængstende Fortvivlelse«, men hvad der nu hjalp ham, var hans Forbindelse med den senere saa berømte Lærde, den 10 Aar yngre Barthold Georg Niebuhr, det romerske Folks Historieskriver, Søn af den berømte Arabiensrejsende Carsten Niebuhr, der lærte ham ikke alene Begrænsningen, men henledte hans Opmærksomhed paa Smagens og Sprogens og Formens Love. Det var ogsaa Niebuhr, som gjorde Moltke opmærksom paa den klassiske Verden, og takket være Voss' Oversættelse kunde Moltke sætte Pris paa Homer. Niebuhr, der som 20-aarig havde været Privatsekretær hos Greve Ernst Schimmelmann, og Moltke blev Venner i Kiel, hvor Niebuhr var Student fra 1794—96, og Niebuhr var paa denne Tid

tillige Baggens daglige og maaske kæreste Omgangsven. Det var iøvrigt Niebuhr, der i 1805 skrev om Moltke: »Er ist zur Vollendung seiner Natur gediehen, er hat den Löwen in sich, den zu rastlosen Geist gezähmt und sein morgenländisches Feuer zur Belebung griechischer Gestalten gewendet«. En meget betydelig Brevveksling mellem disse fandt Sted, ofte Tankeudvekslinger om Digterne »Ossian« og Homer, — Moltke satte »Ossian« højere end Homer, — eller Diskussioner om filosofiske Systemer samt om Moltkes egne Digte.

Det inderlige Venskab, som Adam Moltke, der var en saa livlig Natur, at han blandt sine Kammerater blev kaldt »Geniet« eller »der tolle Moltke«, sluttede med Niebuhr, bestod indtil Vennens Død i Januar 1831, trods mange afvigende Anskuelse og under forskellige Livsbaner.

Endvidere studerede Moltke hele den græske Literatur, der blev en Slags teoretisk Forberedelse til den senere Rejse til Italien, hvor han med egne Øjne fik set »Menneskehedens Udødelighed« og »den paa Forbilleder saa rige Tradition af Menneskehedens Skabelse, Stræben og Heltedaa, der strakte sig over hundrede, ja tusinde Aar«.

I Aarene 1794—95 udsendte Adam Moltke, som tidligere omtalt, sine Oplevelser fra Rejsen til Mainz i en Bog, der udkom i Altona og Leipzig i 2 Bind under Navnet »Reise nach Maynz (zur Zeit des Bombardements)« med den hollandske Undertitel »Buiten-spoorigheeden«, hvilket betyder »Ud af Sporet«, det hollandske Ord for Svinkeærinder.

Denne Rejsebeskrivelse, som man iøvrigt knap kan kalde den, da den i Virkeligheden med sine 600 Sider

indeholder alt muligt andet end netop ret mange personlige Oplevelser om Rejsen, indledes med et Forord af Cramer og en uendelig Kokettering over Tilnavnet »den gale Moltke« og hans grevelige Titel. Dette sidste er dog klaret med, at Ordet »Graf« paa Forsiden er trykt efter Navnet med smaa Bogstaver og sat i Parenthes. Efter dette følger der en Prélude om Rejser og Rejsebeskrivelser i al Almindelighed, og man begynder saa at faa at vide, at Forfatteren er rejst fra Kiel i Juni, besøger sin Søster paa Helmsdorf og naar over Ploen, hvor Skov og Sø veksler uafbrudt, til Hamburg og Celle.

Den holstenske Hede, denne øde Hede »som er Menneskenes Fattigdom«, ønsker Moltke skal opdyrkes, saa den kan blive nyttig for Menneskene i Stedet for alle de Fabriker, som dengang byggedes. Moltke lovpriser Holstens Skønhed, som han falder i Begejstring over, og erklærer iøvrigt, at ingen anden Provins i Tyskland har saa mange gamle Slotte og smukke Søer som netop Holsten.

Paa sin egen springende Maade fuld af løjerlige Indfald begynder Forfatteren pludselig i Kapitlet efter Lovprisningen af den holstenske Hede at filosofere over Frankfurt am Main, hvortil han jo i sin Rejsebeskrivelse slet ikke endnu er naaet. Han omtaler saaledes Byen, hvis Raadhus han aflægger Besøg, beundrer i den pragtfulde Kejsersal de mange Erindringer, som findes dør af de gamle romerske Kejsere. Alt gør et dybt Indtryk paa ham, — i Tankerne ser han hele Tysklands Historie for sig. — Videre gaar saa Turen over Elben til Harburg, — han koketterer i det ene Øjeblik med en Bondepige for i det næste ved Synet af en Galge paa Landevejen at falde i Betragtninger over Kriminallovgivningen, hvis Princip

han mener skal bestaa i Erstatning af den Skade, der er tilføjet den Krænkede. Straf over den krænkede Borgerfred! Straffen skal ikke være Hævn eller Afskrækkelse! —

Over Lüneborger Hede kniber det for Hestene at trække Vognen, der maa erstattes med en ny, — selve Hedelandskabet keder ham enormt. Han filosoferer her over Fortællingen om Timoleon — den fra Plutark kendte Statsmand, der i Syrakus opkastede sig til Tyran, dræbte sin Broder og indførte en baade af aristokratiske og demokratiske Elementer bestaaende Folkerepræsentation, — og naar omsider til Celle, som han skildrer som en hyggelig lille By, hvor han for første Gang, siden han forlod Hamburg, faar varm Mad, og hvor han kommer i ivrig Samtale med Omsiddende om Krig og specielt om Mainz Belejring.

Blandt de utallige dybsindige Betragtninger, som Moltke kommer ind paa i denne mærkelige Bog, hvis 2' Binds 112 første Sider udelukkende drejer sig om, hvorvidt han i det hele taget skulde være taget afsted, skal her særlig gøres Rede for hans Syn paa Adelstanden. Et Kapitel med Titlen Recepter og Midler til Hjælp for den nu trængende glørrige Adelstand er fuldt af Betragtninger om dette Emne, som hans Tanker ustandselig kommer tilbage til, og som vel nok kan siges at være det Omraade, hvor han staar i stærkest Modsætning til sin egen Familie, og som tidligere omtalt stadig har givet Anledning til mange Vanskeligheder.

Han kommer her bl. a. ind paa Adelens nuværende Tilstand, som han finder meget uheldig, og søger at finde et Middel herimod — — gaar derefter atter springende videre, uden dog at komme til Sagen! Han filosoferer over

enkelte engelske Digtere, som f. Eks. Young, kendt for sine »Night Thoughts«, hvis tungtsindige Betragtninger over Livet, Døden og Evigheden har grebet Moltke meget.

Han omtaler ogsaa en gammel Bog af en vis Staricus, der i sin »Heldenschatz« har skrevet et Slags Forsvarsskrift for Adelen. Af dette gengiver Moltke store Dele og ønsker Bogen atter udgivet. Om sig selv og sit Forhold til Adelen siger han, at han ikke kunde have nogen Følelse for et Stamtræs Skønhed, hvis gyldne Frugter er Retligheder, uden at disse kan erhverves af den hele øvrige Menneskehed. »Jeg vilde have været en Adelsfornægter, hvis ikke mine ivrigste Bestræbelser stedse vilde gaa ud paa at gøre denne Skat opnaelig for alle«, udtaler han samtidig med sin Begejstring for tysk Adel. —

Af andre Betragtninger, som kommer til Udtryk i »Reise nach Maynz«, skal dernæst anføres den politiske Situation i Verden, først og fremmest Revolutionen og Revolutionskrigene, som fylder ham med Frihedsjubel og vedvarende særlig ligger ham paa Sinde. Adam Moltke tror som bekendt fuldt og fast paa Revolutionens rige Frugter og lovpriser den stadig i høje Toner.

Et Kapitel rummer en Diskussion om Ministre i Forholdet overfor deres Monark og Folk. Videre følger Sidespring paa Sidespring — om Stilen i hans egen Bog, om Politik, om tysk Literatur og om Kritik i al Almindelighed. I et andet Kapitel begynder han med Omtale af Sjælens Udødelighed og andre Spørgsmaal, som er opstaaede ved Læsningen af Lessings Værk »Die Erziehung des Menschengeschlechts«, — Tanker, der bliver afbrudt af det ubehagelige i, at Hestene nu ikke er i Stand til at trække Vognen opad Bjerget, hvorfor Broderen ubarmhjer-

tigt begynder at slaa løs paa dem med PIsken. Paa Grund af dette kommer Moltke nu i Strid med ham om militær Disciplin og om Opdragelse med Knippel. Kapitlet slutter med nogle rammende Sammenligninger af Ministre med Heste og Monarki med Krebsen! —

Alle hans Tanker, der som oftest er uklare, gaar derpaa over i Betragtninger over Borgernes Rettigheder og disses Betydning for Kulturen, om Dødsstraffen, samt Betragtninger om Menneskenes Lidelser ved i et Værtshus at være sammen med en Gigtbrudden, der ikke har kunnet rejse sig i 10 Aar, og som stadig maa flyttes fra Hus til Hus. — Han ironiserer over Østrigernes Ængstelse for Befrielsesideerne — alt eksalteret og højspændt, ofte bredt udtværede, individuelle Ræsonnementer og Betragtninger om alting og ingenting!

Jævn og underholdende kan Adam Moltke dog ogsaa være, som naar han f. Eks. fortæller om sit Møde med en smuk ung Gartnerpige, som planter Aflæggere, og som han gør Kur til, men tilsidst blot giver en Dukat.

Alt i alt en meget mærkelig Bog, hvis Indhold og Stil, alt hørende en svunden Tid til, er saa fjernt fra Nutids Tankegang som vel muligt. Bogens sidste Kapitel kalder Moltke for Drømmens Skriftemaal, og det omhandler først Drømme i al Almindelighed og dernæst, hvem der ikke bør læse det. —

Med dette mærkelige Emne afbrydes Rejsen til Mainz ganske pludseligt, midt under Opholdet i Hannover! Om hvorledes man ankom hertil, gives der meget faa Oplysninger, og da i meget taagede Vendinger.

I det store og hele indeholder Rejsen til Mainz en fantasifuld Beskrivelse af almen-politiske Temaer, uden

noget bindende Hele og uden bestemt Form. Bogen er et Sammensurium af Udraab og endeløse filosofiske Betragtninger med en ustandselig Brug af Udraab, Opremsninger af lange Stykker af franske og tyske Afhandlinger, forskruet og snørklet — med løsrevne Ord med mange Prikker, Tankestreger og Udraabstegn baade foran og bag, opstyltet og vanskelig at holde Rede paa!

Begeistrede Naturbeskrivelser, erotiske Æventyr, Besøg hos berømte Mennesker, — som indtager en fremragende Plads i f. Eks. Karamsins »Breve« og i Baggesens »Labyrinten«, — mangler ganske hos Adam Moltke. I Stedet for møder vi her Diskussioner om en hel Række tidligere nævnte aktuelle Spørgsmaal. Patetiske Tirader bliver her afbrudt af fanatiske Udraab og Gøglergrimasser. »Det er sandelig en gal Moltke«, siger den finske Forfatter K. Tiander i sin Artikel: »Graf Adam Moltke«. »Moltke som Skribent er et Fyrværkeri, som irriterer ved sin Brogethed, og som trætter ved sin Støj, men som paa samme Tid fortryller med sine Guldgnister, der falder ned fra Himlen. Og som Dokument af den menneskelige Sjæl — stormfuld, oprørsk og yppig — fortjener Moltkes Rejsen til Mainz trods alt ikke mindre Opmærksomhed end de analoge Værker af Baggesen og Karamsin.«.

Adam Moltke, der som tidligere omtalt i en sjælden Grad var i Besiddelse af Aandens og Hjertets ædleste Egenskaber, kom — som allerede tidligere omtalt — netop gennem disse i Forbindelse med, ja i nært Venskab til mange af Datidens store Skønaander. De store politiske Bevægelser, der fandt Sted i hans Ungdomstid, drog ham yderligere ind i disse Kredse.

Foruden de allerede nævnte, der for Baggesens Vedkommende ret naturligt her er gjort til Genstand for særlig Omtale, kom Adam Moltke ogsaa til at staa i venskabeligt Forhold til »den Plato deutscher Tiefdenker« Friedrich Heinrich Jacobi, en af tysk Aandshistories mest karakteristiske Repræsentanter fra den Tid, hvis Værker, som tidligere omtalt, havde gjort et stærkt Indtryk paa ham. Det var paa hans Gods Pempelfort ved Düsseldorf paa Rejsen hjem fra Mainz, de havde truffet hinanden, og gennem fælles literære Interesser sluttede de to et varmt Venskab. Ogsaa til Baggesen var Jacobi nær knyttet, om hvis indbyrdes Forhold flere Breve er bevarede. Endvidere til mange andre, som senere vil blive omtalt under de Rejser, som Moltke foretog, og under hvilke han gjorde deres Bekendtskab.

I Aaret 1796 indtraf der i Adam Moltkes Tilværelse en stor Forandring, idet han indgik Ægteskab med Frøken Charlotte Auguste Wibel von Wibelsheim. Hun var født 24. September 1772 som ældste Datter af preussisk Major og senere storfyrstelig Landstaldmester Friedrich Peter Anthon von Wibel til Marutendorf og Blockshagen i Holsten, i Ægteskab med Elsabe Magdalene Otte fra Eckernförde, Datter af Borgmester Otte og Dorothea Reventlow.

Marutendorf har en meget gammel Historie og havde, inden det kom i Slægten Wibel's Besiddelse, bl. a. været ejet af Hertug Friedrich III og af Slægterne von Winterfeld, von Wedderkopp, Ahlefeldt og von Brockdorff.

Slægten Wibel blev 1779 adlet af Kejseren og samme Aar den 27. September optaget i den danske Adelsstand under Navnet Wibel von Wibelsheim, hvis Vaaben ses paa modstaaende Side.

Som nygifte tog de Ophold paa Grünwald, idet de dog ofte boede i Kiel, hvor Landsdelens Adel plejede at tage Ophold for Vinteren, og hvortil Greve Moltke og andre af Omegnens Godsejere ofte søgte for at faa deres Pengeforhold ordnede paa Kieler Omslag i Januar Maaned.

Kiel var en By paa 6—7000 Indbyggere, heri medreg-

net Universitet og Garnisonen, en venlig og smuk By med lige, velbrolagte Gader, hvorefter mange førte til den bekendte Markedsplads, og med en Havn, som regnedes for at være en af de skønneste og bedste i Europa. Den ligger idyllisk for Enden af den 2—3 Mil lange Kielerfjord og havde selvfølgelig dengang et helt andet Udseende end nu, hvor nye Kvarterer breder sig omkring det gamle fornemme Kvarter og langs Fjorden, og hvor f. Eks. Sindsygeanstalten, den botaniske Have, Sygehusene, Byklostret, Harmonien og Teatret laa. Slottet, omgivet af en Have, der prydedes af store klippede Hække, var Residens for Hertugerne og dominerede sammen med Universitetet og Adelen mange smukke Huse Byen. Og det var ikke faa Huse, disse havde paa de Tider i Kiel. Her fandtes saaledes »von Buchwaldten Hof«, 2 »von Brockdorffen Hof'er«, »Graf von Holsteins Hof« og »Graf von Rantzowen Hof«. Familien Moltke boede til Leje, idet de ikke ejede noget Hus. En Række smukke Landsteder paa Vejen Nord paa til Düsternbrook gav yderligere Byen Præg af fornem Velhavenhed. Ved »Galge-Dammen« stod en Galge, der betegnede Byen som Jurisdiktion.

Kiel var ikke nogen udpræget Handelsby, om end der var en Del Speditions- og Transithandel, Handel med Korn og Fedevare samt et Skibsbyggeri, men det var en By med Liv og Røre paa Grund af den bestandige skiftende Strøm af Rejsende og Folk, der gjorde kort Ophold der, idet den var et naturligt Gennemgangsled mellem Danmark og Tyskland. Den var en politisk interesseret By og allerede paa denne Tid Arnestedet for den begyndende Slesvig-Holstenisme.

Paa Grünewald og i Kiel førtes et smukt og harmonisk Liv. En stor Sorg ramte dog hurtig den unge Familie, da de i Januar 1798 mistede deres førstefødte Søn Magnus Josias Barthold Carl, ikke et Aar gammel. Han blev begravet i Parken paa Grünewald, hvortil Faderen gennem Aarene ofte gjorde Pilgrimsfærd.

Hvor nær Sønnens Død berørte den unge Faders Hjerte, fremgaar af et Brev, som Moltke skrev til Baggesen, der just var hjemkommen til Lausanne og i Begreb med at tiltræde en Rejse til Milano.

Det lyder i sin Helhed som følger ¹²⁾:

»Kiel, den 26. Februar 1798.

Min Ven!

»Endelig dog, endelig et Brev fra ham« vil du ud-bryde, naar du aabner dette, men ak, dette jublende endelig, hvorfor maa det saa hurtig i dit Hjerte blive til Suk; thi du vil ikke blot læse om mit Tab, du vil føle det med mig; du har jo ogsaa begravet (d. v. s.: en af dine kære)! Ogsaa jeg har begravet, og hun, Moderen, som bar ham ni Maaneder, ventede ham, fødte ham med Smerte, fra Hemmelighedernes Fyld bragte ham fra Natten, fra det usynlige, hun har sendt ham ned i den uigennemtrængelige Nat, og hendes Taarer og mine Taarer flyder med ned. Han er død! Ubegribelige Ord! Hvad er dog mere ubegribeligt end det i Mennesket, som danner Ord for Begreber det ikke forstaar og saaledes fastholder en Ikke-Eksistens, der gennemtrænger hans Bryst med den mest sønderknusende Skræk. Oh! Vi er en skrækkelig Blanding af Nat og Dag, af Lys og Mørke, af Væren og ikke-Væren. Hvortil kom denne Engel, der viste sig 9 Maaneder, og

hvor er han gaaet hen? saa hurtigt, uden at efterlade Fodspor, intet som vidnede om ham, intet andet end hans Grav, 18 Maaneder blandt os ved Moderens Hjerter, og se, han har fuldendt, Gud, om en fik en Aabenbaring, om det saa var i Drømme! At alt ophører, at ligesom Draaben ophører med at løbe, slukkes Stjernen, at ogsaa Taarerne ophører med at flyde, (de) som naar Slaget rammer kalder sig evige — ja, ja, det ved jeg — jeg har jo selv atter leet, og jeg kan allerede uden Gysen gaa forbi hans Grav — men den dybe Betydning, som en skjult Haand har nedlagt i den almindelige Ophøren (d. v. s. med at leve?) at ane en saadan, profetisk at sandsige den — det er det — heraf, at dette Dyb, af dette uudgrundelige Mørke kommer al min Skræk, der fylder mig med Gysen. Ogsaa du har begravet! Ak, vi vandrer blandt Grave og ved ikke, om Overfladen pludselig brister under vore Fødder, vor Gravs Nat gaber mod os, og vi styrter ned, hvor der ingen Genkomst er. Hvorhen jeg ser, stirrer Døden paa mig! Sofakrogen, hans lille levende Verden med alt hans Legetøj er tom, selv hans Skrigen savner jeg; drømmende spørger jeg ofte, hvorfor det saa pludseligt er ophørt og min Opvaagnen siger mig sønderknusende: han er ikke mere! I hans Sted har Tomheden aabnet sig og har indtaget hans Plads. Ak saaledes er Menneskenes Gang, fra deres første til deres sidste Barn-dom! Vi vil skabe levende og maa selv forlade Livet, og Furien: Tomhed siger alle de overlevende »vi har været der«. At Modernavnet er saa tomt, sunket ned til saadan livløs Tone, at hun ikke kan fatte mere Tillid til det! Spørger du mig, min Broder og Ven, hvorledes min Auguste, hvorledes jeg har det, saa kan vi berolige dig

med vort Velbefindende, med Uforstyrretheden i den Lykke, som vi har med hinanden; men Tillidens Blomst er visnet hos os og hele vor Kærlighed kan ikke friske den op igen. — Min Auguste sagde til mig for nogle Aftener siden, vor Lykke visner aldrig, men vor Glæde er visnet! Se, Ven og Broder, saaledes er det med os. Hvorledes har du det? Naar kommer du tilbage til vor Egn, hvor du har efterladt din sande Ven? Ogsaa Reinhold tælles jo blandt disse. Han taler altid med lige varm Deltagelse om dig; han længes efter at se dig igen, og kun hans Pligt mod Digteren i dig, ikke hans Hjerter var haardt. Sandelig, den Ven, der mindst skaaner, er den varmeste; den Straf, han har givet, smerter mest og først ham.

Den 25. Marts.

Her har Brevet allerede ligget en hel Maaned, min gamle Synd, en uvenlig men ikke uvenskabelig. Jeg har saa ofte begyndt, afbrudt, udsat dette, saa jeg tilsidst kun med Møje kunde ende. En vis Sløvhed har overhovedet knuget mig siden min Carls Rejse til de Dødes Ø, paa en saadan Maade, at jeg frygtede, at mit virksomme, bedre Jeg var gaaet bort med ham og søger usikkert, om der engang for os vil blive et Hvilens Land. Netop mens jeg skriver dette sønderslider en saadan Tomhed mit Sind, saa det ikke gaar min Sjæl anderledes end den fortvivlede Damiens! *) Jo dybere jeg ser i mig selv, jo mere stirrer Tomheden mig i Møde, jo mere levende bliver den Følelse, at jeg intet vil, og aah! min Ven og min Broder,

*) Damiens foretog $\frac{3}{4}$, 1757 et Attentat mod Ludvig XV af Frankrig, blev dømt til Partering, d. v. s. Sønderrivning af fire Heste, med forudgaaende Pinsler. Henrettelsen fandt Sted $\frac{28}{3}$, samme Aar og varede 4 Timer.

den Tilstand intet at ville er den skrækkeligste af alle Tilstande; den intet at kunne er Salighed derimod.

Jeg hører op. Hilsner til dine og mine Schweizervenner! Levvel, ak, forfængelige Ønske, vi ved jo ikke, hvad det indeholder, hvad Livet er; og — lev vel du kære!

Din Adam.«

Under Opholdet paa Grünewald og i Kiel faldt deres Omgang i Hovedsagen indenfor den akademiske Verden. De levede her i et Milieu, der foruden at være meget politisk indstillet farvedes af fin humanistisk Kultur, der ret naturlig ikke undgik at præge dette Hjem, der i udpræget Grad var Repræsentant for l'ancien régime. Lidt nærmere om denne deres Omgang vil her være paa sin Plads³⁾).

Familien Moltke havde først og fremmest »fortrolig Omgang« med de to kendte og højt anse Professorfamilier Hensler og Ehlers.

Philipp Gabriel Hensler havde i Göttingen først studeret Teologi, men derefter kastet sig over Medicinen og taget Doktorgraden. Da Struensee blev Christian VII' Rejselæge, overtog Hensler hans tidligere Stilling i Altona som Fysikus og virkede her, indtil han 1789 blev Professor i Kiel. Han efterlod et større Forfatterskab, der i Forbindelse med Legater for unge Medicinere har gjort hans Navn evig kendt. Hans Datter Margarethe Lucie var B. G. Niebuhrs anden Hustru.

Martin Ehlers blev efter Studieaarene i Göttingen Rektor i Latinskolen i Segeberg. Han var født 1732 og jævnaldrende med Professor Hensler. Senere blev han

Rektor og Professor ved Gymnasiet i Altona, Dr. i Göttingen og fra 1776 til sin Død 1800 Professor i Kiel. Foruden til Adam Moltke var han nær knyttet til Klopstock og J. H. Voss og stod i stor Yndest hos Hertugen af Augustenborg, der i særlig Grad var interesseret i Skolevæsen. Ehlers' store Indsats blev som Pædagog og hørte iøvrigt til »det baade i aandelig og national Henseende kosmopolitisk indstillede Element indenfor det 18. Aarhundredes dansk-tyske Helstat«.

Endvidere havde de Omgang med den kendte Retslærde Marcus Tönsen, der havde været Præst i den tyske Menighed i Dublin, men senere studerede Jura i Kiel, hvor han i de Aar, Samværet med Moltkes fandt Sted, var Advokat.

Tönsen blev derpaa Herredsfoged i Tønder og endte sin Løbebane som Professor i Retsvidenskab og Dr. juris in honorem i Kiel. Han døde 1861 i en Alder af 90 Aar og var gift med en Datter af Professor Ehlers, hvis andre Døtre var gift henholdsvis med Præsten Porth i Lifland og med den berømte Heidelberger-Jurist, Musikelskeren Anton Friedrich Justus Thibaut, Dr. juris fra Kieleruniversitetet 1796. I dette Hjem var det, at den senere fødte Søn, der ogsaa fik Navnet Carl, i 1817 kom i Huset som nybagt Student under Studieaarene ved Byens Universitet. Til Omgangsvenerne hørte Amtmand C. von Lowzow i Neumünster og Filosoffen Adam Müller paa Arrild samt Geheimeraad von Qualens »yndefulde Datter« Benedicte, hvis kloge og fine Tænkemaade kendes af hendes Svar paa Jens Baggesens ret smagløse Frieri umiddelbart efter Hustruens, hendes Veninde Sophies Død, og som senere blev gift med Kammerherre

og Storkorsridder Christian Detlev Reventlow til Christianssæde, »Bondens Ven ligesom Faderen«.

Endelig havde de Omgang med Familien von Berger paa Seekamp. Fru Anna von Berger, der ligesom de øvrige her nævnte Fruer hørte til den unge Grevinde Auguste Moltkes fortroligste Ungdomsveninder, var født Comtesse Holck fra Bordesholm i Holsten. Hendes Mand, Johann Erich von Berger var født i Faaborg, Søn af en hannoversk Officer, der var gaaet i dansk Militærtjeneste; Moderen var født von Schilden. Erich von Berger havde først studeret Retsvidenskab ved Universitetet i København, dernæst i Göttingen, Kiel, Jena og atter i Kiel med Retsvæsen, Naturvidenskab, Matematik og Filosofi som Hovedfag. For helt at kunne leve i landlig Tilbagetrukkenhed købte han Godset Seekamp ved Kiel, men kom dog atter i videnskabelig Funktion, da han i 1814 overtog Professoratet i Astronomi og Filosofi i Kiel, hvor han døde 1833. Af hans literære Arbejder er vel nok bedst kendt hans i 1817—27 udgivne »Allgemeine Grundzüge zur Wissenschaft« i 4 Bind.

Til Slut skal nævnes Fru von Bergers Søstre Marie og Frederikke, af hvilke førstnævnte senere kom i Huset hos Moltkes, medens den yngre, Frederikke blev gift med Filosoffen August Ludwig Hülsen, der ejede Landstedet Wagersrott i Angel ved Arrild. Hülsen var Præstesøn og havde studeret først i Halle og senere under Navnet Hegekern Teologi i Kiel og i Jena, hvor han sluttede sig til Filosoffen J. G. Fichte, der var en Discipel af Kant og gift med Klopstocks Søsterdatter f. Rahn fra Lyngby. Hülsens anden Hustru, Frederikke Christine Sophie var født Wibel, yngre Søster til Grevinde Moltke. Dennes

eneste dalevende Broder, Ridejunker Friederich Ludwig von Wibel havde efter sin Faders Død i 1796 solgt Marutendorf til Slægten Schimmelmänn og købt Cancelligodset Winning ved Slesvig. Han var gift med ³⁾ Ida Piper, Datter af Vejinspektør Piper og Hustru f. von Saldern, Datter af den fra den holsten-gottorpske, russiske og polske Historie bekendte Gcheimeraad Caspar von Saldern paa Schierensee, det Gods, hvor Ludvig XVIII' Gemalinde tyede hen og tog Ophold i 3—4 Maaneder, kun ledsaget af den polske General Potocki samt en Kapellan.

Med Jens Baggesens Familie var der gennem disse Aar ret livlig Forbindelse. Hans utæmmelige Udvé drev atter og atter ham og Hustruen af Sted og mange Aar tilbragtes paa Rejser, ofte sammen med Moltke. Paa en af disse Rejser døde Baggesens elskede Sophie i 1797. Baggesen havde med den kærligste Omhu plejet sin syge Kone, stadig omgivet af »to af sine bedste og hjærteligste Venner«, Reinhold og Adam Moltke. Især formaaede Moltke, skriver Baggesen i et Brev til Filosoffen og Universitetsprofessoren Karl Leonard Jacobi, at sympatisere med ham under hans nærværende Stemning; thi »ligesom B. var den, der mest levende kunde ytre sin deltagende Glæde, da Moltke jublende hilste sin førstefødte Søn, saaledes var Moltke den, der bedst formaaede samtidigen at lindre B.'s Kummer«. Ved Begravelsen paa Kirkegaarden i Kiel stod Moltke trøstende ved hans Side. I Frankrig ejede Baggesen et lille Hus med Have — La Violette i Marly nær St. Germain en Laye, hvor han ofte boede. Han levede her fuldstændig som Eremit, læste aldrig Aviser og var ganske uvidende om »der var Krig eller Fred«.

Baggesen reagerede mere og mere for hvert nyt Indtryk og var nu bleven en ivrig Tilhænger af Kant, Tidens Modefilosof. Hvad de som entusiastiske Ynglinge tilsvor hinanden i Retning af ubrødeligt Venskab, holdt de gennem skiftende Tider, hvad der ogsaa fremgaar af det foranstaaende. Adam Moltke var og blev »den blandt de Ædle og sande Dannede«, der i disse Aar stod Baggesen nærmest.

I 1799 gør Adam Moltke i Kiel Bekendtskab med Friedrich Perthes, som tre Aar forinden i en Alder af 24 Aar havde startet en Boglade i Hamburg, der med Aarene voksede til en af Tysklands mest betydelige Forlagsforretninger. Hvor meget denne Omgang betød for begge Parter, bærer den af Sønnen Clemens udgivne Biografi, hvortil der senere skal vendes tilbage, rigelige Vidnesbyrd om.

Den 15. November 1798 blev Sønnen Carl født i Kiel. Pastor Fock, den senere Consistorialraad og Provst, døbte ham, ligesom det ogsaa blev ham, der baade konfirmerede og viede ham. Faddere var Niebuhr, Professor Henslers Svigerdatter, Fru Dr. Hensler og Onklen, Friederich von Wibel.

Allerede et Par Aar derpaa døde Moderen efter, — som det tydeligt fremgaar af Ægteparrets indbyrdes Korrespondance, — et særligt smukt og harmonisk Ægteskab, endnu inden hendes Dreng var fyldt to Aar. Grevinden havde i flere Maaneder været alvorlig syg af en tærende Sygdom, formodentlig Svindsot. De ventede sig et Barn til og haabede, at dette vilde bringe hende Helbredelse, men hun døde forinden, det blev født, under et Ophold

paa Helmsdorf hos Svogeren og Svigerinden den 12. August 1801¹³⁾). Om Grevinde Auguste Moltke vides næppe mere ud over, hvad Sønnen Carl har skrevet³⁾), nemlig »de Breve, jeg har læst af hende, vidner om hendes Sindelags høje Adel og hendes Aands Dannelse«.

Omkring Aarhundredskiftet solgte som tidligere nævnt Adam Moltke — sikkert paa Grund af Finanskrisen — Noer og Grünewald til Greve Chr. von Rantzau. Skødet er dateret 28. Oktober 1801^{*}). Han købte samtidig af C. H. Pohlmann et andet »adeligt Gods«, Nütschau, en god halv Mils Vej fra Oldesloe i Holsten. Anden Grund til dette Salg og Køb kendes ikke. Sønnen Carl omtaler det kun som en Kendsgerning. Det har dog sikkert været af økonomiske Grunde i Forbindelse med Hustruens Død. At det senere har smertet Carl Moltke, at Slægtsbesiddelserne var gaaet over paa andre Hænder, er

*) Godserne Noer og Grünewalds Størrelse⁵⁾ var følgende:

Noer ca. 2480 Tønder Land, deraf 408 Td. Land med Skov med et Forststed. Til Godset Noer hørte Landsbyen Lindhöft paa ca. 800 Td. Land, som er indbefattet i ovennævnte Tal 2480.

Til Hovedgaarden hørte foruden Hovedbygningen med stor Have paa ca. 13 Td. Land en Avlsgaard med Mejeri, et lille Landsted ved Stranden, bestaaende af flere Huse med Jord, ialt ca. 25 Td. Land, samt Boliger og Værksteder og Stalde med Haver for en Smed, en Fisker, en Væver og 30 Arbejdere. Hovedgaardens Folk hørte til Krusendorf Sogn.

Landsbyen *Lindhöft* omfattede: 6 Boelsteder, 2 større Husmandssteder, 1 Vindmølle med en Kro, 6 Boliger for Haandværkerne, 4 Indsiedersteder, 2 Aftægtssteder samt en Skole; desuden et mindre Teglværk. Beboerne hørte til Gettorff Sogn.

Grünewald ca. 1435 Td. Land, deraf Hovedgaarden paa ca. 655 Td. og de dertil hørende Landsbyer *Krusendorf* og *Elisendorf* paa ca. 698 Td., hvorfra imidlertid fragaar ca. 73 Td. til Kirke, Kirkegaard, Præst og Organist. Af Skov var der ca. 60 Td. Land.

Til Hovedgaarden hørte foruden Hovedbygningen, Avlsbygninger, Mejeri og et Hus til Karlene.

Landsbyen *Krusendorf* omfattede: 5 Boelsteder, 1 Kro, 1 større Husmandssted, 16 mindre Husmandssteder samt 4 Boelsteder, der fører Navnet *Elisendorf*.

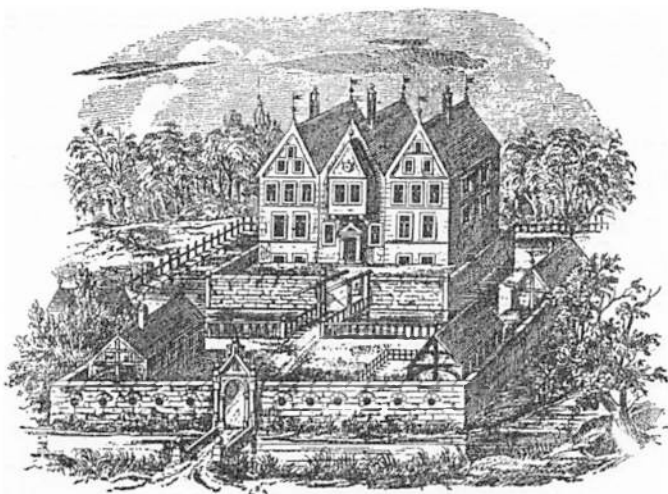
sikkert og vist. Dette fremgaar bl. a. af, at denne i 1832 forsøgte at erhverve Godserne til sin Broder Magnus, hvad der dog som bekendt ikke lykkedes.

Noer og Grünewald ejes for Tiden af Fru Humbert og drives i Fællesdrift. Noers Hovedbygning nedbrændte fuldstændig i 1933, men er senere genopbygget paa nøjagtig samme Maade. Af gamle Bygninger findes nu kun enkelte Staldbygninger og Remiser.

De adelige Godser, hvoraf der paa denne Tid fandtes ca. 150, var delt i 4 Distrikter, hvoraf hvert havde sin Deputeret, som kaldte Godsejerne sammen til fælles Raadslagninger. Disse fandt Sted i Kiel.

De 4 Distrikter var Itzehoe; Pcedtz (med bl. a. Tralau og Nütschau, sidstnævnte havde sammen med flere andre Godser en fælles Domstol med Sæde i Oldesloe); Kiel (med bl. a. Marutendorf og Schierensee) samt Oldenburger.

Nütschau, der nu gennem mange Aar forblev i Slægten Moltkes Eje, nævnes i Historien første Gang 1259 og hed oprindelig Nutzekowe og Nutskouwe. I det 15. Aarhundrede tilhørte Godset Familien von Kule; 1500 nævnes Otto og Henning Schack som Besiddere, og det kom derefter i Familierne Rantzau's og Pentz's Eje. 1573 fik Statholderen Heinrich Rantzau Breitenburg det som Len; han nedbrød det gamle Slot og byggede 1577 den nuværende Hovedbygning, som han i sin »Chersonesus cimbria« kalder et »castrum modo Italico constructum«. Efter Heinrich Rantzaus Død 1598 blev det i hans Slægt, indtil det 1643 kom til Claus von Ahlefeldt. I

Nütschau, omkring 1580

Aaret 1711 gik det ud af Ahlefeldternes Besiddelse, idet det ved Køb overgik til Kammerjunker H. F. Korf, der ejede det i 40 Aar. Blandt de senere Ejere skal nu nævnes Christian von Brömsen, som døde 1759, hvis Søn, Raadsherren i Lübeck, der ligeledes hed Christian, i 1777 solgte det til Johann Mathias Schalburg. Denne ophævede i 1785 Livegenskab paa Godset, men paa Grund af Konkurs maatte han for 92,000 Rd. sælge Nütschau til Hofagent G. Amsinck for gennem skiftende Ejere i 1801 at blive købt af Greve Adam Moltke. Købesummen var 145,000 Rd.

Nütschaus Hovedbygning, der ved Overtagelsen nærmest var i en sørgelig Forfatning, staar den Dag i Dag med sine 3 høje, spidse Gavle med Undtagelse af Tilbygningen paa Façaden og Vinduernes Anbringelse saavel som Taarnet i det store og hele uforandret, siden det blev op-

ført. Den er paa alle Sider omgivet af brede Grave, over hvilke der paa Nordsiden førte en Bro med en Port af Træ, som i 1804 faldt omkuld; paa Sydsiden var der en Vindebro, som hver Aften blev trukket op. Mod Nord endte Haven i store Lindetræer, der hindrede videre Udsigt, — paa Sydsiden dækkedes den paa tilsvarende Maade af store Graner; foran Huset stod en Gabestok med et Halsjern som Tegn paa Domsret. Husets smaa Vinduer var saa raadne, at de ikke uden Fare kunde aabnes, ligesom baade Balkonen over Indgangsdøren og Havetrappen var saa faldefærdige, at de end ikke maatte betrædes, og selve de gamle Ydermure var saa brøstfældige, at der paa enkelte Steder var Revner saa store, at en Mand kunde stikke sin Arm ind deri. Kun ganske faa af Værelserne var egnede til Opholdsrum, en Del blev benyttet til Kornmagasin, af hvilken Grund Huset vrimlede af Mus.

Saa vel Grev Adam som Sønnen Greve Carl Moltke gjorde gennem de Aar, de ejede Godset, betydeligt i Retning af Istandsættelse og Vedligeholdelse, saaledes at det som Opholdssted helt igennem blev Familien værdigt. Smukt var der paa Nütschau i Greverne Moltkes Dage! Verandaen var udvendig bedækket med de skønneste, blomstrende Roser, de store Plæner var velholdte og den store Have fuld af Blomster. En smuk Ramme omkring et harmonisk Liv.

I 1850 overgik Nütschau for 116,000 Rd. til Greve Carl Moltkes eneste Søn, Kammerherre, Major Greve Adam Heinrich Carl Moltke, der dengang som øst-rigsk Officer gjorde Tjeneste ved Uhlanregimentet Nr. 12, »Freiherr von Gagern«, for 2 Aar efter atter at

Nütschau, omkring 1830

skifte Ejer, idet det da blev købt for 125,000 Rd. af Friherre Rudolph von Seydlitz und Kurtzbach.

Nu ligger Nütschau, som fra 1930 og indtil for ganske nylig ejedes af Herr Leo Schuster fra Hamburg, men som nu er i det nationalsocialistiske Partis Besiddelse, omgivet af sine brede Grave og med sine buede Mure og grønne Vinduesskodder som et typisk Minde om den Tids gamle befæstede Slotte. Endnu staar ogsaa den smukke store Allé af Lindetræer, som gaar op til Bygningerne, og endnu er bevaret den gamle Park, under hvis Kroner Adam Moltke vandrede i fortrolige og dybsindige Samtaler med sine poetiske og filosofiske Venner, alle Datidens store Skønaander.

I disse skønne og rolige Omgivelser viede Greve Adam Moltke sine Kræfter til Kunsten og Videnskaben samt Administrationen af sine Godser, idet han dog ogsaa sam-

tidig stadig tog ivrig Del i Tidens Rørelser og da navnlig i Forholdet mellem Kongeriget og Hertugdømmerne.

Saa vel her som i Kiel, hvor Vintrene som meddelt i Regelen tilbragtes, førtes, saa længe Adam Moltkes Hustrus Helbred tillod det, et stort og gæstfrit Hus, hvis Venne- og Omgangskreds maaske noget mere end tidligere rekrutteredes fra Omegnens Godser og af Embedsmænd, om end Forbindelsen med de mange Skønaander stadig vedligeholdtes.

Der var saaledes livlig Omgang først og fremmest med Godsejer von Wibel paa Tralau en Mils Vej fra Oldesloe mellem Nütschau og Grabau, der var gift med en Spanierinde, og som senere drog til Cadiz og dør grundede et Handelshus; med Kammerherre von Buchwald paa Fresenburg, som havde en talrig Familie; med Greve Luckner paa Blumendorf, dengang Amtmand i Traventhal, senere i Ploen, gift med en Kusine af Adam Moltke, født Comtesse Wedell fra Wedellsborg, hvis yngste Søn, Ferdinand var Ritmester i Dragonerne i Ploen, medens Søsteren, Freia var gift med Greve Heinrich Baudissin, ligeledes tidligere Dragon-Ritmester i Ploen. Endvidere med Honoratiores i Oldesloe, nemlig Borgmester Decker, en Fætter til Grevinde Moltkes Fader, Lægen Dr. Hagelstein, Apotekeren Dr. Lorentzen og Advokaten Carstens. Borgmester Deckers meget begavede ældste Søn og Advokat Carstens Nevø og Adoptivsøn, Gustav Süsmilch, der senere blev Regeringsraad i Ratzeburg, var Sønnen Carls kæreste Legekammerater.

Hyppigt Samvær blev dog meget vanskeligt at gennemføre paa Grund af daarlige Veje og de ikke ubetydelige Afstande, der var fra Sted til Sted.

Efter i en kort Tid at have været Enkemand giftede Adam Moltke sig med sin afdøde Hustrus Søster, Marie Christine von Wibel, født 9. Oktober 1774. Brylluppet fandt Sted i Krusendorf Kirke den 14. April 1802, og kort Tid efter foretog de sammen med Sønnen Carl en længere Udenlandsrejse Syd paa. Rejsen gik gennem Tyskland, Frankrig og Italien og som sædvanlig i egen Vogn.

Da Hamburg naaedes, var Carl saa uheldig straks at faa Mæslinger. I Weimar, hvor Baggesen er i Rejsefølget, gøres Bekendtskab med Pædagogen C. L. Strøm, der samtidig ogsaa var paa en længere Rejse i Tyskland og Schweiz. Strøm bliver indbudt til Frokost hos dem, og hvor interesseret Strøm har været i at træffe Moltke fremgaar af hans Udtalelser: »Jeg længes efter at se denne, som jeg troede naragtig originale Mand, og fandt en ægte sund Forstand, udbredte Kundskaber, især i det Æstetiske, og en ganske fortræffelig Karakter blandet med en elskværdig Religiositet! Vi kom straks ind i Menneskeslægtens Historie og var i Færd med at udlede Sprogenes Oprindelse, da Baggesen kom ind og gjorde Ende paa alvorlige Samtaler ved sit muntre Lune, som han endnu igen besidder i samme Grad som fordem i hans gode Dage. Moltkes Kone var sygelig og som mig syntes ubetydelig, mere behagelig end Professorinde Thibaut fra Jena...«

Strøm blev senere Præst og deltog som saadan ved det danske Auxiliærkorps i Holsten 1813 og var Aaret efter i Norge i Prins Christian Frederiks Følge.

Fra Paris, hvor der gjordes Ophold i nogen Tid, kom de til Lyon, hvor Datteren, Sophie Emilie blev født. Opholdet her strakte sig over flere Maanedre. Herfra gik Rejsen videre over Toulon, Nizza og Genova til Firenze, hvor Familien ogsaa opholdt sig i længere Tid, og her døde den lille Pige kun et halvt Aar gammel. Hun blev begravet paa den protestantiske Kirkegaard i Livorno, da hun som Kætter ikke maatte begraves i Firenze.

Efter Moltkes Indbydelse i Begyndelsen af September skulde Baggesen besøge ham i Firenze og senere slaa Følge med ham til Rom. Baggesen blev syg, men de kom dog af Sted fra Firenze den 22. September og kørte ad Arnodalen til San Giovanni og videre til Arezzo, overskred Grænsen til Kirkestaten og kom til Perugia. Men her gik det rent galt! Grevinden blev syg, og Baggesen opgav Ævret og tog tilbage til Paris. Det var under Opholdet i Perugia, at Baggesen havde en lang, noget pinagtig Samtale med Adam Moltke, der strengt mindede denne om hans Pligt til at virke som nordisk Digter og indstændig paalagde ham at slaa sig ned fjernt fra Italien, helst i Nordtyskland.

I Rom, der var alle Længsleres Stad, boede Familien i Villa di Malta paa Monte Pincio og havde dør Omgang med den kunstinteresserede preussiske Gesandt i Rom, den berømte Friherre Karl Wilhelm von Humboldt, der med sin Familie boede i Palazzo Tomati. Humboldt havde meget tilfælles med Moltke, idet de delte hinandens Interesser inden for den filologiske, æstetiske og filosofi-

ske Verden, ligesom ogsaa hans dybe Forstaaelse af Kunsten førte ham sammen med Billedhuggeren Bertel Thorvaldsen. Sin Interesse for Danmark viste han ved at tage Undervisning i Dansk. Som en ydre Anerkendelse for sin Interesse og sine Fortjenester overfor Danmark bar Humboldt Dannebrogordenens Storkors, som Frederik VI havde tildelt ham i 1814. Han var gift med Karoline, født von Dachroeden, en god Veninde af den tidligere omtalte Friederike Brun. Det Humboldtske Hjem var i disse Aar Midtpunktet i Roms Fremmedkvarter, og her mødtes mange Kunstnere, der alle nød godt af Værtsfolkenes store Gæstfrihed.

Det var i et Brev fra Baggesen i Efteraaret 1803 til Humboldt, at følgende meget karakteristiske Udtalelser om Adam Moltke forekommer: »Auf Ihren Umgang mit meinem Moltke in Rom freue ich mich, als wenn ich Ihnen selber Besuche machen könnte. Locken Sie ihm die Vorlesung einiger seiner Oden ab. Es brennt ein Ätna von dichterischer Begeisterung in ihm. Aber Sie müssen seine Gedichte hören, wie man Alpendonner hört, ohne an Contrapunkt zu denken.«

I et andet Brev fra Humboldt til hans Hustru faar man lidt at vide om Moltkes Syn paa Rom i Forhold til Napoli. Det er dateret 19. Maj 1804 og fortæller, at »... Moltkes nu er vendt tilbage fra Napoli, ikke meget opbyggede, idet de finder Rom uendelig smukkere og interessantere. I Napoli er der kun én Udsigt, og Byens Larm er modbydelig. De bliver her kun 8 Dage og drager saa hjem gennem Schweiz for »for stedse at synke i Jorden«...«

Thorvaldsen, der boede i Camillo Buti's Pensionat,

blev Familiens meget gode Ven og var rørende mod Sønnen Carl Moltke. Han forærede ham paa hans Fødselsdag 12 Søjler i dorisk Stil, der var drejet af Thorvaldsen selv.

Adam Moltke blev i Foraaret 1804 modeleret af Thorvaldsen, og hans Buste blev hugget i Marmor af Thorvaldsens Elev, den italienske Billedhugger Taddeo Landini. For den fuldførte, men endnu ikke afsendte Buste, hvis Skæbne der senere skal vendes tilbage til, modtog Thorvaldsen i Juni 1807 200 Piastre.

I Rom var Tegneren og Maleren Asmus Jacob Carstens Thorvaldsens Omgangsfælle i det første Aar af dennes Ophold dernede, og det var ham, som, i Forening med den ved sin Udforskning af Hieroglypher berømte Zoëga, indførte Thorvaldsen i den antike Verden.

Georg Zoëga, gift med Romerinden Maria Petruccioli, opholdt sig i Rom for at studere Byens Oldtidsmonumenter. Han var af Regeringen ansat som Kgl. Dansk Agent i Rom og udviste overfor sine Landsmænd stor Hjælpsomhed og er iøvrigt kendt for den Betydning, han fik for Thorvaldsens Udvikling.

Carstens havde i 1797 udført en Suite paa 24 Blade med Blyantstegninger af »Argonautertoget«, det Tog, som efter Sagnet græske Helte under Anførelse af Jason foretog for at hente det gyldne Skind, der bevogtedes af en Drage, ca. 100 Aar før den trojanske Krig. Disse Blade kom efter Carstens Død i 1798 i Thorvaldsens Besiddelse. Som Tak for den vellykkede Rejse, som Thorvaldsen i April 1804 havde foretaget til Napoli og Firenze i Selskab med Adam Moltke, forærede Thorvaldsen ham Carstens' Tegninger. Sønnen, Greve Carl solgte dem senere

til den Kgl. Kobberstiksamling, hvor de nu findes. »Argonautertoget« er et Hovedværk indenfor Carstens' Produktion og er den vigtigste Besiddelse af ham paa danske Hænder.

Endvidere færdedes Familien Moltke i Rom meget sammen med den schweiziske Malerinde Angelika Kaufmann, kendt fra sine Portræter af Goethe og Lady Hamilton; hun malede Carl som Bacchus. Billedet kom senere i hans Søn, Magnus' Besiddelse og hænger nu paa Gl. Christiansholm hos Grevinde Carl Moltke.

Det er naturligt, at Adam Moltke under Indflydelse af disse Bekendte og omringet af Kunstens Mindesmærker i Rom ikke undlod at fordybe sig i Kunsthistorien.

Paa Rejsen fra Rom til Napoli besøgte Kardinal Borgia i Velletri. Moltkes vigtigste Omgang i Napoli, hvortil de kom i April, var den danske Gesandt, Baron Herman von Schubart og den engelske Gesandt, Sir Hugh Elliot. I Schubarts Hjem traf Greve og Grevinde Moltke i Begyndelsen af Maj atter sammen med Thorvaldsen, der var paa Besøg hos sin Velynder. Thorvaldsen var paa dette Tidspunkt noget svagelig og kom kun til Kræfter takket være sin Værts omhyggelige Omsorg og Pleje. Baron Schubart blev Thorvaldsen en god Støtte i de første og vanskelige Aar, og Glæden over at kunne bane Geniet Vejen slap ham aldrig. Baron Schubart, der i 1801 blev udnævnt til dansk Gesandt i Napoli og Generalintendant i de italienske Havne, og som var Svoger til Greve Ernst Schimmelman, blev nær knyttet til Moltkes. Schubart var alle danske Kunstneres Ven i Napoli, hvor han i sit altid aabne Hus viste disse stor Gæstfrihed og Gavnildhed. Schubart var en fornøjelig Selskabsmand,

noget letsindig i Pengesager, men i Besiddelse af en god og sund Dømmekraft.

Med Moltkes som Midtpunkt knyttedes efterhaanden varme Baand mellem Schubart og Humboldt til Trods for, at de var saa forskellige. Schubarts sprudlende Natur i Modsætning til Humboldts diplomatisk afmaalte Væsen og Fremtræden førte saaledes ofte til Rivninger, som dog Moltke altid fik jævnet. Elliots Navn var godt kendt indenfor Europas Diplomati. Han var fra 1782 i 8 Aar Gesandt i København, hvor han spillede en Rolle under Statskuppet mod det Guldbergske Ministerium. I Napoli repræsenterede han sit Land fra 1803—06.

Hjemrejsen fra Napoli foregik over Venezia, Tyrol, Zürich og Regensburg og i Sensommeren 1804 naaedes Nütschau.

Under Familien Moltkes Rejser i disse Aar har Adam Moltke modtaget Opfordring til som Kongelig Embedsmand at faa Ansættelse under Udenrigsministeriet, hvis Chef dengang var Greve Christian Bernstorff.

Saaledes fortæller Adam Moltke i et Brev¹⁴⁾ af 4. November 1804 Niebuhr om det Tilbud, som Christian Colbiørnsen havde givet ham om at indtræde i Statens Tjeneste. Grev Adams Fader, Grev Magnus havde, medens Adam opholdt sig i Rom, i et Brev til denne dateret 27. November 1803, omtalt Colbiørnsens Tilbud med Tilføjelse af, at Adam Moltke var vel anskrevet paa Grund af sine Kundskaber, sit indtagende Væsen og sin Velstand, og Faderen beder ham selv foreslaa, hvilken Stilling han ønsker. Adam kunde imidlertid ikke bekvemme sig til at opgive sit kontemplative Liv til Fordel for en fast Stil-

ling. Skulde det være, maatte det da blive som Leder af en eller anden lærd eller videnskabelig Anstalt, men han troede ikke paa daværende Tidspunkt paa Oprettelsen af saadanne Stillinger. Derimod kunde Adam Moltke godt tænke sig en Stilling i Udlandet, nemlig som Udsending fra Danmark, i Særdeleshed til Italien, og dette af forskellige Grunde: dels fordi han elsker at opholde sig i Syden, dels fordi hans Hustru, Marie trænger til et varmere Klima, idet hun til Stadighed lider af Forkølelse og Rheumatisme, og endelig fordi Nütschau er meget brøstfældig og forfalder mere og mere. Hovedbygningen trænger til en grundig Restaurering, som vilde vare to Aar, og i den Tid kunde han godt tænke sig at være i Syden som Danmarks Gesandt. Endelig havde Udenrigsminister, Greve Bernstorff fornylig gennem hans Venner i København ladet ham forstaa, at der for Tiden trængtes haardt til egnede Folk til at beklæde forskellige højere Embeder i Udlandet. Moltke kunde saaledes blive Gesandt i Lissabon, hvor den paa den Tid værende Gesandt, tidligere Marinekaptajn, Kammerherre G. C. Kaas, der i April 1802 havde afløst Kammerherre H. W. von Warnstedt, ikke var velset ved det portugisiske Hof. I sit Brev til Niebuhr bad nu Moltke denne om Oplysninger og om Raad, som han vilde rette sig efter. Niebuhrs Svar kendes ikke, men at Moltke ikke kom til at virke som Gesandt eller iøvrigt fik gjort Brug af Colbiørnsens favorable og rimelige Tilbud, er sikkert nok.

Om han dog blot havde taget imod dette Tilbud! kan man vel nok have Lov til at sige. Adam Moltkes Evner og Personlighed havde sikkert kunnet gøre en betydelig Indsats i Fædrelandets Historie!

En større Brevveksling mellem Adam Moltke og Jens Baggesen er bevaret fra denne Rejse ¹⁴).

I Kiel fødtes Sønnen Magnus Theodor den 9. Marts 1805, der efter sin Moders Død af Faderen blev sendt til Kiel for at gaa i Skole.

Carl derimod blev opdraget og uddannet hjemme med Alvor, Omhu og Kærlighed under Forældrenes Tilsyn, ofte under deres Ledelse. Som tidligere omtalt fik Børnene en helt igennem »tysk« Opdragelse, ligesom de ogsaa voksede op med Bevidstheden af, at de af Fødsel var »tyske«. Nogen Forstaaelse af nationale Følelser fik de ikke, hvad der senere hen i Livet ganske prægede dem, dog mindst Carl Moltke, hvis danske Sindelag der senere skal gøres nærmere Rede for. Til Carls Lærere anvendtes Tidens bedste Pædagoger. Til at begynde med læste Carl med Huslæreren Hr. Villaume, der var kommet fra København, ligesom ogsaa Forældrene tog Del i hans boglige Opdragelse. Senere overtog den før nævnte cand. teol. Nicolaus Falck Undervisningen. Falcks Navn kom i Aarene derpaa til at indtage en meget kendt Plads indenfor den politiske Bevægelse i Hertugdømmerne. Han var ansat i det slesvig-holstenske Kancelli i København 1810 — 13, hvorefter han overtog et juridisk Professorat i Kiel. Helt igennem Dansker — ogsaa af Fødsel — ønskede han ingen Adskillelse af Hertugdømmerne fra Danmark, omend han lod sin svage Natur i nogen Grad lede af Friedrich Christoph Dahlmann, hvis Forhold til Hertugdømmerne senere skal omtales. Falck var liberal og Tilhænger af et begrænset Folkestyre og iøvrigt en meget lærd Mand, der fik stor Indflydelse paa Adam Moltke.

Nicolaus Falck

I Foraaret 1805 overtog Grev Moltke Driften af Nütschau, da Forpagteren, Franck — senere Inspektør paa Fresenburg — paa Grund af Insolvens maatte bort, og helligede sig nu med stor Iver Landbruget. Nütschau havde ca. 700 Td. Land, hvoriblandt 100 Td. Skov og 50 Td. Mose. Forvalter var Herr Souehai, senere Ejer af Wintershagen ved Neustadt; Godsskriveren hed Rebenitz. Mergel, som dengang kun var et lidet benyttet Materiale, blev eftersøgt og fundet paa de store Marker. Markerne blev opmaalt og kortlagt, en ny Bedriftsplan udkastet og dens Udførelse straks paabegyndt. Moltke var overalt meget virksom, og som Eksempel paa Ejerens Virksomhed og store Interesse for Driften af sin Gaard fortælles følgende: »En Dag blev det meldt, at et Læs Hø var blevet hængende i Mosen; Greven svang sig paa sin

Hest, som altid stod sadlet i Stalden, og sprængte af Sted i vild Karrière, medens hans Kone raabte fra Vinduet: »Adam, Adam, tag Dig i Agt!« Snart derefter kom Hesten løbende tilbage uden Rytter. Greven var styrtet paa det samme Sted, hvor Vognen var blevet hængende, og blev til alles store Skræk af Karlene lidt efter baaret hjem til Gaarden. Der skete dog intet andet, end at Greven havde faaet en lettere Kvæstelse. ³⁾

Som et spredt lille Minde fra Greve og Grevinde Moltkes Ophold i Kiel skal her omtales deres Deltagelse ved »den almindeligt elskede« teologiske Professor S. G. Geysers Begravelse. Heri deltog den datidige Prorektor, den før nævnte Jurist Cramer i rødt Ornat med to Pedeller gaaende lige foran sig ligeledes iført røde Kapper, bærende Universitetets Sølvceptre. Samtlige Professorer og Studenter var til Stede. Falck og hans Ven, Eckhoff, senere Læge i Itzehoe, saa til og fulgte Processionen til Sophienblatt, hvor Kronprinsessen saa Toget fra en stor firspændig, holstensk Vogn med »Chaisestol«, som dengang i Holsten gjaldt for et meget fint Køretøj.

Falck og Eckhoff blev senere spurgt, hvorfor de kun havde været Tilskuere og ikke sluttet sig til Toget, idet dette maatte betragtes som Mangel paa skyldig Respekt overfor Prorektoren og det akademiske Senat. Falck undskyldte sig med, at han kun havde været i Kiel paa Besøg, medens Eckhoff fik consilium abeundi, — saa streng var dengang den akademiske Disciplin! ³⁾

Hos H. Gessner i Zürich udgav »A. G. D. Graf von Moltke« i 1806 2 Digtsamlinger, »Oden« og »Gedichte«, begge poetiske Frembringelser, der, om end de hver paa sin Maade er højst forskellige, dog fortjener Opmærksomhed.

I »Oden« kommer Forfatterens Klopstock'ske Indstilling ret til Udtryk, den Form for religiøs og national Digtning, som med sin højtidelige lyriske Stil kendetegner den store Følelses Gennembrud i tysk Literatur, der paa denne Tid mere og mere gjorde sig gældende i store Kredse saavel i Danmark, hvor Klopstock øvede stor Indflydelse paa Digtningen, f. Eks. paa Johannes Ewald, og navnlig i Tyskland. I enkelte Tilfælde høres dog ogsaa Genlyd af Schiller, f. Eks. i »Mit Livs Rejsefæller«.

Bogen indeholder ikke mindre end 107 Digte af yderst forskelligt Indhold. Alle Oden er skrevne i antike Versemaal, og til de fleste er vedlagt et grafisk Skema af den benyttede Versefod.

Foruden Oden, der er tilegnet bestemte Personer eller Folkeslag eller Naturfænomener, som f. Eks. »Til den opstaaende Sol«, eller til abstrakte Begreber, f. Eks. »Til Søfarten«, findes der ogsaa Oden vedrørende finge-rede Situationer, f. Eks. »Romul, der døber den første Ørn« eller »Paa Klarisses Grav«. Ikke mindre mærke-

lige forekommer de allegoriske Ode som »Attraaen«, »Maalene«, »Forbandelsen« eller »Diskussionen mellem Landeværnet, Hæren og Soldaten«. Moltkes Vers er ikke billedlige, de er uden Pathos, ligesom hans Naturbeskrivelser mangler baade Farve og Liv. Hans gammeldags Ode er saaledes et haabløst Øde, hvor den levende poetiske Kilde er udtørret.

Som Eksempel anføres her 2, tilegnede henholdsvis Læremesteren Klopstock og Malerinden Angelika Kaufmann.

An Klopstock.

Greis voll jüngerer Kraft, Greis, ich beschwöre dich
Bei dem heiligen Kranz, welchen Siona dir
Aus der Palme gewunden,
Lege Weihend der Seegen Hand.

Deine Hand auf mein Haupt, und zu der Barden Lied
Weih', Druide, du mich! Lehre Gesänge mich,
Wie von heiligen Schauern
Tief erschüttert die Seele singt.

Ach! die Tugend ersehnt ringend mein volles Herz!
Weih' zur Tugend mich ein, durch des Gesanges Flug,
Dass ich ihre Gestalten
Schnell ereile, wie du sie sahst.

Nein, ich lasse dich nicht, oder du leihest mir
Worterguss des Gesangs, der wie ein priesterlich
Kleid, des Herzens Empfindung
Festlich schmückend, den Göttern wallt.

Oberpriester, o du, Greis du des Heiligthums,
Segne Weihend mich ein! Ha! mich ergreift die Gluth.
Doch zu mächtig den Worten —
Und mein innerstes Lied verstummt!

Der Angelika Kaufmann.

Ihr zweifelt? Kommt und seht der Entzückungen
Glanz selbst! Sie hauchet, zärtlicher aufgereg,
Im Farbensmelz' und mildem Dufte,
Sie, die gehüllte sanfte Charis.

Die wunderbare Farbenmagie! Ich sah
Sie, schaut' in ihres Athems Gewölk, und schaut
Aus hellen Blumenurnen heitre
Aethergebilde im Lichte schweben.

Angelika! zum Manne gereifet war
Ich längst, war längst ein Leidenerprobeter;
Gebeugt und einsam unter meines
Lebens Ruinen einher, so gieng ich.

Da sah ich — Harfe, werde zum Geisterhauch,
Gelispel athmend, weil ich sie sah, sie selbst,
Der zarten Freuden holde Charis.
Wie von dem Frühlinge Blumendüfte,

So schwebten deine Irisgestalten mir,
Angelika! dir dankt mein empfindend Herz
Wehmütig froh! Aufleben sah ich
Selige Freuden verströmter Zeiten.

Das Sprossen ihres Lebens umzitterte
Mich, zart gehaucht in wallender Blüthentracht,
Des Geist mich hell umflatternd, wieder
Zärtliche Träume im Herzen weckte.

I den samtidig udgivne Samling »Gedichte« kommer et mere moderne Versemaal frem, i udpræget Grad inspireret af Goethe og Schiller, hvis indbyrdes Forhold netop i disse Aar betød meget for Goethe.

Antallet af Digte er her 47. Schillers Indflydelse er straks iøjnefaldende, f. Eks. i »Verdens Historie«, »Giganternes Krig«, »Menneskehedens Geni« eller »Fortiden og

Nutiden«, der alle opnaar »imponerende Dimensioner«. Af andre meget smukke Digte skal iøvrigt nævnes saa yndige Ting som »Til Ungdommen«, »Den lille Fugl«, »Det tabte Faar« og »Rejselyst«. Stor er Moltkes Kærlighed til Poesien — langt større end hans spinkle Aare!

Ud over disse to Bind har Moltke ikke udgivet andre Digte. »Meine Klagen« gengives som et særligt Udtryk for Forfatterens Melankoli.

Meine Klagen.

Wenn sich der Wald mit neuem Haare kränzet,
Die Rose unter jungem Laube spriesst,
Der Zephyr aller Kelche Duft genießt,
Und jede von des Honigs Nektar glänzet;
Wenn Thau aufnippend grünt das junge Gras,
Und Flora reichgeschmückt das Thal durchhüpfet,
Dort an der Quelle reinem Spiegelglas,
Verschämt durch florumhüllte Sträuche schlüpfet;
Wenn rings dem Blick verjüngt das Leben strebt,
Ein Taumel alle Wesen hat ergriffen,
Vertrauend sie das Frühlingsmeer durchschiffen,
Der Mai des Lebens Seegel schwellend hebt:
Dann darfst du, Philomele, deine Klagen
Erheben laut mit hohem Orgelton;
Darfst, Wäldern, Thälern, Hügeln, Bergen sagen:
Mitleiden weckend seufz' ich Jahre schon.

Ja, sie verstehen meine stillen Lieder,
Und meines Herzens lauten Klaggesang;
Sie meiner Töne hellen Aeolsklang,
Und auf der Echo zärtlichem Gefieder,
Wird mir, ach! jeder Ton zurückgebracht.
Und meine Trauer dringt durch alle Herzen!
Sie dringt bis in die seelenlose Nacht,
Und mitempfindend lauscht sie meinen Schwerzen.
Es wandelt unter hohen Sternen gar
Der Erde Halbgott folgend meinen Klagen;

Sehnsüchtig muss sein Herz ihm lauter schlagen,
Ihm fließt der Wehmuth Thräne hell und klar:
So darf mein Schicksal klagend ich versüssen,
Mein Schmerz wird mir im Tone Seeligkeit;
So darf mein Angedenken sich ergiessen,
Voll heisser Wonn' an meiner Zärtlichkeit.

So strömst du deine Klagen, Philomele!
Dein Schmerz wird dir zur hoheempfundenen Lust,
Und zarter auch durch ihn wird deine Brust,
Und schöner, edler, reiner deine Seele!
Doch mich umwogt des Leidens graue Nacht,
An ihren Klippen hänge ich zerscheitert;
Kein Ufer, das mir grün entgegen lacht,
Kein sanfter Frühling, der mein Herz erweitert.
Ja, Tod und Leben sind mir beide feind,
Mir löschen alles Leben muntre Flammen;
Es schnürt verengter sich mein Herz zusammen,
Verlassen bin ich, ohne Feind und Freund:
Es will mein Busen sich zu Stahl verhärten,
Ein todter Klumpen liegt die Welt erstarrt;
Was soll aus meinem Jammer mir noch werden,
Und wie entflieh' ich dieser Gegenwart?

O gäbe mir das Schicksal eine Stimme,
Erinnernd säng' ich die verlorne Lust;
Dann würd' ich meiner selbst mir noch bewusst,
Gekühlt das Meer, worauf ich fühllos schwimme;
Dann mögt' ein ew'ger Winter mich umgrau'n,
Auch alle Lebensquellen mir erfrieren,
Kein West, kein Hauch mir Silberthränen thaun,
Kein Blatt mit mildem Schatten mich berühren.
Doch quöll' aus tiefer Brust mein innig Lied,
Ich sänge mir die Hoffnung sanft hernieder,
Und ahnungsvoll säh' ich zum Himmel wieder,
Der nun mit jeder Labung mir entflieht;
Denn ich erfleh' umsonst des Schmerzes Töne,
Ach! mit des dunklen Grabes Wiederhall,
Erstarrt und tod, gestorben aller Schöne,
Umdroht mich meines Unglücks Donnerfall.

Det var store Begivenheder, der foregik i Aarene, hvor Napoleonskrigene rasede viden om paa Europas Fastland.

Uberørt af disse levedes dog som Regel Livet stille og roligt i Holsten til Trods for, at Afstanden til de kæmpende Parter ikke var større end, at f. Eks. Kanontordenen fra Kampene udenfor Lübeck i Oktober 1806 tydelig kunde høres paa Nütschau.

Om end Fjendtlighederne saaledes ikke direkte berørte Familien Moltke, var denne dog som nævnt Operationerne paa nært Hold, idet Afstanden fra Nütschau til Lübeck kun er $3\frac{1}{2}$ Mil. Til denne neutrale By var Cavalleri-generalen Gebhard von Blücher, en af Preussens dygtigste Feltherrer, naaet efter et vel ordnet Tilbagetog og under store Farer. Men Blücher maatte trods tapper Modstand give tabt og lade sig afvæbne af Franskmændene, der plyndrede Lübeck. Det var Marskallerne Murat og Bernadotte, der kommanderede disse, sidstnævnte med Hovedkvarter i Lübeck, hvor han med Jernhaand holdt en skrap Disciplin og Orden. Kort efter var det, at Napoleon i Spidsen for sin Hær i al mulig Pomp og Pragt paa sin hvide Hest red ind i Berlin.

General Johann von Ewald var paa denne Tid Øverstkommanderende for et stærkt dansk Korps, der var etab-

leret ved den holstenske Grænse til Sikring af vor Neutralitet. Det var ved denne Lejlighed, at vore Tropper ved at afholde det franske Cavalleri fra at overskride den neutrale danske Grænse, blev indviklet i en lille Kamp med Franskmændene ved Stockelsdorf. Et Par Kanoner under Befaling af Jens von Bardenfleth blev pludselig angrebne, idet Franskmændene i Mørket antog vore grønne slesvigske Jægere for Preussere. Bardenfleth blev haardt saaret i Hovedet af flere Sabelhug og saa ilde tilredt af Franskmændene, at han beholdt Mærkerne deraf hele sit øvrige Liv, men ud over dette skete der iøvrigt ingen større Ulykker. Hele Affæren ordnedes iøvrigt under en Sammenkomst i Lübeck mellem Marskal Murat og Ewald, der var ledsaget af sin Adjutant, Baron L. C. C. Liliencron, gift med Adam Moltkes Kusine, født Comtesse Luckner, med det Resultat, at de franske Tropper atter trak sig tilbage. Det fortælles, at da Liliencron vilde blande sig i Generalens Samtale med Murat, trak denne ham i Øret og sagde: »Taisez-vous, petit coquin!«³⁾)

General Ewald havde i flere Perioder i Tjenesteanliggender været knyttet til Holsten. Allerede i 1803 havde han ført Kommandoen over de Tropper, der som Avantgarde for det ved Eideren sammendragne Korps sendtes til Sydgrænsen til Hævdelse af vor Neutralitet. Ewald var her den rette Mand, idet han med Fasthed forstod at sikre Grænsernes Ukrænkelighed.

I det for Danmark saa skæbnesvangre Aar 1807 ledede Frederik VI Regeringen fra Kiel paa samme Tid som England rettede et dræbende Slag mod Landets Hovedstad, hvorved vor Sømagt med eet Slag tilintetgjordes. Efter vore ulykkelige Kampe ved Køge og Hovedstadens

Kapitulering gik General Ewald fra Holsten over til Lolland-Falster og senere til Sjælland, for dog nogle Aar derefter atter at blive dirigeret til Hertugdømmerne med Hovedkvarter i Kiel for at træffe Foranstaltninger mod et befrygtet engelsk Angreb paa Holstens Vestkyst. Og endelig i 1812 fik Ewald Kommandoen over »den bevægelige Armédivision« paa 10,000 Mand, Hjælpekorpsset, der stilledes under fransk Overkommando i Nordtyskland. Efter sin Afsked Aaret derpaa tog Ewald Ophold paa sit Landsted ved Kiel, hvor han kort efter døde.

Men tilbage til Forholdene paa og i Nærheden af Nütschau. Medens Franskmændene optraadte alt andet end ridderligt i Preussen, hvor Generalerne uden mindste Samvittighedskval tilvendte sig baade Penge og Kostbarheder paa Adels Slotte og i de rige Borgeres Huse, og de menige Soldater hærgede den øvrige Befolkning, der var komplet hjælpeløs, var deres Forhold i det store og hele uden Dadel i Holsten. For Herskabet paa Nütschau blev Opholdet her dog ind imellem af saadan Beskaffenhed, at de trods alt hellere søgte andre Steder hen. Familien Moltke flyttede derfor for en Tid med Tjenerskab til Lübeck, hvor de tog Ophold i Gæstgivergaarden »Stadt Hamburg«. Her var fuldt op af franske Soldater — til stor Glæde for Sønnen, Carl, hvis daglige Fornøjelse det var at beundre Vagtparaden!³⁾

Den følgende Vinter, 1807, boede Familien atter i Kiel, hvor Adelen havde samlet sig i Anledning af, at Kronprinsen — Frederik VI — og Kronprinsessen holdt Hof her. Kiel var, som allerede omtalt, en meget selskabelig anlagt By. Foruden de tidligere nævnte førte ogsaa General Ewald et stort og gæstfrit Hus. Der var paa disse

Tider kun ringe Tale om nogen dansk-fjendtlig Bevægelse. Professorerne ved Universitetet, der var præget af dets væsentlig tyske Lærerkræfter med Studenter fra begge Hertugdømmer isprængt enkelte fra tyske Universiteter, spiste saaledes om Søndagene ofte sammen med Officererne ved Generalens Bord, hvor bl. a. Professor Reinhold og Jens Baggesen af og til mødtes, og hvor denne morede Selskabet med sin Aand og sit Vid.

Iøvrigt bevægede Moltkes sig meget rundt om i Familiens store Kreds, saaledes baade til Helmsdorf, Seekamp, hvor der gjordes Bekendtskab med Filosofen Heinrich Steffens og dennes Hustru født Reichard, og til Winning, ligesom der fra disse Steder aflagdes Besøg hos Hülsens og Müllers samt hos Huslæreren Falcks prægtige gamle Fader en Bonde i Emmerlev. Steffens' Navn var paa paa denne Tid knyttet til Sølyst, idet det var herfra, at han fremsatte sine filosofiske Læresætninger, det samme Sted, hvor Lavater tolkede sit fysiognomiske System og sine Aabenbaringer og for en Stund henrev Grevinde Charlotte Schimmelmänn.

Som allerede nævnt blev Størstedelen af Kongerigets Tropper forlagt til Sjælland efter Napoleons fra Berlin udstedte Dekret om Blokaden af England, som herved udelukkedes fra al Forbindelse med Fastlandet. I Holsten erstattedes vore Soldater af franske og spanske Tropper, der under Bernadotte i 1808 var rykket ind i Hertugdømmerne for at erobre Sverige. I Hamburg residerede den spanske General Marquis de la Romana, der vakte Opsigt i sin gule Uniform ridende paa et Muldyr, medens hans Fodfolk var klædt i helt hvide Uniformer. Saa-

vel i Byerne som paa Landet var der overalt Indkvartering. Paa Nütschau laa i længere Tid et Kompagni af 30' Infanteriregiment. Chefen for dette var Kaptajn Vincent, en smuk og venlig Officer, som havde gjort Krigen med i Ægypten. Han spiste daglig ved Grevens Bord og knyttede et varmt Venskab med Familien. Efter Fodfolket kom en Major med en Eskadron ridende Jægere i Kvarter paa Nütschau, hvor de dog opførte sig mindre godt. De fjernede Grev Moltkes Heste og anbragte deres egne i samme Spiltov, men maatte dog atter rømme Stalden, efter at Ejeren havde foreholdt Majoren hans Folks daarligere Opførsel. Ligeledes var der Vanskeligheder med den Del af Styrken, som var anbragt i den til Nütschau hørende Landby Sühlen. De optraadte her hovmodigt og nægtede at spise den Grød, der blev sat foran dem. Atter her maatte Adam Moltke skride ind for at faa Orden i Sagerne ³).

Trods den franske Hjelpehær steg dog Forbitrelsen mod Napoleon, der i Begyndelsen af Aaret 1808 havde naaet Højdepunktet i sin straalende Karrière, og mod Franskmændene mere og mere hos alle Klasser og Stænder. Alle Vegne hørte man i Hertugdømmerne Forbandedelser over dem, saavel hos Danskere som hos Tyskere, hvortil ogsaa Napoleons trykkende Fastlandsspærring og Standsningen af al Handel og Samkvem gav en nærliggende Foranledning. Derfor vakte ogsaa det lidet heldige Udfald af de la Romanas Foretagende saavel som den senere Underretning om den franske General Duponts Kapitulation i Spanien og Wellingtons Sejre almindelig Glæde, hvorimod Østrigs senere Nederlag i 1809 modtoges med levende Beklagelse. Men uendelig Jubel opstod,

da endelig i 1812 den berømte 29' Bulletin indrømmede den store franske Hærs Undergang i Rusland. Folk løb fra Hus til Hus for at forkynde det glade Budskab og give Luft for deres Hjertes Trang. Det fortælles, at da Avisen bragte Bulletinen, »glemte de ældre Herrer deres elskede l'hombre, og de unge Mennesker opgav deres Fjanten«. Kort sagt, alle var i en Glædesrus, som kun den kan begribe, der har oplevet den!

Sin literære Virksomhed fortsatte Adam Moltke ved i 1810 at udgive forskellige Digte i »Vaterländisches Musäum«.

Grevinde Moltke havde altid været meget svagelig, og i Foraaret 1812 var hun atter blevet syg. Hendes Forhold til sin Mand synes, efter hvad der foreligger, ikke altid i de senere Aar at have været det allerbedste, hvorimod hun mere og mere knyttedes stærkt og varmt til den unge Stedsøn Carl; ja, hun blev ganske som en Moder for ham. Grevinden døde paa Nütschau 12. August dette Aar. Carl havde under hele hendes Sygdom daglig læst højt i Bibelen for hende, bl. a. af Bjærgprædiken. Den sidste Aften, hun levede, bad hun den Bøn, at Carl aldrig maatte sige en Usandhed, og da Carl havde lovet hende dette, gav hun ham sin Haand og sagde: »God Nat«. Den næste Morgen fandtes hun død i sin Seng³).

Falck var nu blevet efterfulgt som Huslærer af den før omtalte Student Christian August Brandis, der senere studerede i Kiel og Göttingen og som blev baade Doktor og Lektor i Filosofi. Hans yngre Broder blev Carl Moltkes gode og trofaste Legekammerat. — I Aarene derpaa fik Carl i Kiel, hvor han læste sammen med Politimester

Christensens Søn, til Lærer Christian August Burchardi, den senere Professor, hvis Fader i sin Ungdom havde læst med Adam Gottlobs Børn, Gebhard og Otto Joachim fra Bregentved, og som Mentor havde ledsaget disse til Göttingen og senere paa en længere Udenlandsrejse viden om i Europa.

Efter en kort Tid at have været forlovet med sin smukke Nièce, Conventualinde i Itzehoe Magdalena Lucie Buchwald fra Helmsdorf, en Forbindelse, som dog ikke førte til Ægteskab, idet hun døde forinden, — gik Adam Moltkes Interesser mere og mere op i Hjemmet, hvor han ofte læste med Carl, medens Magnus, som før omtalt, blev sendt til Skolegang i Kiel. Carl fortæller³⁾, at han hos sin Fader lærte, i Stedet for de Gellertske Fabler, Gellerts og Hallers aandelige Sange og senere Hallers »Alperne« samt en Mængde af Davids Salmer udenad. Navnlig »Alperne« og den 119' Salme voldte ham uudsigeligt Besvær og kostede Drengen mange Taarer. Og han nøjedes ikke med til sin Fader at maatte fremsige det til hver Dag lærte, men ogsaa de Pensa, som var gennemgaaet den foregaaende Dag! —

Med Adam Moltkes Helbred gaar det kun smaat, idet han ofte lider af Krampe i Underlivet og klager i Aarene derpaa i sine Breve til Sønnen Carl, der nu ogsaa er i Kiel, over sin »sørgelige Situation«.

Han føler sig meget ensom og sørger meget over at have mistet sin Forlovede, der i en Alder af kun 28 Aar pludselig døde paa Helmsdorf, ligesom han i Breve beklager sig over at have mistet begge sine Hustruer, Auguste og Marie.³⁾

Frederik VI

Aaret 1813 begyndte under meget uheldige Varsler for Danmark. Regeringen saa sig straks ude af Stand til at opfylde sine økonomiske Forpligtelser. Lykken, der hidtil havde fulgt vor Forbundsfølge Napoleon, begyndte nu at svigte ham.

I Sverige var Kronprins Karl Johan, den forhenværende General Bernadotte, den ledende, der til vor Ulykke havde sat sig det Maal at erhverve Norge. Han kommanderede den allierede Nordhær, som oversvømmede det sydlige Slesvig og Holsten og maatte døje haarde Kaar paa Grund af den strenge Snevinter. Kong Frederik VI var næppe den rette Mand til at føre Statsskibet frelst gennem Brændingen! Og man kan just heller ikke sige, at Kongen fik megen Støtte af sin nærmeste Familie! Søsteren, Hertuginde Louise Augusta konspirerede saaledes ikke alene imod sin Mand, da Svenskerne i 1810 ønskede ham som Konge, men ogsaa mod sin egen Broder, der selv en Tid haabede at kunne vinde Sveriges Krone. Vor Handel var tilintetgjort og Statsbankerotten en Nødvendighed. Kongen opholdt sig i København, men burde have været ved Sydgrænsen, hvor Landets store Interesser stod paa Spil. Han bestemte selv alt med Hensyn til Danmarks Udenrigspolitik uden at bekymre sig om sine Undersaatters Stemninger og Ønsker.

For Napoleon var Hamburg af stor Vigtighed, saalænge han var i Stand til at møde Fjenden Øst for Rhinen, og han vilde gøre meget for at hævde dette Punkt, som han betroede en af sine dygtigste Marskaller, Davoust. Siden 1806 havde Fransk mændene reelt og i Aarene 1810—13 ogsaa formelt spillet Herrer i Byen, der i en kort Periode var besat af et mindre, russisk Korps, hvis Kosakker

under Kommando af General Fr. Carl Baron von Tettenborn senere besatte Haderslev. Dette Korps henvendte sig nu til Danskerne, der rykkede ind for ogsaa at deltage i Forsvaret. Efter sidstnævntes kortvarige Ophold og efter Russernes Afmarch fra Byen indtog Franskmændene Hamburg igen i Maj 1813. Holstenerne, der altid var utilfredse, har sikkert følt sig tiltrukket af dem, idet de saa en Bedring gennem en Tilslutning til Frankrig. Ved Sehested mellem Rendsborg og Eckernförde var det, at Danskerne kæmpede tappert den 10. December 1813, da det danske Hjælpekorps under Prins Frederik af Hessen, som havde staaet under Davoust i Mecklenburg, efter dennes Tilbagetog fra Hamburg maatte slaa sig igennem til Rendsborg. Navnlig Rytteriets glimrende Indhug var en meget hæderfuld Bedrift. Ved denne Lejlighed udmærkede den før omtalte I. v. Bardenfleth sig, ligesom han som den danske Armé's Stabschef havde en betydelig Del i Tilbagetogets heldige Udførelse.

En anden Officer, som ogsaa har et godt Navn fra denne Periode, og som det af nærliggende Grunde synes naturligt at nævne her, er General Frederik Moltke*). Han var oprindelig i preussisk Krigstjeneste, men kom senere i Forbindelse med Kronprins Frederik, der skaffede ham ind i den danske Hær. Som Major udmærkede han sig i 1809 under Stormen paa Stralsund og kommanderede i Aarene 1812—13 Avantgarden under Davoust. Under Krigen avancerede Moltke til Oberstløjtnant og nævnes med Ære blandt de Officerer, der med Tapperhed deltog i dette Felttog.

*) Af hans 6 Sønner var den tredieældste Generalfeltmarskal Helmuth Moltke, der blev optaget i den preussiske Grevestand.

I Friedrich Perthes' før omtalte Biografi omtales hans og Adam Moltkes Indsats her i Begivenhedernes Gang paa følgende Maade: I 1813, da Oprøret mod Napoleon er ved at forberedes, paatager Perthes sig at overdrage den Oldenburgske Hertug et skriftligt Andragende, der gaar ud paa med Bistand af Moltke at sætte sig selv i Spidsen for Bevægelsen. Den 21. Februar d. A. kommer Perthes til Nütschau, og næste Morgen kører Moltke ham til Eutin, hvor Præsident v. Mahlzan modtager Brevet til Viderebesørgelse til Hertugen. Foretagendet var imidlertid ikke blottet for Fare, takket være de franske Vagtposter og Spioner, som befandt sig alle Vegne. Da Marskal Davoust atter havde besat Hamburg, sender Perthes sin Familie, bestaaende af 10 Medlemmer, til Nütschau. Men med Nütschaus nære Beliggenhed til Hamburg kunde Familien ikke blive her ret længe, og i September flytter Perthes' Familie til Kiel, hvor den atter tager Ophold i Moltkes Lejlighed. Herfra er Perthes bestandig paa Rejser, idet han utrættelig beskæftiger sig med Ordningen af den borgerlige Milits i Hansabyerne.

Adam Moltke deltager mere og mere med levende Interesse i alle offentlige Forhold indenfor sit Land. Han føler sig besværet af det evigt frem- og tilbagemarcherende Militær og frygter i Foraaret 1813 Svenskernes Ankomst. Han er meget vred paa dem, men indrømmer deres Dygtighed og Klogskab. Napoleons fuldstændige Nederlag ved Leipzig i Dagene fra 16.—19. Oktober 1813, hvorfra han med Nød og næppe med sine Modstandere lige i Hælene paa sig naaede tilbage til Frankrig, følger han og fryder sig over. Man forstaar derfor, med hvilke Følelser

Adam Moltke gennemlevede den følgende Tids uhyre Begivenheder indtil den almene Fred, og i hvilken ny Spænding og indre Bevægelse han gennemlevede selve Fredsaarene med deres vekslende Forhaabninger og Skuffelser.

En Del lokale Tillidshverv bliver ham betroet, f. Eks. som Distrikts-Deputeret, og han faar i denne Egenskab i Maj 1813 Befaling til at træffe de nødvendige Forholdsregler til Organisering af en Landstorm, som dog senere opløses. Han er meget virksom og har bl. a. af Myndighederne faaet den Opgave at bistaa ved Opførelsen og Indrettelsen af et stort Hospital for Embedsmænd. Han er meget paa Rejse i Provinserne i Embeds Medfør, men føler sig stadig ikke rask. De historiske Spørgsmaal — den franske Revolution, de italienske Republikker og Englands Historie — optager ham stadig.

Paa Nütschau var der fortsat Indkvartering, saaledes omkring Nytaar 1814, denne Gang af Svenskere, ialt 4 Officerer og 40 Menige med 12 Kanoner. De optraadte »meget fredeligt« og blev i Slutningen af Januar afløst af vore egne Soldater. Det vrimler i det hele taget med fremmede Tropper paa Egnen, omtaler Moltke i sine Breve. En Dag, da han kom hjem fra en Rejse, stod 4 Officerer, 6 Tjenere og 8 Menige i hans Hus — alle Kosakker, der »snart hærger Egnen«³).

Da Seperatistbevægelsen i 1815 begyndte blandt det slesvig-holstenske Ridderskab, slutter Adam Moltke sig til den, ligesom han gennem Skrifter tager den mest levende Del i Ridderskabets Bestræbelser for Oprettelsen eller Fornyelsen af den gamle Landsforfatning, en Bestræbelse, som bød en kær Anledning til Samarbejde og Venskab med Friedrich Christoph Dahlmann.

Et Par korte oplysende Ord om det slesvig-holstenske Ridderskab turde her være paa sin Plads.

Ridderskabet i Hertugdømmerne, der i Hovedsagen bestod af Godsejerne, maa siges at være Navnet paa den Tids Adel som Stand. I Følge Kgl. Resolution af 23. Juli 1776 kan dog ingen opnaa ridderskabelige Rettigheder gennem et Adelsbrev¹⁵). Ridderskabet havde mange Privilegier, hvoraf vel nok et af de vigtigste var det, at Ridderskabets Medlemmer tilsikredes Frihed for nye Skatter, ligesom de havde Hovedindflydelsen paa Hertugdømmernes Landdage. Slesvigholstenismen for Ridderskabets Vedkommende var saaledes ikke blot et Ideal, men søgtes ofte udnyttet til at underbygge egne Standsfordele.

Dets egentlige Kærne følte sig som Holstenere og ikke som Tyskere, knyttet til Holsten og Slesvig og ikke til det egentlige Tyskland. De Holstenere, der hidindtil jævnl

havde kaldt sig Danske, blev sig mere og mere deres Tilhørsforhold til det tyske Folk bevidst og vilde have Slesvigerne med heri. Ikke mindst de Godsejere, som tillige ejede større Godser i det egentlige Tyskland, var i Besiddelse af en bevidst tysk Følelse. Ogsaa de literært eller videnskabeligt anlagte Holstenere nærrede Sympati for og Tilknytning til Tyskland, der for dem kom til at staa som Bærer af den nye Tid i Modsætning til Danmark, der repræsenterede det gamle, og overfor hvis Regering de nærmest nærrede Uvillie.

Gennem en »fortwährende Deputation«, som de fik Ret til at vælge ved en Forordning af 1775, havde de Pligt til at varetage de løbende Forretninger for Conventerne, Betegnelsen for en Forsamling af Prælater og Ridderskab, i Modsætning til Landdagene, hvor oprindelig ogsaa Byerne var repræsenterede.

Deputationen bestod af 7 Medlemmer, og Præsidiet gik paa Omgang mellem de 4 Prælater for Frøkenklostrene i Itzehoc, Preedtz, Uetersen i Holsten og St. Johannes i Slesvig, medens de øvrige 6 Medlemmer valgtes af Ridderskabet paa 2 Aar ad Gangen. De skriftlige Forretninger besørgedes af en lønnet Sekretær, hvilken Post i Sommeren 1815 overtoges af Professor Dahlmann.

I verdslig Henseende var Holsten inddelt i en Mængde Distrikter, medens Landet i gejstlig Henseende var delt i 12 Provstier, hvert under sin Provst, hvis nærmeste Foresatte var Overkonsistoriet for Holsten.

Ridderskabet var inddelt i 7 Distrikter, og for hvert af disse valgte Ridderskabet 2 Deputerede. Disse Distrikts-Deputerede besørgede Fordelingen af Kgl. Forordninger, Kundgørelser fra Prælaterne og Kundgørelse af alt det,

som var at meddele de enkelte Godsejere fra Prælaternes og Ridderskabets Side.

Det maa erkendes, at det slesvig-holstenske Ridderskab har ydet sit Bidrag til Danmarks Riges Historie. Mange af dets Folk kom gennem Tiderne til at gøre en Indsats baade som Statsmænd og som kongetro Embedsmænd, omend flere af disse ikke altid var lige heldige, set fra et udpræget *dansk* Synspunkt, men næsten alle har de Andel i, at tysk Sprog og tysk Sindelag trængte haardt paa til Skade for vort eget nedarvede Sprog. — Helstaten har paa dette Omraade en ikke ringe Del paa sin Samvittighed! —

Ridderskabets Forsøg paa under og efter Wienerkongressen at faa yderligere politisk Indflydelse blev, som det fremgaar af det følgende, pure afvist. Heldigere i Forholdet overfor den tyske Forbundsdag var de ikke, idet de ikke heller her kunde vinde Øre for deres Fordringer.

Det maa anses for givet, at Grunden til Frederik VI's Utilbøjelighed til at opfylde Ridderskabets Fordringer skyldtes en ængstelig Omhu for, at hans enevældige Magt skulde lide noget Skaar. Dette førte endvidere ogsaa til, at Ridderskabet igennem denne fortsatte Modstand mere og mere blev drevet over i de tysksindedes Rækker.

Med dette som Baggrund forstaas, at Hjemmet paa Nütschau blev saa »tysk«, som Tilfældet var.

Det var som Medlem af det slesvig-holstenske Ridderskabs »fortwährende Deputation«, at Adam Moltke i 1813⁵⁾ kom i Forbindelse med Sekretæren, Dahlmann.

Professor Dahlmann, under hvis Ledelse ovennævnte Forfatningsforhandlinger førtes, var født i Mecklenburg, havde virket som Docent ved Universitetet i København,

Friedrich Christoph Dahlmann

og siden 1813 havde han været Professor i Historie i Kiel. Dahlmann var en rigt begavet Mand, hvis Afstamning paa mødrene Side fra Holsten yderligere knyttede ham til den slesvig-holstenske Bevægelse, der nu helt og holdent tog ham fangen.

Indenfor Ridderskabet stod ingen Dahlmanns Anskuelser nærmere end Adam Moltke, som havde Stæde paa Ridderskabets demokratiske Fløj. Privilegier i al Almindelighed var som bekendt Moltke imod — jfr. Adam Moltkes Samtale med sin Bedstefader, Lensgreven paa Bregentved, Side 68 —, men Regeringsindgreb i de Privilegier, der var garanteret Stænderne, var for ham Retskrænkelser og Ordbrud. Disse Ridderskabets Privilegier vilde Moltke bevidst kun anvende som et Vaaben til at

opnaa forfatningsmæssige Tilstande, ligesom han endog vilde tilkæmpe tredje Stand en vis Ligeberrettigelse med Adelen og Gejstligheden. Efter Dahlmanns Opfattelse sikrede de gamle Landsrettigheder, hvoraf disse Privilegier var en Rest, Hertugdømmernes Selvstændighed og indre Forbindelse. Allerede i 1813 var Moltke beredt til at bringe de væsentligste af Ridderskabets Privilegier som et Offer for Landets Vel, hvis man derved kunde opnaa en klar Landsforfatning. Aaret efter paaberaabte han sig i »Worte eines Holsteiners« paany Ridderskabets Privilegier som den fasteste Basis for den kommende Kamp. Hans altid levende Frihedssans forenede sig med en stærk tysk Nationalfølelse og med Længslen efter en tysk Nationalstat med et Forfatningsprogram, hvoraf et af de væsentligste Punkter var Holstens Forening med Tyskland.

Ved et Møde paa Kieler Omslag i Januar 1815 fik Adam Moltke af Ridderskabet og flere andre Godsejere — ialt 46 — overdraget det Hverv at drage til Kongressen i Wien, hvor Frederik VI, ledsaget af Brødrene Christian og Ioachim Bernstorff og Statsminister Niels Rosenkrantz, havde opholdt sig siden September Aaret forud. Kongressen, der traadte sammen i Efteraaret 1814, bestod af Størstedelen af de europæiske Fyrster og ledende Statsmænd fra alle Lande, der forhandlede om Ordningen af Europas Forhold efter Napoleons Fald, og for Frederik VI's Vedkommende for at opnaa gunstigere Kaar for Danmark, end Freden i Kiel 1814, der ikke tilfredsstillede nogen af Parterne, havde givet. Blandt de mange udenlandske Statsmænd, som Adam Moltke traf her, skal nævnes hans

gamle Bekendte den preussiske Gesandt Wilhelm von Humboldt, der sammen med Fyrst Hardenberg var i Fricdrich Wilhelm III's Følge. Moltke medbragte en Klage over den daarlige økonomiske Tilstand, navnlig over, at den Kgl. Kasse den 21. December 1814 havde truet med Militæreksekution paa Godserne for Skatterestancer, og bragte bl. a. Ridderskabets Forslag om Sammenkaldelsen af en holstensk Landdag til Styrkelse af Godsejerstanden samt Eftergivelse af Restancerne, ligesom han virkede for Holstens Optagelse i det tyske Forbund. Spørgsmaalet om Slesvig rejste han derimod ikke. Frederik VI gav et henholdende Svar, og senere udtalte Forbundsdagen, »at Hertugdømmet Slesvig er Forbundet aldeles uvedkommende«. Om Adam Moltkes Sendelse skrev Kongen iøvrigt meget overlegent: »Jeg vilde blot ønske, at den gode Grev Moltke var rejst, thi hans Ophold her duer intet«.

Det er ikke Dahlmann, der har sat Ridderskabets Bevægelse i Gang. Og heller ikke kan den Anskuelse hævdes, at Slesvig-Holstens Forfatningskamp først ved ham blev gjort national-politisk. Det var de Idealer, som Dahlmann fandt hos Ridderskabet, der fik ham til at føle sig fuldt ud som Tysker. Dahlmann har ikke overtalt Ridderskabet til at rejse deres Stænderkamp paa et bredere socialt Grundlag, da jo Mænd som Moltke allerede før dennes Optræden havde set det nødvendige deri, og det er snarere sandsynligt, at Dahlmanns Valg som Deputationssekretær netop er blevet foretaget, fordi man i ham saa den bedst egnede til at støtte Ridderskabet i Kampen for Privilegierne. Han lagde sig ganske vist i denne Stilling ud med Frederik VI, skønt hans Standpunkt nok kunde forenes med Troskab mod Landets Konge, om end han uden For-

staaelse for Slesvigs særlige nationale Forhold opfattede begge Hertugdømmer som tyske.

Adam Moltke stod under sit Ophold i Wien i Brevforbindelse med mange. Først og fremmest med Sønnen Carl, der paa den Tid opholdt sig i Hamburg, hvor han gik i Skole og boede hos Skolens Direktør Dr. Gurlitt.

I et Brev¹⁴⁾ dateret 17. Marts 1815 spørger han, hvorledes han har det. Han har ofte tænkt paa ham, men ikke kunnet skrive, da han har været meget optaget af sine Forretninger og af det brogede Liv i Wien. Han spørger, hvordan det staar til med Sønnens Læsning og med hans Idealer. Den ene Halvdel af sine Forretninger har han allerede besørget, fortsætter han, den anden Halvdel lægger Beslag paa hans Taalmodighed. »Man bliver revet med af Tiden og kan ikke gaa imod Strømmen«. Sønnen skal, skriver Faderen, stræbe efter at blive en god Borger og huske, at Mennesket er kommet af Støv, i hvilket en guddommelig Aand er indblæst; det samme gælder for hele Menneskeheden. En ny Epoke er indtraadt med den franske Revolution. Denne var ligesaa frygtelig som en Vulkan, men »paa den størknede Lava kan der gro herlig Vin«. Faderen kan endnu ikke sige, hvornaar han kommer hjem, men et omgaaende Svar fra Sønnen kan endnu naa ham, men han »maa endelig ikke skrive noget politisk, der angaar Holsten, da man ikke kan vide, om ikke Brevene bliver aabnede«. Han vedlægger en Pengeanvisning og slutter med at sende mange Hilsener til fælles Bekendte.

Alle Adam Moltkes Breve er skrevet med en fast, karakteristisk Haand og til Sønnen underskrevet »A. Moltke« — en sjælden Gang »Din Fader«, under-

tiden efter at han »længes efter at trykke ham til sit Bryst«.

Adam Moltkes Navn blev gennem denne Indsats og store Interesse for Holstens Anliggender nøje knyttet til de politiske Bestræbelser i Hertugdømmerne mod Slutningen af 18' og Begyndelsen af forrige Aarhundrede.

Hans personlige Syn paa den øjeblikkelige kritiske Situation, der indtraadte ved Napoleons — »Uhyrets« — pludselige Tilsynekomst i Paris i Marts 1815, hvor Ludvig XVIII's Regering faldt sammen som et Korthus, og som bevirkede, at Kongressen sprængtes, idet Monarkerne skyndsomst maatte forlade Wien for at være til Stede ved deres respektive Hære, kommer til Orde gennem nogle Breve ¹⁴⁾, denne Gang til Niebuhr, der paa dette Tidspunkt opholder sig i Berlin. Moltke henvender sig til ham for »at faa Raad specielt angaaende Holsten«; han skriver, det er »som Ven til en Ven og som Tysker til en Tysker, at han kommer«. Samtidig nedlægger Moltke i Brevene andre Breve, som han beder ham om at besørge videre, idet han gør Niebuhr opmærksom paa, at han ikke tør betro sine Breve til den danske Kurér, da han i saa Fald ikke ved, hvorhen Brevene kommer. Adam Moltke har nemlig i Wien gjort den Erfaring, at man »med Flid opholder dem«. De bedes snarest videre besørgede, — en enkelt Gang bedes de med første Berlinerpost sendt videre til Perthes i Hamburg. Dette sker i April Maaned 1815.

Adam Moltkes Opholdssted er stadig i Wien, til Trods for at han er indstillet paa at »maatte ile forud for Kongen«. Pligtfølelse overfor Ridderskabets Sager fordrer, at han forbliver saa længe som overhovedet muligt for at faa Resultaterne af den Vending, Sagen har taget for Tysk-

land i de sidste 8 Dage, med. Han ser dog meget pessimistisk paa Forholdene, som han, — hvad der ogsaa senere viste sig at være Tilfældet, — følte stadig var paa Tilbagegang hvad mulige Resultater angik. Moltke slutter sit Brev — dateret 8. April — med at skrive, at hvad han iøvrigt oplever og iagttager, vil han berette mundtligt, idet han samtidig beder om, at Niebuhr vil bevare sit Venskab for ham.

I et andet Brev ¹⁴⁾ — ogsaa til Niebuhr — af 27. April skriver Adam Moltke bl. a., at Danmarks Situation er desværre igen meget ugunstig. Alle Potentater har i de sidste 8 Uger været for os, men siden »Uhyret« igen har betraadt Kontinentet, synes Rusland ikke mere at være os venligsindet, medens Preussen trøster os med en almindelig Fred. Østrig er blevet køligere, samtidig med at Englands Udtalelser lyder lige venskabelige som hidindtil. »Vi befinder os derfor paa en vis Maade i en isoleret Situation, men maaske ogsaa hildet i en lidenskabelig Politik... Men den Grundsætning for vor Politik synes dog at være urokkelig, at vi til Sikring af vore tyske Provinser maa slutte os til det tyske Forbund«, som Preussen er meget for. W. Humboldt havde i sit Forslag til Ændringer i Forbundsbestemmelserne forudsat, at Danmark tiltraadte Forbundet for sine tyske Provinser. Moltke har talt med mange indflydelsesrige Mænd om, at man kunde tage et preussisk Forfatningsforslag til Grundlag for en almindelig Forfatning og saa lade den udvikle sig af sig selv. Napoleon Bonapartes Optræden synes at have haft en gunstig Virkning paa de tyske Anliggender, som man i de sidste 3 Uger har beskæftiget sig ivrigt med, hvorved der tilstræbtes at blive enig om en tysk Forfatning. Man vilde

ikke forlade Wien uden i det mindste at have antaget og besluttet Rudimenterne til denne tyske Forfatning.

Der fortælles endvidere, at General v. Grolman er afrejst til det tyske Hovedkvarter, og at Diplomaten Greve v. d. Goltz er taget til Bourbon'erne. Mon Ludvig XVIII eller en anden af denne Familie igen bestiger den franske Trone, spørger Moltke. Endvidere meddeles, at der forberedes en anden Erklæring fra Fyrsterne imod Frankrig, som ogsaa Kongens (Frederik VI) Ministre havde medundertegnet, men Friherre von Gagern, Prinsen af Oraniens første Raadgiver og Repræsentant, vilde ikke underskrive, fordi han »ønskede mere for Preussen end det, det havde faaet ved Freden i Paris, hvorfor Erklæringen ikke er blevet offentliggjort«. Man venter et Hovedslag ved Cesena. —

Nederlaget ved Waterloo 18. Juni gjorde, som Historien beretter, Ende paa »de 100 Dages Kejserdømme«. Frederik VI vendte nu hjem fra Kongressen, hvor han »vandt alle Hjerter — ikke een Sjæl«. Hvad Kongen iøvrigt hjembragte fra Wienerkongressen, var kun smaat! Kongeriget Norge blev som bekendt »erstattet« med det tyske Hertugdømme Lauenburg og dette endda paa en Tid, hvor der i Forvejen var Vanskeligheder nok med Holsten!

At Kongressens Trang til Fornøjelser stod højt over Lysten til Arbejde, derom vidner følgende Udtalelse af et af dets Medlemmer: »Le congrès ne marche pas, mais il danse« — en Udtalelse, som stadig lever.

I Anledning af de under Dahlmanns Ledelse førte Forhandlinger angaaende det slesvig-holstenske Ridderkab med Hensyn til den ønskede Forfatning fremkom af Adam Moltke forskellige Artikler saaledes i »Kie-ler Blätter« Bd. II (1816) og i Skrifter, hvori han udformede sine politiske Ideer, saaledes: »Ansichten bei den Ansichten. Geschrieben in den Weinachten 1815«, Kiel 1816, og »Eine Erinnerung« s. A. I førstnævnte Piece redegør Moltke for sine tyske Følelser. Han udtaler en stærk Begejstring for Tyskland og klargør sig, hvorfor han først og fremmest føler sig som Tysker. »Lige saa lidt som vi kan forlange, at Danskerne skal blive Tyskere, — kan Danskerne vente, at vi bliver Danske«, siger han. For det andet betragter Moltke det som den største Uret, at den slesvig-holstenske Adel, som man hos Moltke faar Indtrykket af lever under ugunstige Vilkaar, og med den hele Landet, er blevet berøvet de Privilegier, som Krøniken bekræfter, de har faaet i det XV Aarhundrede. »Med hvilken Ret tillader Monarken Prærogativet ensidigt og enevældigt at ophæve den lovlige Retsorden, der existerer mellem ham og Folket, grundlagt paa gamle Dokumenter, Pergamenter, Forordninger og under Ed fra Fader til Søn, bekræftet af hele hans fyrstelige Slægt? Der er ingen anden Ret dertil end den saakaldte stærkestes Ret

til et saadant Prærogativ.« For det tredie ser han dog i denne Bevægelse et Forsvar for de almen-folkelige Interesser og sammenligner den med den franske og den württembergske Revolution, skønt Moltke forlanger Privilegier i Ridderskabets Navn og forsvarer Adelen som en urgammel tysk Institution. »Disse Privilegier er i Grunden slet ikke saadanne, som kun tilhører Ridderskabet, men hele Landet, saa at begge Hertugdømmer kan regne disse med samme Ret som deres egne«, skriver han i »Eine Erinnerung«. — Saaledes sympatiserer Moltke med Slesvig-Holstens Separatisme af personlige Sympatier, som Tysker og Adelsmand, af Retfærdighedens Skøn, og endelig ud fra Stemninger, som gaar tilbage til 1789. Han gør sig endvidere til Talsmand for en Stænderforfatning, idet han i Genoplivelsen af denne middelalderlige Forfatning ser det bedste Middel til at værne Adelen Interesser. Denne Sag ligger Moltke meget paa Sinde, og han ønsker en Forfatning i Aristokratiets Favør.

Det er interessant at se, hvilke Veje Adam Moltke vælger for at deltage i denne Kamp, nemlig den Stuelærdes. Ved Hjælp af Citater fra gamle Krøniker og nyere historiske Værker, abstrakt Filosofering om Maalene for en klog Stat, i Lighed med Wilhelm Humboldt, ved Hjælp af Paralleller fra den franske og andre Revolutioner forfatter Moltke sine Piecer, som vidner om hans skarpe Intelligens og hans mangesidede Opdragelse. Hans Stil svinger sig nogle Gange op til Pathos, andre Gange er den koncis og rammende.

Begge Piecer er uden Tvivl de bedste Mindesmærker for Adam Moltke, idet de alle indeholder Moltkes Synspunkter om Slesvig-Holstener Spørgsmaalet.

2 Aar efter udkom i Kiel »Was schwere Auflagen schwerer mache«. Denne Brochure deles i to Dele: Forord i Form af en Dialog vedrørende Nødvendigheden af en Konstitution, og Afhandling om Skatter i Forbindelse med Jacques Neckers Forvaltning af de franske Finanser. Forordet er bittert i Tonen, som Følge af Reaktionen, der dengang herskede i Tyskland. Selv af Adelen blev Adam Moltke skuffet. »Størstedelen af Adelen«, skriver han, »er helt incompetent til at forstaa Konstitutions Ideen, og at bedømme denne. Allevegne føler de den, men i Stedet for mandig at gaa dens retfærdige Krav i Møde — og urokkelig staa imod de uretfærdige, underordner de sig paa hvilkesomhelst Betingelser mere beredvillig Selvraadigheden og arbejder endda sammen med den« . . .

Stridighederne om Forfatningsspørgsmaalet med Ridderskabet, hvis Privilegier stadfæstedes i 1816, varede flere Aar. Samme Aar blev der ved Kgl. Kundgørelse nedsat en Forfatningskommission i København, der skulde udarbejde en Forfatning for Holsten alene. Angaaende Konfliktten om Beskatningsspørgsmaalet resolverede Kongen, at Godsejerne ikke kunde faa nogen Lettelse i Afgifterne. I Sommeren 1819 lod Kongen Arbejdet om Forfatningen henlægge. Ridderskabet appellerede til Forbundsdagen i Frankfurt, men dette gav November 1823 Kongen fuldständig Ret. Holstenerne maatte vente paa den Forfatning, Kongen vilde tilstaa dem, og Spørgsmaalet om Slesvig angik ikke Forbundsdagen, da Slesvig ikke hørte med til det tyske Forbund. Hermed var Ridderskabets Aktion standset.

Blandt andre af Slægten Moltke, som med politiske

Indlæg deltog i denne, skal her nævnes Adams yngste Broder, den under Fideicommiss'ernes Oprettelse omtalte Greve Magnus Moltke til Grünholz, der efter Studier i Kiel og Göttingen og juridisk Examen blev Landraad og Medlem af den slesvigske Overret og Præsident i Stænderforsamlingen. Han tilhørte det liberale slesvig-holstenske Parti og ønskede en fri Forfatning for Slesvig-Holsten.

Af Magnus Moltkes Skrifter skal nævnes det i 1830 udkomne om Adelen og dens Forhold til Borgerstanden. Hans Syn paa Ridderskabet og Adelen fremgaar ogsaa af et Brev ¹⁴⁾ skrevet i Juni 1831 fra Niebuhr til Carl Moltke. I dette Brev fortæller Niebuhr om en Samtale, han har haft med »Onkel« Magnus, i hvilken denne forsvarede Ridderskabet, som en Institution der maatte haandhæve Slesvig-Holstens gamle Rettigheder og Udelelighed. Magnus Moltke er imod, at Adelens Medlemmer lever isoleret; Adelen skal være fortrolig med Landets Historie og Forhold og interessere sig for Almenheden og ikke blot for Korporationen. I saa Fald vil man heller ikke, fortsætter Magnus Moltke, erklære den for overflødig og heller ikke fortrænge den. Adelens Væsen bør gøre sit til at tilhøre de mest indflydelsesrige.

Magnus Moltke er endvidere bl. a. Forfatter til »Offener Brief an meine Mitbürger in Schleswig-Holstein«, som han i 1848 udgav for at opnaa Valg i Flensborg til Nationalforsamlingen i Frankfurt, uden at dette dog lykkedes ham. Senere skrev han en Rejsebeskrivelse i Italien samt: »Bemerkungen über den Krieg der Hertzogthümer Schleswig u. Holstein mit der Krone Dänemark u. den abzuschliessenden Frieden«. (1849). Aaret efter blev han afskediget som Overretsraad og Landraad og døde i Kiel

1864. Han gjorde sig iøvrigt bemærket ved i 1848 som en personlig Demonstration mod den danske Konge at sende sit Ridderkors og sin Kammerherrenøgle tilbage.

I Juli 1816 fandt Kong Frederik VI's og Dronning Mariæ Kroning Sted og fejredes med stor Pomp og Pragt i hele Landet. Hvor meget man end i Holsten ønskede Hertugdømmernes Forening og Skattebevillingsret, og hvor store end Uoverensstemmelserne var paa saa mange Omraader, saa fejrede man dog overalt Kongens Kroning, — at Kongen kun var Holstens Hertug, og at hans Kroning til Konge derfor ikke angik Holsten, tænkte ingen Holstener paa. Mod Majestæten personlig var alle loyale. Dagen fejredes paa forskellig Maade. Kiel var flagsmykket, Husene pyntede, og store Optog drog gennem Gaderne, saaledes Studenterne fra Universitetet. Der var Fest og Feststemning overalt, og Frederik VI's Navn i Transparent lyste alle Vegne.

Samarbejdet mellem Dahlmann og Adam Moltke gav Stødet til, at Dahlmann foreslog Moltke en Revision af hans hidtidige historiske Studier og henledte derfor hans Opmærksomhed paa Hallams Fremstilling af den engelske Forfatningshistorie. Under Samtaler med Dahlmann kom Adam Moltke, der var lutter Beundring over hans Ro, Besindighed og Dybde, ind paa Stridighederne mellem Adel og Borgerskab i Hertugdømmerne og fattede den Plan, stærkt opmuntret dertil af Dahlmann, at skrive en Fremstilling af Adels Historie med en Tilføjelse af, hvilke Modifikationer den maatte underkaste sig for at komme i Overensstemmelse med Tidens Fordringer. Han

studerede derfor en Række historiske Kildeskrifter og Fremstillinger lige fra de ældste tyske Tider til Nutiden, til Sammenligning med Oldtiden.

Men Adam Moltke havde ikke Kraft til at fuldføre dette sit Forehavende, der dog paa mange Omraader paany gav ham stor positiv Viden. Det kneb nemlig stadig med hans Helbredstilstand, idet han hyppigt led af Rheumatisme, ligesom hans Arbejdsevne svækkedes ved Bekymringer for Sønnen Carl, der havde været alvorlig syg efter at have deltaget i en Duel med en af sine Universitetskammerater. I November 1818 aflægger han Besøg hos sin syge Søn, som han er meget omsorgsfuld for, men opholder sig kun kort hos ham for ikke at skade ham med sine Bekymringer.

Sønnens Sygdom kommer til at koste Moltke mange Penge, hvad han gentagne Gange minder ham indtrængende om.

Adam Moltke førte vedvarende et behageligt Liv helliget Administrationen af sit Gods i Forbindelse med stadige historiske og poetiske Sysler, ligesom han vedvarende er meget optaget af den politiske Gæring i Hertugdømmerne. Hans pekuniære Forhold er ikke gode, — i et Brev til Sønnen Carl af 18. August 1817 bemyndiger han saaledes denne til at optage et Laan paa 150 Rd. til en Rejse til Schweiz. Han ytrer sig nu kraftigt nedsættende om de Revolutionære i Frankrig — — »Hylet, de blodtørstiges Revolution — Fanatikeres, alle Slags Forbryderes Hyæne Hyl« — og »Gud bevare ethvert Folk for den blotte Skygge af en saadan Tid«. —

I December 1818 faar Adam Moltke uformodet fra Priorinden von Gollowin paa det adelige Kloster i Uetersen en Forespørgsel, om han i Anledning af Klosterprovst, Geheimekonferentsraad Josias von Qualens Død vilde lade sig opstille paa Candidatlisten som »Klosterpropst« ved Klosteret, da et stort Antal af Conventualinderne gerne vilde have ham som deres Provst, hvad de mener kunde blive et smukt Virkefelt for Moltke.

Uetersen var en lille By, 3 Mil fra Altona, med 2—3000 Indbyggere med et Kloster for Døtre af det slesvigholstenske Ridderskab. Det lededes af en Priorinde og en Provst og havde 15 indskrevne Conventualinder.

Moltke svarer ja til Opfordringen, idet han dog samtidig udtalte, at han intet vil gøre ud over at lade sig opstille, da »kun det ubestikkelige Valg bringer Ære«.

Samtidig med Moltke blev opstillet Kammerherre, Overregeringsraad Greve Conrad Christopher von Ahlefeldt til Ascheberg og Overregeringsraad Christian Ulrich Baron von Brockdorff i Slesvig — »alle Mænd med afgjort gode Egenskaber og imod hvilke ikke en eneste Indvending er tænkelig«.

Valget fandt Sted paa Klosteret den 31. December s. Aar med det Resultat, at Greve Ahlefeldt blev beskikket som Klosterprovst ¹⁴⁾. —

Naaede Adam Moltke saaledes ikke at blive valgt, fik andre af hans Slægt dog senere med Klosterets Administration at gøre, idet hans Sønneson, Geheimeraad Greve Otto Julius Moltke — tidligere preussisk Officer — omkring sidste Aarhundredes Begyndelse gennem flere Aar virkede som Klosterets Provst. —

I sine mange Breve ¹⁴⁾ til Sønnen Carl taler Adam Moltke ofte om sin letsindige Ungdom, om Lidenskabens Vildfarelser og om sin forspildte Ungdom, saaledes i Breve af 16. Maj 1819 og 20. Januar 1820. I førstnævnte Brev omtaler han atter den store Betydning, Plutarch har haft i hans Liv, idet Læsningen af denne Filosofs Værker ofte har holdt ham tilbage fra at fortabe sig paa Afveje.

Den 11. Februar s. Aar skriver han om sit Sinds Flygtighed og Ustabilitet og sine Lidenskabers Heftighed. »Jeg har store Fejl og farer derfor daglig vild«. Han føler, at Gud har udrustet ham med usædvanlige Gaver, hvorfor hans Fejl smerter ham desto mere. — — —

Sin Kærlighed til at rejse bevarede Adam Moltke gennem Aarene og foretog da ogsaa flere Rejser, som Regel til Sønnen i Heidelberg, saaledes baade i 1818 og 1819, ligesom han sidstnævnte Aar rejste over Pymont, hvor han besøger en Svigerinde, som gennemgaar Kur der, og videre over Cassel til Frankfurt, hvor han opholder sig til sidst i Oktober og besøger flere Medlemmer af den tyske Forbundsrag, der havde Sæde her. Endvidere gaar hans Rejser navnlig til Steder, han i Forvejen har besøgt, og da først og fremmest til hans elskede Italien, som nu atter var tilgængeligt efter Napoleonskrigenes Ophør, og efter at Freden var genoprettet i Europa. Rom, der paa Grund af dens Betydning som aandeligt og politisk Centrum uden Afbrydelse i 2 Tusinde Aar havde været Maalet for talløse fremmede, blev paa denne Tid atter Maalet for Turister fra saa godt som alle Lande, og Adam Moltke foretog da ogsaa en Rejse hertil, hvor han gik i Gang med Studiet af Landets Literatur, Historie og Kultur og paa ny meget ofte var sammen med gamle Venner, hvad der i Forbindelse med det daglige Syn af Verdens berømte Kunstschatte aabnede hans Øje for noget andet, noget højere og fuldstændigere, end hvad han tidligere havde mødt i Schweiz.

Rejsen foretoges i Følge med Sønnen Carl, som han »venter sig meget af og er meget stolt over«, og som paa den Tid i særlig Grad trængte til Rekreation, efter at han som tidligere omtalt var blevet haardt saaret i en Duel. Den er beskrevet udførligt af denne i en Dagbog¹⁴⁾ paa ikke mindre end 3 tæt skrevne Bind. I disse gives en almindelig Beretning om selve Rejsen og om de forskellige Ophold i de enkelte Byer undervejs; hvilke Mennesker de

træffer, ofte med en kort rammende Karakteristik af disse, hvilke Hoteller der overnattes paa, Seværdigheder o. l. Særlig udførligt beskrives de mange Kunstværker af forskellig Art, og det synes, som om Rejsen hovedsagelig havde Studiet af disse til Formaal.

Adam Moltke afhentede Sønnen i Heidelberg, og herfra rullede de, som saa mange Gange før, ud i den vide Verden. De startede den 13. Marts 1820 med Stuttgart som første Maal. I denne By beundrede de den smukke Malerisamling og overværede om Aftenen i Teatret en Opførelse af Kotzebue.

De aflagde Besøg hos Doktor Friedrich Ludwig Lindner fra Kurland, en i Datiden meget kendt politisk Skribent. Dr. Lindner var tidligere Redaktør af det kendte Tidsskrift »Die Tribune« og var nu Konsulent for den tyske Handelsforening. »En dannet, fin Mand, dog uden meget Liv«. Han hørte i politisk Henseende ganske til det maadeholdne Parti, der var meget tilfreds med den siddende Regering. De var hos Billedhuggeren Johann Heinrich Dannecker, hvor de ser Modellen til »Christus« *) næsten færdig, Kong Friedrichs Buste og flere andre Kunstværker. Dannecker er »lille af Vækst, har et aandrigt Ansigt og er meget livlig og venlig«. Endvidere aflægges de Besøg hos Geheimeraad Johann Georg August von Hartmann, hvis Hjem var Samlingssted for et stort Antal af Tidens Lærde, Kunstnere og andre betydelige Mænd, f. Ex. Johann Friedrich Cotta Friherre von Cottendorf, Indehaver af det bekendte Forlag J. G. Cotta'sche Buchhandlung i Tübingen og Stuttgart, hvor Goethes og Shillers Værker udkom. Cotta var liberal Politiker og

*) fuldendt 1824, i Moskva.

»en yderst levende Mand«. Hos Cotta traf Adam Moltke flere Medlemmer af Stænderforsamlingen; Samtalerne mellem disse var helt igennem af politisk Indhold. Alle var ultra-liberale. Flere Brevsamlinger vidner om deres indbyrdes Forhold. von Hartmann selv var »en gæv gammel Mand med megen Aand og mange Kundskaber«. Ogsaa Nationaløkonomen Friedrich List traf de dør.

Fra Stuttgart gaar Rejsen over Schaffhausen til Zürich, hvor de besøger Adam Moltkes gamle Ven, Dr. Ebel, der har skrevet bl. a. en kendt Haandbog om Schweiz, og som omtales som »en meget aandrig, derhos hjertelig og imødekommende Mand«. Fra Zürich gaar Rejsen videre til Bern. Her besøges Professor Carl Baggesen, Jens Baggesens Søn med Sophie Haller. Carl Baggesen var paa den Tid Privatdocent i Filosofi. »En meget imødekommende ung Mand«, som førte Moltke til sin Bedstemoder, en værdig Datter af den store Haller, Adam Moltkes gamle Veninde. I Følge med Baggesen besøgte ogsaa den berømte Politiker og Jurist C. L. von Haller, hvem Faderen forestillede Sønnen for og genopfriskede Samværet med fra tidligere Rejser i Schweiz. »Hvilket logisk Hoved, og hvilken brændende Iver for det, som er Sandhed«. Der blev talt om Handelens Forfald; Haller stillede straks følgende Aarsager dertil, nemlig: Aftagen af Moraliteten, den i Handelen nødvendige Tillid og Tro og af Kreditten; de højere Stænders Forarmelse; et uforholdsmæssig større Antal af dem, som nu helliger sig Handelen; Handelsafspærringen. . . .

En Aften besøgte Fru Braun, en 75-aarig Datter af den store Albrecht von Haller, hvis Ydre »forraadte baade megen Godhed og megen Forstand«. Endvidere besøgte

Bankieren Ludwig Zeerleder, Berner Politiker og Finansmand, Neveu til Fru Braun, ligeledes en gammel Bekendt af Adam Moltke; hans Ydre var »meget ædelt og indtagende«. Dèr traf de en meget interessant Mand, en Herr von Fellenberg, som havde været i engelsk Tjeneste i 7 Aar og været paa Kreta, Malta, Sicilien og i Napoli.

Fra Bern gaar Rejsen videre over Lausanne til Genf. Her aflægges Besøg hos Carl Victor von Bonstetten, Friederike Bruns Ven, »en temmelig bedaget Mand med et behageligt Væsen«; han synes at høre til de Ultra-Liberale. Han førte en Aften Moltkes til et Selskab hos Herr Guillaume Favre Fabri, Historiker og Literaturforsker, hvor ogsaa Prinserne von Thurn und Taxis befandt sig.

Fra Genf rejstes over Meximieux videre til Lyon; derfra over Vienne pr. Baad og videre til Avignon. Undervejs ved Valence rejste der sig ved Middagstid — den 6. April — en saa stærk Vind, at de to Gange blev drevet mod en Stenmur, og en Time senere kom ind i en Hvirvel, som i længere Tid drev Baaden omkring i en Kreds og kastede den flere Gange mod Bredden, som her til alt Held ikke var klippefuld. For ikke længere at være prisgivet Vind og Strøm gik Fader og Søn i Land ved en Bondegaard. Det varede nu to Timer, til en Vogn blev gjort i Stand, hvormed 3 Bondekoner hjalp til med fuld Iver.

Saa gik det med Mulæsel i Skridt til la Paillasse og derfra hurtigt med Posten til Montélimard.

Rejsen gaar nu over Marseille, Toulon, Nizza, der dengang hørte til Sardinien, Cannes, Genova, Pisa, Firenze, Siena til Rom, hvor Adam Moltke som Følge af den daarlige Kost undervejs og den anstrengende Rejse blev syg og maatte holde Sengen i nogle Dage. Under

Opholdet i den evige Stad, der varede i ca. 3^{1/2} Maaned, knyttedes mange nye Venskaber, ligesom ogsaa tidligere Venskaber paa en egen Maade her altid fornyedes til varigt Venskab. Her traf Moltkes atter sammen med Thorvaldsen, som de havde megen Omgang med, og med Billedhuggeren Antonio Canova, af hvis Værker »Hebe«, »Amor og Psyche« og »Den sejrende Venus«, hvortil Pauline Borghese stod Model, er de mest kendte, samt med B. G. Niebuhr, der siden 1816 havde været Gesandt i Rom, og mange andre gamle Bekendte. I livlig Forbindelse stod Adam Moltke ogsaa stadig med Fr. Perthes.

Angaaende de politiske Uroligheder i Italien paa denne Tid skriver Adam Moltke følgende til Perthes: »Jeg indrømmer Dig gerne, at Italiens Anliggender gaar mig nær til Hjertet, og havde jeg været Italiener, vilde jeg have sluttet mig til Carbonarierne. Er det tænkeligt, at man kan bebrejde et Folk, at det ønsker at frigøre sig for en fremmed Indflydelse og udenlandsk Herredømme, og at det saa rejser sig imod sine Undertrykkere, oprørt over den Opførsel, som minder om den, der blev Italien til Del efter Franskmændenes Udvisning? Spørgsmaalet om Revolutionens Berettigelse synes mig enslydende som Spørgsmaalet om Stormes eller Jordrystelsers Berettigelse. Det er indlysende, at intet Folk gør Oprør, fordi det ønsker det, men fordi det skal det, og denne Nødvendighed er tydeligt indtraadt for Italiens Vedkommende« . . .

Fra Rom gaar Rejsen videre til Napoli og derfra tilbage til Firenze, hvorfra der foretages Udflugter til de nærliggende Byer. Fra Firenze videre til Bologna, Modena, Parma, Milano. Derfra, efter en Udflugt til Simplon, Varese og Como, videre over Brescia og Verona til

Venezia. Videre over Padua, Verona, Bozen, Brenner Innsbruck, Kufstein til München. Med en Beskrivelse af Opholdet i München slutter det foreliggende 3' Bind den 9. Oktober midt i en Sætning!

Hjemrejsen fortsattes over Augsburg, Erlangen, Nürnberg, Bamberg, Würzburg til Heidelberg, Frankfurt, Marburg, Cassel, Göttingen og Hamburg for at naa Kiel, som de ankom til i December. Her skilles Fader og Søn, Carl for at paabegynde nye Studier ved Universitetet dèr, Faderen for at tage videre hjem til Nütschau.

Ved sin Hjemkomst fra denne herlige Rejse følte Adam Moltke sig som et andet Menneske, som grebet af en Mildhedens Aand, og fandt atter den Ro, der havde truet med for stedse at forlade ham. Nu hengav han sig til de alvorligste Studier, læste Jacobi og derefter Kant, hvis Værker »jeg den Dag i Dag«, skriver Moltke i 1838, »lige saa lidt slipper ud af mine Hænder som Bibelen«, ikke mindst Afhandlingen om den evige Fred. Ved Læsningen af disse Forfattere fik han en ny Anskuelse, saavel om det enkelte Menneske som hele Menneskeslægtens Formaal. Men for fuldstændig at forstaa Menneskeheden maatte han ogsaa studere, hvad Menneskene hidindtil var naaet til. Adam Moltke studerede derfor paa ny med al Alvor den franske Revolution og den forudgaaende Periode i fransk Historie og læste af fransk Literatur Voltaire og især Rousseau, Mably, Mirabeau og Sieyès. Derpaa gav han sig i Lag med Englands Historie, læste Parlamentstaler af Burke, Fox og Pitt, og fortsatte Studierne indenfor italiensk Literatur, Historie og Kunst — Studier, der dog ingen literære Frugter satte. Med en Aand og Virkefelt som hans var der nok at tage fat paa! —

Efter at Adam Moltke saaledes havde set en stor Del af Europa, og ogsaa var blevet ramt af Livets mange Lidelser, levede han nu stille paa Nütschau, der, trods alt, var en ringe Erstatning for »det paa Sjælland tabte Familielen Bregentved«. Her gjorde han sig Umage for i ensom Resignation fjernt fra alle Statsanliggender, men opfyldt af politiske Interesser at taale den haarde Tid.

Kun behøvende faa Timers Søvn, der dog førte med sig, at hans Helbred blev ringere og ringere, søgte Adam Moltke at berolige den indre Trang, der boede i ham, ved fortsatte Studier af Historien. Navnlig Udviklingen af den italienske Republik i Middelalderen kendte og fulgte han nu indtil de mindste Enkeltheder. —

I Pengesager gaar det stadig ikke Adam Moltke godt, hvad han dog ikke er alene om, idet der paa denne Tid hersker almindelig økonomisk Depression med mange Falitter. Han er saaledes i December 1821 i stor Forlegenhed paa Grund af, at forskellige Skyldnere, Fæstebønderne og Forpagterne ikke kan betale deres Renter og Afgifter. Han skriver i et af sine Breve ¹⁴⁾ om disse Forhold, at han ikke har været i en saadan Situation siden sin Ungdom. Han forsøger at sælge Nütschau for 115,000 Rd., men ingen vil købe. Man venter paa Grund af den overalt herskende store Pengeforlegenhed, at Godserne vil

Greve Carl Moltke

falde stærkt i Pris og udtaler, at man maa være meget sparsommelig.

Ogsaa i Forholdet til sine Børn har Adam Moltke mange Bryderier. Han bebrejder Carl i Brev ¹⁴) af 24. Maj 1822, at denne ikke mere føler sig hjemme i Faderens Hus og skriver, at hans Broder Magnus, der kom hjemmefra tidligere end Carl, og hvis Natur er modsat Faderens, trods dette alligevel gerne kommer hjem. Forholdet til Magnus har været mindre kærligt, og han har ofte, indrømmer han, været meget opfarende overfor ham. Magnus studerer nu i Kiel, hvor han er meget ødsel og har stor Gæld.

Overfor Carl har han derimod altid næret kærlige Følelser, og opofrende har han været overfor dem begge.

I September 1822 erfarer Adam Moltke, at Carl vil forlove sig med »en borgerlig Pige« ved Navn Anna Malvina Simons, Datter af en rig Bankier i Bryssel, Henri Simons og Hustru, født Eliza Ross. Faderen vil ikke forbyde ham at indgaa denne Forbindelse, men synes at Sønnen »er for ung, og at han i hvert Fald ikke bør deklare Forlovelsen, førend han har taget en Examen«.

Forbindelsen vedvarede, og efter at have taget juridisk Examen i Glückstadt stod Brylluppet den 29. Maj 1824; Carl var dengang Auskultant ved den holstenske Over- og Landsret i Kiel.

Malvina Simons var reformert. Hun havde indtil sit 7. Aar levet i et fransk Kloster i Nærheden af Paris og havde derefter sammen med sine Forældre boet skiftevis i Paris og i London, ligesom hun ogsaa havde opholdt sig en Del i Skotland. Hun var overordentlig dannet og beherskede de tre Hovedsprog med Engelsk som Modersmaal. Faderen, der var meget berejst, og som ejede nogle Plantager paa Øen Taboga (ved Panama), havde tidligere været meget velhavende, og kunde endnu paa den Tid, de unge fandt hinanden, kaldes rig¹⁷).

I Marts Maaned 1823 havde Adam Moltke den Sorg at miste sin eneste Søster paa Helmsdorf. Hun var kun et Aar ældre end han selv, og han havde hele Livet igennem været stærkt knyttet til hende.

Det var en Følge af den paa hine Tider usædvanlige Uddannelsesvej, som Adam Moltke lige fra Ungdommen

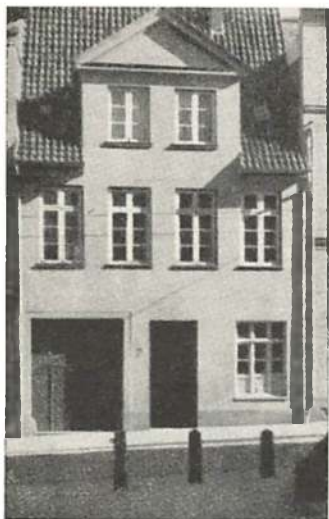
af havde fulgt, at han, som det ogsaa fremgaar af det foranstaaende, endog opfordret dertil efter hans Venners Raad, aldrig stræbte efter noget Embede i Staten, ved Hoffet eller i anden offentlig Virksomhed, ud over hvad Ridderskabet betroede ham. Hans Interesser og hele Tankegang laa saa afgjort ikke i den Retning.

Langt mere fremherskende var hans Tilbøjelighed til aandelig Beskæftigelse i Privatlivets Ro, saaledes som han selv har udtalt:

»Ach! mich lehrte das Grab und des Cypressenhains
Leise schwankende Zweige
Wünsche bilden, die stiller sind.
Ungekannt von dem Volke, einzelnen Freunden werth,
Wünscht mein sehndes Herz ernstere Sammlung sich
Mit der Hoffnung, die nichts verlangt.«

I 1826 tog Adam Moltke fast Bolig i Lübeck, hvor han blev lige saa agtet og afholdt af sine Omgivelser, som han havde været paa Nütschau.

Byen Lübeck, der sammen med Eutin og nærliggende Omegn dannede et Bispedømme, var dengang, hvad den iøvrigt er den Dag i Dag, en By helt i middelalderlig Stil. Dens Udseende er saa nogenlunde uforandret siden de fjerne Dage, hvor de holstenske Grever ikke altid var lige nemme at holde Styr paa. For os Danske har Byen altid haft en særlig Tiltrækning ved, at der i den ældgamle Mariekirke findes det Flag, som menes at være det ældste bevarede danske Flag, muligvis et Orlogsflag, der viser hen til Unionstiden. Moltke tog Ophold i Ejendommen i Königsstrasse Nr. 641, nuværende Nr. 7, som staar ganske uforandret fra den Tid, Moltkes boede der; Byens Indbyggerantal var ca. 26,000.

Königstrasse 7, Lübeck.

Nütschau overlod Adam Moltke, samtidig med at han flyttede derfra, til sin Søn Carl, der paa det Tidspunkt stadig var ansat ved den holstenske Over- og Landret i Kiel.

Aaret efter Fraflyttelsen giftede Adam Moltke sig for 3. Gang. Brylluppet stod i Oldesloe 26. Maj 1827, og hans Brud var Katharina Hedevig Carolina Klüwer. Hun var født 18. December 1791 i Slesvig, Datter af Tobaksspinder, Regn-

skabsfører over Kopfskatten i Byen Slesvig Johann Mathias Klüwer og Hustru, Elisabeth Magdalena Christina Arlitz, henholdsvis Søn og Datter af Høker Jürgen Mathias og Handskemager Johann Diederich Arlitz, begge Borgere i Slesvig ¹⁸).

Om dette Ægteskab, der er en hel Roman for sig selv, skal berettes følgende: Allerede inden dette havde Frøken Klüwer i Ottensen født Greven en Søn (1816), Adam Friedrich (Fritz) Adamson, som dog først ved Kgl. Resolution af 11. September 1830 fik Tilladelse til at føre Navn, Rang og Titel af Greve von Moltke, dog med Udelukkelse af Successionsretten til de i Noer og Grünewald stiftede Fideicommis'er og til Grevskabet Bregentved, ligesom hans Døtre ikke fik Ret til at blive indskrevne i de adelige Klostre.

Dette Forhold til denne »unge Pige af borgerlig, tid-

ligere velhavende Familie«, Carolina Klüwer, som han havde indledet efter sin anden Hustrus Død, kendtes kun af hans Søster, men var ellers hemmeligt. To Gange søgte de at skilles, men hver Gang vendte Carolina tilbage. Forbindelsen, som havde varet i ca. 14 Aar, gjorde det nu pludselig nødvendig for Greven at henvende sig til Carl paa Grund af følgende meget pinlige Situation:

Sønnen Magnus havde nemlig ogsaa forelsket sig i Carolina Klüwer og erklæret hende sin Kærlighed; Carolina gengældte denne, men Bevidstheden om Forholdet til Faderen faar hende til at røbe dette til Magnus og til at kræve en Afgørelse af hans Fader. Det kommer til stormfulde Scener mellem Fader og Søn, som kræver Faderen til Regnskab og forlanger, at han nu skal ægte Carolina Klüwer.

Adam Moltke forelægger sit Dilemma i et Brev¹⁴⁾ af 24. Maj 1826 til Carl, hvori han udtaler, at han mener at have Valget mellem følgende tre Muligheder: 1) sende Frøken Klüwer bort, men er bange for Følgerne, 2) ægte hende og maa i saa Tilfælde afbryde Forbindelsen med sin hidtidige Omgangskreds paa Grund af Modsætningen mellem Handling og sine hidindtil nok saa kendte udtalte Grundsætninger, eller 3) at hun med Sønnernes Vidende skulde forblive i hans Hus som hans Elskerinde. Adam Moltke selv er tilbøjelig til at vælge den sidste Udvej.

I sit Svar synes Carl at være meget opbragt paa sin Fader. Han er indigneret over Forholdet og kræver, at Faderen skal sende Carolina Klüwer bort og vil endog opgive sin Stilling i Kiel og flytte til Nütschau for at være sammen med ham. Magnus trænger ogsaa paa og forlanger, at Faderen skal gifte sig med hende, hvad han

beslutter sig til i et Brev fra Juli 1826. Han raader samtidig Carl fra at opgive sin Stilling, baade fordi de ikke vil kunne enes hjemme og for Carolina Klüwers Skyld, som han ikke ønsker skal indtage en underordnet Stilling i Huset. Derimod tilbyder han Carl at sælge ham Nüt-schau, hvad der altsaa senere ogsaa sker. Adam Moltke udtaler sig under denne Brevveksling gentagne Gange rosende om sin vordende Hustru og fremhæver hendes Omsorg for ham. Og saa sent som i et Brev¹⁴⁾ af 8. November 1833 skriver han til Carl, at Sønnerne efter hans Død skal tage sig af Carolina, der nu er blevet fremmed over for sin egen Familie samtidig med, at hun ikke har nogen agtet Position indenfor Familien Moltke.

Greve Carl Moltke, der allerede i 1828 blev Medlem af Ridderskabets »fortwährende Deputation« og i 1832 en af de »erfarne Mænd«, var efter at være indtraadt i Stats-tjeneste avanceret meget hurtigt. I 1846 blev han Præsident for det slesvig-holsten-lauenburgske Kancelli og udnævntes efter Kong Christian VIII' Raad Dagen efter dennes Død til Geheimestatsminister. Det var Moltke, der udarbejdede Forfatningsreskriptet af 28. Januar 1848; men næppe to Maaneder senere maatte han sammen med de andre Ministre vige Pladsen for Martsministeriet, Danmarks første konstitutionelle Ministerium, der dannedes af Lensgreve A. W. Moltke, Bregentved, og som iøvrigt bestod af Bardenfleth, Bluhme, Hvidt, Knuth, Lehmann, Monrad og Tscherning samt Scheel-Plessen, der dog som senere omtalt kun virkede i 2 Dage. I Juli 1864 indtraadte Carl Moltke i Ministeriet Bluhme som Minister u. P. og maatte som saadan anerkende den Traktat, der brutalt

sønderlemmede det Monarki, som han gennem en Menne-skealder saa ihærdigt havde søgt at holde sammen paa, men kom iøvrigt paa Grund af svigtende Helbred ikke til at virke. I September s. A. udnævntes han til Regerings-præsident i Hertugdømmerne, men maatte vige Pladsen, da Slesvig-Holstenerne nægtede at adlyde ham. Carl Moltke døde i Foraaret 1866. — »Krigen 1864 havde skaaret hans Rod over«.

En kort Karakteristik af Carl Moltke, som saaledes kom til at spille en stor og afgørende Rolle for det danske Monarki, følger i disse Linier:

Carl Moltke, der var langt den betydeligste af Adam Gottlob Detlev's Sønner, havde til Trods for sin holstenske Fødsel og tyskprægede Opdragelse i Modsætning til sine Brødre, der begge blev tyske, og hvis Efterkommere den Dag i Dag forblev tyske og nu bor i Tyskland, et dansk Sindelag, som ikke fornægtede sig gennem Aarene.

Noget nationalt Sindelag i den Betydning, som det nu i Almindelighed forstaas, var han ikke i Besiddelse af. Han havde saaledes i meget ringe Grad Forstaaelse af Betydningen af den vaagnende Danskhed i Slesvig. Men Carl Moltke var kongetro og rigstro, — han var »christiansk«, et Udtryk, som Statsminister Høegh-Guldberg brugte om de Folk i Slutningen af det 18. Aarhundrede, der tæt sluttede op om Kongens Person, og som i denne saavel som i Rigets Flag saa Enheden indenfor Monar-kiet. Det var, som ogsaa omtalt under Kroningsfestlighederne i Kiel 1816, i det hele taget aldrig »deres Konge og Hertug«, som Slesvig-Holstenerne bekæmpede, men derimod den »demokratiske« Regering i København. Dette

gode Forhold holdt sig gennem Aarene og gav sig ofte til Kende, naar f. Eks. Kongen rejste i Hertugdømmerne; saaledes i Sommeren 1831, da Frederik VI sammen med Tronarvingen, den senere Frederik VII, besøgte Kiel, hvor saavel Borgmesteren, Wiese, som Universitetets Rektor, Georg Burchardi i smukke Taler hyldede de Kongelige Herskaber.

Carl Moltke var Helstatsmand om en Hals, d. v. s. en ubetinget Tilhænger af de Fællesforfatninger, hvorved man efter Krigene i 1848—50 søgte at holde sammen paa hele den danske Stat. Men Carl Moltke var hverken dansk eller tysk, men kun dansk-tysk. Han stod i Modsætning til sine fleste holstenske Landsmænd og Standsfæller som en skarp Modstander af Slesvig-Holstenismen og bekæmpede med ubøjelig Energi den liberale Ejderdanisme, ligesom han optraadte meget kraftigt mod det tidligere Oprørsparti. Helstaten var for ham mere end en ren politisk Norm, den var hans faste Overbevisning, Spejlbilledet af hans Intellect.

Som Søn af sin i høj Grad kosmopolitiske Fader hørte han til det 18. Aarhundredes »Europæer«-Kultur, som Otto Brandt har skildret den fra Emkendorf og andre holstenske, adelige Godser — en Kultur, hvis ypperste Repræsentant var Metternich! Trods Forskel i Format og Virkefelt var Carl Moltke et Sidestykke til Statskansleren; baa- ret af dybere moralsk Styrke var Moltke en ærligere *Statstjener*; i hans Liv var intet Tilløb til at være *Statsherskeren*, men der var den samme Hævdelse af *Staten* hos begge.

Carl Moltke var en helstøbt, myndig og klar Personlighed, om end en noget ensom Natur. I sit Hjem var han en baade kærlig og streng Fader, der sammen med sin in-

Greve Carl Moltke

telligente og livfulde Hustru opdrog deres Børn i Guds-
frygt og Nøjsomhed. Hans lille, tætte Skikkelse vidnede
om Karakterfasthed og aldrig svigtende Energi, Egenska-
ber som i Forbindelse med hans førnævnte Troskab imod
Konge og Rige gjorde ham fremfor nogen til den absolu-
tistiske Helstatsmand, imod en Tilknytning af Slesvig til
Danmark ad Nationalitetens og Folkestyrets Vej, et Sær-
standpunkt, der bares oppe af hans særprægede, ranke
Førerskikkelse. Tysk og dansk Nationalisme stod Moltke
lige fjernt, fri for Fraser begreb han ikke de kæmpende
Ideologier, — for ham var det kun naturligt at give begge

Sprog lige Ret i Slesvig, men Statsenheden gik frem for alt!

Som det kølige og nøgterne Forstandsmenneske, Carl Moltke var, søgte han ikke konsekvent og hensynsløst kun at realisere sine egne politiske Idéer, saaledes som Samtiden og den national-liberale Historieskrivning har ment. Han akkomoderede sig til en vis Grad efter Tidsforholdene og kom saaledes gerne Oppositionen i Møde, for at den ikke skulde vokse sig for stor og stærk. Med streng Konsekvens søgte han at forebygge Statsopløsningen ved en centraliseret Enhedsstat, men Christian VIII afviste de af Carl Moltke og hans Grandonkel, Otto Moltke Espe — »den gode danske Mand« — paa begges Vegne stillede Forslag i saa Henseende, og først efter at Kongen ved sine Kursskifter havde rokket ved Statsautoriteten, fik Carl Moltke Lov at prøve sine Kræfter — under haabløse Forhold. Loyal til det yderste afviste han i 1847 skarpt Ridder-skabsføreren, Greve Friedrich Reventlow's Forsøg paa at vinde ham — Ridderskabets gamle Forkæmper — for dets særlige Opposition, en aristokratisk Slesvig-Holstenisme. I Stedet støttede han de kongerigske Godsejere, der, ført af Otto Moltke, gik i Skranken for Helstatsabsolutismen, men skulde det komme til en Konstitution, da som et stærkt aristokratisk Opmandselement mellem de nationalistiske Liberale.

Naar Carl Moltke under disse Forhold traadte i Forbindelse med Laurids Skau og andre Forkæmpere for Danskheden i Nordslesvig, laa der heri intet i Retning af at tage nationalt Parti, ligesaa lidt som i hans Virke for danske Interesser i Slesvig, f. Eks. Gennemførelsen af den danske Latinskole i Haderslev. Tværtimod var det Udslag

af hans gennemloyale Stræben efter at give begge Nationaliteter lige Kaar og at nøde dem til Respekt for den uvildige Statsautoritet.

National Overspænding slog ham ud, men da det i Efteraaret 1848 kneb for hans heftigste Modstandere, Martsministeriet, stillede han sig med usvigelig Statstroskab til deres Raadighed, da de ønskede hans Hjælp til Genoprettelsen af Ro og Orden i Slesvig. Paa denne Tid var det, at en kraftig reaktionær Bølge gik gennem store Dele af Europa, især i de Lande, som dengang havde Indflydelse paa det danske Monarki, som Rusland, Preussen og Østrig, hvis Støtte Carl Moltke ansaa for en Betingelse for Monarkiets Bevarelse.

Den nationale Konflikt blev trods alt ikke dæmpet, og ved Statens Tredeling udelukkedes den Enhedsstat, som var den røde Traad i Kampen mod det Maal, som Carl Moltke havde sat sig.

Om hans socialpolitiske Indstilling kan der kun gisnes, eftersom han hyppigst var den tilstræbt objektive Administrator; hans Forfatningsudkast fra 1848 tyder paa en moderat Aristokrat-Tendens, et Standpunkt mellem Østrigs Herrenhaus-Tone og Englands Toryer.

Men den er ogsaa uden større Interesse, eftersom Kampen som sagt om Carl Moltke stod rent nationalpolitisk.

Ægteparrets yngste Søn, den førnævnte Adam Friedrich Adamson, der uforskyldt gav Anledning til de mange lige omtalte Vanskeligheder og Stridigheder indenfor Familien, fik ligesom sine Brødre en fortrinlig Opdragelse. Han blev sat i Skole i Lübeck og studerede senere i Heidelberg og fra 1837 i Kiel og blev, efter 1842 at have taget juridisk Embedsexamen, Amtssekretær paa Gottorp. Efter forskellige Avancementer opnaede han Amtmandsposten først over Segeberg Amt, senere i Reinbeck samtidig med at han blev Præsident for den holstenske Regering i Ploen. Han døde i Kiel 1885.

Adam Moltke var efter eget Udsagn ikke født til Filolog, selv om han let tilegnede sig Sprogenes grammatiske Side. Det faldt ham derimod ikke svært at trænge ind i Folkenes Forestillingsmaade, saaledes at, naar han f. Eks. læste Latin, følte han sig som Romer, og naar han læste Engelsk, følte han sig som en Englænder. Han læste nu Livius, Sallust, Tacitus, Horats og andre latinske Forfattere og fordybede sig i Voss' Homeroversættelse. Her opstod en hel ny Verden for ham af en Friskhed, Ungdommelighed og uforfalsket Natur, som han aldrig havde anet! Han læste derefter Homer i alle de Sprog, han kunde, og denne tjente ham som Grundlag for de første Undersøgelser over det borgerlige Samfunds Opstaaen, som han foretog. Derefter læste han Tragikerne, Herodot, Thucydide, Platon og Aristoteles.

Selv om Moltke ganske vist efter menneskelig Svagheds Maalestok langt fra har været fri for lidenskabelig Opblussen og Tilbøjelighed til en for rask Bedømmelse af Personer og Forhold, saa har han dog takket være sin gode Forstand og sande Religiøsitet stedse haft en saa dyb Agtelse for Loven og en saa oprigtig Stræben efter Sandhed i sig, at Opgivelse af en anerkendt Fejltagelse ikke faldt ham svært.

Vennen Niebuhr gennemlæste hans literære Forsøg,

forkastede, raadede og roste. Ved sin Beskæftigelse med græske Tilstande blev han ført over til Kunsthistorien og læste Winkelmann og atter Lessing, der tillige med Klopstock var to af Tidens største Aander — den himmelske Aand og den jordiske Forstand og andre. Niebuhr hjalp ham til at forstaa, »at Viden var bedre end Anen, det at ville højere end at føle og fornemme«.

Disse Studier gav Anledning til den Dom over ham, at han tilhørte den historiske Skole, hvorved antydedes, at hans tidligere Demokratisme nu var forvandlet til Aristokratisme. Overfor dette indrømmer Adam Moltke, at han »er stolt af sine Forfædre og stolt af at tilhøre Landsridderskabet, selv om Ridderskabet langt oftere har forsvaret Landsrettigheder som noget, der tilkommer dem alene, og ikke de øvrige Stænder. Grunden dertil er den, at de alene ved Mod og Klogskab har hævdet sig«.

Adam Moltke viser sig efter eget Sigende heller ikke som en ivrig Forkæmper for Forrettigheder, men hele hans Iver er vendt mod de dokumenterede Landsrettigheder, saa for saa vidt tilhører han den historiske Skole. Hans Tanke er at bevare det juste milieu mellem historiske og rationelle Rettigheder; han er saaledes hverken Demokrat eller Aristokrat. — »*Jeg — er Patriot*«, siger han med Stolthed, »*jeg — er Tysker, med hele min Forstand; med hele Sjælen, med alle Tanker er jeg — Slesvig-Holstener*«. For Adam Moltke bestaar den ægte Patriotisme i Kærlighed til de gamle Landsrettigheder, Lydig-
hed mod Lovene og Troskab mod den nedarvede Regering.

Da Adam Moltke skrev denne Tilstaaelse, var han 73 Aar gammel. Ikke desto mindre tør det siges, at Moltke da blev moden til et nyt Liv — de Statsinstinkter, der ind-

til nu var kvalt af poetiske eller videnskabelige Interesser, kom nu frem til Overfladen og kaldte ham til det praktiske Livs Skueplads. »Hvis Moltke fik skænket et Liv til,« siger Tiander, »vilde vi se ham i Spidsen for den slesvig-holstenske Opstandelse i Egenskab af Deputeret, protesterende i Københavns Rigsdag sammen med Grev Scheel-Plessen, imod den danske Regerings Projekter, eller i Egenskab af en Diplomat, der havde sikret sig den unge Bismarcks Hjælp, eller som en Hærfører, førende sin sejrige Hær til Nordjylland. Adam Gottlob Detlev Moltke vilde da ikke være sin Slægts hvide Faar«.

Samme Scheel-Plessen, der paa den Tid var meget omtalt, er identisk med Politikeren og Storgodsejeren Baron Carl Theodor August Scheel-Plessen, der kom til at spille en betydelig Rolle under de nationale og statslige Brydninger indenfor Monarkiet. Scheel-Plessen var født i Kiel 1811 som dansk Baron, blev juridisk Candidat og dansk Kancelliembedsmand. I Martsministeriet indtraadte han i 1848 som Minister for de 3 Hertugdømmer, men afgik allerede et Par Dage efter, da han vilde en fredelig Løsning af Striden med Slesvig-Holstenerne. Efter at have beklædt Posten som Altonas Overpræsident fra 1853—56, blev han afskediget paa Grund af Opposition mod Regeringen, som han, støttet af det tyske Forbund, bekæmpede med største Kraft.

Scheel-Plessen var som Carl Moltke den typiske Helstatsmand, der havde saavel Helstatens som Kongerigets Vel for Øje. Men Retsgrundlaget for Helstaten var for ham de skæbnessvangre Aftaler med Stormagterne fra 1851—52 og de deraf følgende Kundgørelser, saaledes at han mere og mere sluttede sig til Preussen. I 1857 for-

handlede der atter med ham, da Fællesforfatningen gik paa Hæld, og i 1863 afslog han trods indtrængende Opfordringer at træde ind i en dansk Regering. Da Preussen annekterede Hertugdømmerne, blev han Overpræsident for disse Provinser.

I hans Levetid stod der stor Kamp om en saa udpræget Personlighed som Baron Carl Scheel-Plessens. Denne konservative Holstener blev saaledes fra modsatte Lejre kaldt »Dansker« og »en Fjende af Danmark«, »slesvigholstensk Partikularist« og »Preusser«, men trods sine absolut tyske og Bismarckske Sympatier dog altid ligesom Carl Moltke i fuld personlig Loyalitet overfor Kong Christian IX.

Carl Scheel-Plessen døde i 1892 efter et Par Aar i Forvejen at være optaget i den preussiske Grevestand.

Men Adam Moltkes Liv takseres ikke med haandgribelige Værdier, som Livet af enhver Teoretiker og Idealist. Derfor er Mindet om ham af Mennesker, der stod ham nær, saa uvurderlige for os, og blandt disse optager Baggesen og Karamsin den første Plads. Deres Vidnesbyrd, tillige med de mange Breve fra denne Periode, hjælper til at retouchere de mange mere eller mindre tørre Fakta, som findes paa Historiens Tavler.

En anden Kilde til en Karakteristik af Adam Moltke er den tidligere omtalte Biografi af hans Ven Friedrich Perthes. »Hvilken Mand!« skriver Perthes til sin Hustru, »hvilken Kraft og hvilken Beherskelse af denne Kraft! Jeg kunde ønske, Du kunde se denne Moltke, diesen tollen Moltke, — som man jo kalder ham her«. — Perthes og Adam Moltke var saa nær knyttede til hinanden, at de.

hver Gang Moltke kom til Hamburg, tilbragte hele Nætter sammen med Diskussioner, som Regel om religiøse Spørgsmaal.

»Naar man læser Perthes' Biografi,« skriver Tiander, »undrer man sig over den fremstaaende Stilling, som denne udelukkende takket være sin Energi indtog i Begivenhedernes Gang, skønt han ingen Embede havde og ikke støttede sig til nogen Tradition. Man sammenligner uvilkaarligt denne ruinerede Boghandler med hans Ven, idet man samtidig tænker paa, hvilken Rolle Moltke kunde have spillet, om Naturen havde skænket ham blot en Draabe krigerisk Aand, eller i det mindste blot en lille Aare af den administrative Flamme, som hele den Moltkeske Slægt i den danske og den tyske Forgrening, i saavel opadgaaende som nedadgaaende Linie, var i Besiddelse af. Men Adam Moltke tilhørte den Type Mennesker, som forestiller en egen Verden, helt fordybet i deres egne Oplevelser, og som intet har fælles med de betingede Værdier af den udvendige Verden, for hvem de omkring brusende Verdensbegivenheder kun er et Fatamorgana! Da hans jævnaldrende forberedte sig til deres fremtidige Karriærer, da Becker arbejdede hos Wiegleb og Klapproth, syntes Moltke ikke, at det var nødvendigt at beherske sin Vildskab, der tilladt af de sociale Fordomme brusede og strømmede over alle Grænser. Medens Perthes forhandlede med Ministre og Konger og blev til en sand Helt af den partisanske Krig, fordybede Moltke sig i de italienske Republikers Historie og fulgte deres Udvikling i mindste Detailler«. Men Perthes er ikke en tør Pedant. Venskabet mellem ham og Adam Moltke »opliver og varmer hans

stille Liv, og de praktiske Tjenester, som han beviser Vennerne, bliver selvfølgelig!»

Da Freden indtraadte, begyndte Perthes at genopbygge sit Firma. Han vedbliver til det sidste at være Sjælen i den borgerlige, liberale Bevægelse, og Forbindelsen med Moltke indtager atter en abstrakt religiøs-filosofisk Karakter.

At Adam Moltke har været sin Stand meget kritisk, ja, til Tider fjendtlig stemt, er en Kendsgerning, som f. Eks. atter og atter giver sig Udslag ikke alene, som anført indenfor hans Forfatterskab, men ogsaa i Breve ¹⁴) til hans Sønner, og som unægtelig giver et godt Bidrag til Belysning af hans Opfattelse af Adelen, og hvad han kræver af den.

Han skriver fra Nütschau den 14. December 1819 til Sønnen Carl: »... Bliv ikke ved at omgaas nogen, som paavirker Dig saaledes, at Du bliver tilbøjelig til at blive »Aristokrat«. Glæd Dig over, at Du nedstammer fra en Række retmæssige Forfædre og over, at flere af disse i Sandhed kunde kaldes Dannede. Glæd Dig over, at Du nedstammer fra Forældre, som kunde og vilde give Dig Midlerne til en rigere Dannelse, og at Du fra Barndommen af er blevet opdraget til en sart Hensynstagen overfor alle menneskelige Forhold. Men lad Dig ikke, ved Omgang med nogen, forvirre i de Maximer, at Adelskab kun bor i Aanden og ikke blot gives gennem Fødselen, at denne sidste kun paa en lettere Maade giver En Midlerne i Haanden til at mestre det sande Adelskab; at der af den, der faar meget, ogsaa bliver krævet meget; at ædle Forfædre bliver en Skam for den, som ikke har en adelig Tænkemaade og en adelig Aand, og kun en Ære for den,

som selv tænker og handler ædelt; at det egentlige Adelskab er en Gave fra Naturen, som bestaar i en rigere Udrustning med Aandskræfter og Hjertelag, et medfødt Adelskab saaledes som intet andet kan rose sig af at være; at endelig, hvis Adelen vedbliver med i samme Grad som hidindtil at forkrøble sin aandelige Eksistens, og der ikke snart bliver hjulpet paa dens fysiske Eksistens, d. v. s. dens Væren i Forhold til Staten, saa er og bliver den en sand Meningsløshed — en Harlekinade! Adelen var i sin Oprindelse en i og for Staterne nødvendig Institution, og skal den genvinde sin Anseelse i Verden, maa den ogsaa antage Karakteren af en virkelig Institution, — som den er i Øjeblikket, er den hverken Fugl eller Fisk, — den er hensigtsløs!»

Den 10. September 1822 skriver Adam Moltke atter følgende om Adelen: »Fra mit 20. Aar har jeg betragtet Adelen som et nødvendigt Hjul i Statsmaskineriet... Ædelt Sindelag har intet tilfælles med Adelen, og intet Adelskab formaar at yde dette«. — — —

Endelig skal her gengives et Brev¹⁰⁾, som er skrevet af Greve Magnus Theodor Moltke til sin Fader i Lübeck — et Brev, som giver et godt Indblik i Datidens Tankegang paa disse Omraader, som nu til Dags, trods alt, i vor demokratiske Tid stadig lever, og som derfor ogsaa har Interesse ud over det almindelige.

Magnus Moltke havde, som det ogsaa fremgaar af det tidligere, faaet en fra Hjemmet isoleret Opdragelse, idet han allerede som 5 Aars Dreng blev sat i Huset hos den før omtalte Professor i Filosofi von Berger. Dér oplever han sammen med to af von Bergers Neveuer de Allieredes Felttog mod Danmark, som Drengene synes var »meget

morsomt«. 1815 flytter Familien von Berger til Kiel, og Magnus kommer nu i Byens lærde Skole, som paa det Tidspunkt var berømt for »sin Disciplin og for Lærerstabens høje Standard«. Senere fortsætter han med Privatundervisning i Resten af Skoletiden hos Teologen Anton Friedrich Ludwig Pelt, idet han endnu var for ung til at komme paa Universitetet. Denne Undervisning hos Pelt, som forstod at begejstre sine Elever for den klassiske Dannelse, kunde Magnus Moltke takke for det gode Udbytte, han fik af sin Skolegang.

Da Faderen sammen med Sønnen Carl efter dennes Helbredelse efter Duellen var kommet hjem til Nütschau fra deres Italiensrejse, jfr. Side 142, bestemte han, til Trods for at Magnus nu var blevet immatrikuleret ved Universitetet i Kiel, at lade denne komme hjem en Tid for at være sammen med sin Broder Carl, hvilket Magnus glædede sig meget til. Siden Barndommen havde de jo ikke set hinanden. I Hjemmet læste Faderen Historie med Magnus, medens Carl, som selv læste til Examen, gennemgik de gamle Klassikere med ham. I Foraaret 1824 tog han til Bonn, hvor han opholdt sig i 1½ Aar for at studere, og hvor Niebuhr hjalp ham med at lægge Studierne til Rette. Disse hans Studier var mest af almentdannende Karakter, bl. a. hos Aug. Wilhelm von Schlegel, en af Førerne for den romantiske Skole, og Niebuhr: Klassisk og tysk Literatur samt Filosofiens Historie; desuden noget Jus. Fra Bonn foretog han forskellige Rejser saaledes til Trier og til Nederlandene og Belgien samt i Efteraaret 1825 til Mannheim og derfra over Heidelberg, Frankfurt, Eisenach, Erfurth, Nordhausen, Magdeburg til Berlin, hvorfra han tog hjem.

Nu blev Magnus Moltke hjemme i længere Tid for at ordne og repetere det, han havde tilegnet sig paa Universitetet, mest det juridiske Stof. Efter hvad han havde set i Bonn, og efter de Iagttagelser og Forbindelser, han i disse Aar havde knyttet, besluttede han sig til med Faderens Samtykke at gaa i preussisk Statstjeneste, idet han dog samtidig var klar over, at han derved opgav »mange gode ydre Omstændigheder, Fordele ved Familieforbindelser og Venskaber, men paa den anden Side vandt den Tilfredsstillelse at kunne vie sine Kræfter til en Stat, som bød Een større Interesser og et større Virkeomraade«.

I Berlin blev han kasseret som værende uduelig til Militærtjeneste og kunde nu helt hellige sig sine Studier, Statsvidenskab, Finansvidenskab og preussisk Statsret, Kemi og almindelig Jus og bestod den paafølgende Vinter Embedsexamen og gik derpaa i Maj 1828 ind i Statens Tjeneste ²⁰⁾.

Efter sin Farbroder arvede han Godserne Grünholz og Zalenze. Han blev Kammerherre i 1840 og var Medlem af den slesvig-holstenske Stænderforsamling samt Verbitter for det adelige Kloster i Itzehoe.

Magnus Moltke har skrevet om forskellige politiske Emner, saaledes den under Navn af von Moltke-Grünholz i Hamburg i 1849 udkomne »Die Schleswig-Holstein. Frage«. Efter at have solgt nogle af sine Besiddelser boede han først i Horn ved Hamburg, senere i Ploen og døde i Wien 1860. —

Men tilbage til hans Brev!

Den i dette omtalte Buste er den paa Side 100 nævnte. Efter Adam Moltkes Død fandtes Marmoreksemplaret i Thorvaldsens Studie, oversendtes derfra til Carl Moltke

og kom derefter fra hans Søn Magnus til dennes Søn, preussisk Ritmester Carl Ferdinand Ludwig Greve Moltke til Waabshof, hvis ældste Datter Frieda Kirsten til Karmark ved Eckernförde senere har ejet den. Original-Modellen dertil findes nu i Thorvaldsens Museum, ligesom der i den »historische Landeshalle« i Kiel findes en Buste af Greve Adam Gottlob Detlev Moltke.

Brevet lyder i Oversættelse:

Merseburg, den 20. Marts 1830.

Min bedste Fader,

jeg er Dig endnu Tak skyldig for Dit kærlige Brev af d. 19. i forrige Maaned, hvis Besvarelse, da Indholdet var saa rigt, ikke kunde udføres i en flygtig fri Stund. Allerførst min inderligste Tak for den kære Gave, som Du har skænket mig i Din Buste af Thorvaldsen og Bacchus Carolus af Angelika K.. Kun er dén indtrængende Bøn forbunden med denne Tak, at Du blot saa snart som muligt sender mig Brevet til Thorvaldsen til videre Befordring. Vidste jeg nu blot, hvor jeg kunde glæde mig med disse Skatte. Det er mig altid højst ubehageligt, naar jeg ikke straks kan give en Ting Form. Jeg er utaalmodig efter at have Busten for Øje og efter at vide, hvor den vil smykke mit Værelse. Saaledes knytter sig til Gaven for Fremtiden venlige Forestillinger, saavel som for Fortiden de skønneste Erindringer. Endnu engang, kære, dyrebare Fader, min inderligste sønlige Tak. Min Fritze ²¹⁾ har jeg straks underrettet om denne glædelige Pryd for vor fremtidige Bolig og er sikker paa, at hun med største Glæde slutter sig til min Tak. Den kære Pige har sikkert gennem Mathildes ²²⁾ Død en vanskelig Tid, og jeg er

ikke helt uden Bekymring for, at min Fritze byder sig selv lidt for meget, navnlig frygter jeg for hendes Øjne, som ligesom hendes Moders let bliver angrebne.

Med Hensyn til Fritz' ²³) Optagelse i Cadetkorpset er Du draget saa voldsomt til Felts imod Adelen og Krigerstanden, at jeg, som tilhører den første og kun tilfældigt er undgaaet den sidste, ikke kan undlade at anbringe nogle Ord til Forsvar for begge. For det første kan jeg ikke underskrive den Beskyldning, at de Adelige vælter Besværet fra sig og overlader det til de lavere Stænder. Lærde ville, Gud ske Lov, ikke alle blive Adelige, lige saa lidt som alle Økonomer vil være Statstjenere etc. Men naar vi statistisk holder Antallet paa Adelen op imod de lavere Stænder, saa ville vi, tror jeg, blandt 100 Adelige, som har studeret, finde lige saa mange Udmærkede som blandt 100 Borgerlige, d. v. s. blandt begge højst een, hvis Navn vil blive nævnet endnu nogle Aar efter hans Død. Alle Videnskaber nævne blandt deres fortræffeligste Bearbejdere Mænd af Adel; jeg erindrer, for ikke at omtale en Mængde andre, som kunde fylde Siden, om: hos os Leibniz, Seckendorf, Leop v. Buch og begge Humboldt'erne og Schlegel'erne; i Frankrig Montesquieu, la Harpe, Anquetil Duperron, d'Auvilliers, Mably, Condorcet, d'Alembert etc.; i England Bacon, Mitford, Mackintosh o. a. Jeg vil ikke fortsætte en Optælling, som vilde være meget lettere for Dig end for mig, og tro, at Nævnelser af foranstaaende Navne er tilstrækkelig til at bevise, at selv de møjsommeligste Arbejder paa Videnskabens Mark ikke skyes af Medlemmer af vor Stand og er kronet med Succes. Endvidere finder jeg, at Statsmændenes Fortjenester over for deres Fædreland saavel som over for Verden

Greve Adam Gottlob Detlev Molte

er lige saa stor som de Lærdes, og jeg vil ikke vove at indrømme Aristoteles, Tacitus, Locke og Herschel Forrangen for Pericles, Cæsar, Wellington, Hardenberg. De sidstes Liv er sandelig ikke mindre møjsommelig end de førstes, blot er ganske vist Møjen af en anden Art og belønnet med en anden, men derfor ikke mindre Succes. I den Række Statsmænd af alle Nationer, blandt hvilke der findes saa mange ædle og nederdrægtige, saa mange dygtige og udygtige, ville vi finde langt det største Antal af adelig Slægt, og sandelig, Flertallet af de med Berømmelse nævnte Statsmænd tilhører i alle Verdensaldre de privilegerede Familier. Den Beskyldning, at Adelen gennem Examinere blev tvunget til en ellers uvant Virksomhed, synes mig derfor historisk set at gendrive sig selv, kunde i det mindste med samme Ret anføres mod de lavere Stænder, som allerede i længere Tid har følt Examinernes Spore, og blandt hvilke det hos Adelen saa hyppige, jeg kunde sige gennemgaaende Fænomen, at de rigeste er de ivrigste Arbejdere, meget sjældent lader sig iagttage. En bitter Aristokrat kunde med ingen ringere Ret imod Dine Angreb fremsætte den Paastand, at den Borgerlige, Bonden i Videnskaberne kun søger et mere glimrende Brød, end der bydes ham paa Skræderbordet, bag Ploven eller ved Vexelbordet. Det er mig fjernt at anvende denne for enkelte gældende Paastand paa alle; jeg har kun nævnt dem for at prøve paa at bevise, at enhver Partiskhed forleder til det extreme, over for hvilket der staar lignende Extremere.

Forsvaret af Krigerstanden kan jeg ikke paatage mig filosofisk, fordi jeg kun kan forsvare Krigen selv filosofisk paa den Betingelse, at den er en Forsvars- eller Be-

frielseskrig. Imidlertid kan jeg paa den anden Side ikke tiltro de store Mænd, som have tilhørt Soldaterstanden, at de have handlet imod deres Samvittighed eller tankeløst. Jeg tror, at Sagen rigtigst afgøres paa denne Maade, at Krige, som føres til Tilfredsstillelse af Ærgerrighed og Herskesyge, er forbryderiske; at det sker, har medført Nødvendigheden for hver Stat, at staa slagberedt, som de kalder det i det engelske Parlament respektabelt, over for sin Nabo, og denne Nødvendighed er ingen anden end den at stille et vaagent Politi og straffende Domstole op imod de indre Fredsforstyrre. Krigen i og for sig er lige saa forbryderisk som Mord, Rov og Tyveri, begge Arter af Forbrydelser kan kun forhindres gennem den store og den lille Krig og gennem Rustninger, som truer med denne. Saaledes finder jeg Soldaten som et lige saa nødvendigt Onde som Criminaldommeren og Politibetjenten. Kun tror jeg, at disse tre Klasser af Statstjenere ogsaa har det tilfælles, at de kun kan opfylde deres Opgave, hvis de udtages blandt de ædlestes Medlemmer af Staten. De daarlige Hære har altid bestaaet af sammenløbet Pak, Inkquisitionens Tjenere og Fouché's Drabanter var det mennekelige Samfunds Udskud. Jeg vilde derfor ikke alene ikke nære Betænkning ved at give en Dreng en Opdragelse til en af disse Klasser, forsaavidt jeg blot kunde anse ham for egnet dertil, men jeg vilde tro, at jeg gav den Stat, for hvilken jeg opdrog ham, en smuk Gave. I denne Mening, forbundet med Ønsket om at bevare Fritz for Velgeringer, som kun kunde trykke ham, har jeg henstillet at lade ham indtræde i Krigerstanden i en Stat, hvis Borger jeg kalder mig med Stolthed, og hvis Tjener jeg kalder mig med Glæde. Hensynet til Kongen af Danmark, som

Du omtaler, kan jeg ikke bedømme, da det maa rette sig efter Dit Forhold til ham, saavel som efter Dine Idéer om Dine Forpligtelser over for Din Suverain.

Dermed tror jeg at have besvaret Dit lige saa interessante som kærlige Brev, saaledes som mit Sindelag gav mig det i Haanden. Maatte det dog være lykkedes mig, eller rettere, maatte det dog lykkes Historien at udsone Dig med en Stand, i hvilken netop Du har lært at agte og elske saa mange Fortræffelige, og gøre Dig et Navn kært, som Du har givet Dine Sønner, saa at Du føler Dig hjemme i en Familie, som ganske vist aldrig har grebet ind i Verdenshulets Eger, men hvis gode Vilje og retskafne Sind bliver ærefuldt omtalt i alle Egne af Tyskland.

Lev vel, hils Caroline ²⁴) og Fritz hjerteligt

fra din trofaste Søn

M. Moltke.

Paa Grund af den i Trediverne af Uwe Jens Lornsen skabte politiske Bevægelse mødte Adam Moltke atter op paa Kamppladsen. Lornsen var en paa denne Tid opdukkende politisk Skribent, der kom til at spille en ret stor Rolle ved at rejse en liberal Bevægelse i Hertugdømmerne. Han var født paa Sild, juridisk Candidat fra Kiel og gik efter nogle Studieaar i Jena ind i det slesvig-holstenske Kancelli i København, hvor han avancerede til Kontorchef.

Da Julirevolutionen kom, satte Tidens Frihedsbestræbelser hans Sind i Bevægelse med fornyet Liv for hans Idéer, som dog først kom til Handling, efter at han var blevet udnævnt til Landfoged paa sin Fødeø.

Gennem flere agitatoriske Møder samt navnlig ved Udgivelsen af en 12 Sider stor Piece: »Über das Verfassungswerk in Schleswig-Holstein« (1830) gjorde Lornsen sig til Talsmand for en fri Forfatning for Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, som efter denne kun skulde være i Personalunion med Kongeriget. Frederik VI havde jo forlængst været med til at love alle tyske Forbundslande en saadan, men det havde stadig ikke været muligt at formaa ham til at give den til Holsten.

Dette Skrift vakte et sandt Røre overalt saavel i Kongeriget som i Hertugdømmerne. Lornsen, der iøvrigt var

en rettænkende Idealist, blev arresteret og mistede sit Embede, og mange Penne kom i Bevægelse. Det konservative Ridderskab tog bestemt Afstand fra hans Udkast, og Adam Moltke skrev og udgav: »Einiges über die Verfassung Schleswig-Holsteins und die Ritterschaft als eine in fortwähr. Wirksamkeit besteh. Landstandschaft«, Lübeck 1833. Denne Bog tager til Orde for en aristokratisk Forfatning for begge Hertugdømmer, men er dog iøvrigt nærmest en videnskabelig Afhandling, fuld af Citater og Uddrag af Regeringsakter, og vidner om et grundigt Studium af dette Spørgsmaal. Moltkes principielle Standpunkt synes her at have forskubbet sig lidt til højre. Nu anklages Revolutionen, medens Reformer er paakrævet! »Hver almindelig Statsomvæltning, om den saa kommer nedefra eller er dikteret oppefra — er en Bastard af indvendig Ulovlighed, d. v. s. Mangel paa Respekt overfor Landets Love og Moralens Fordringer, i Forbindelse med Magtens Hovmod«. — »Naar Mennesker, der stræber mod den sande Frihed og som forstaar at elske den, — deres Tal er maaske ikke stort, men destomere solidt, — ønsker at fremkalde noget Nyt af det Gamle, sker det i den Betydning, at i Forhold til den paatænkte Ombygning af den offentlige Retsorden bliver Reformen deres Alfa og Omega, Udtrykket for deres politiske Trosbekendelse.« — Saaledes siger Moltkes Forstand, men hans Temperament er det samme; hvorledes kan man ellers forklare sig hans Beskyldninger om den polske Opstandelse i denne Bog? udtaler Tiander. »I det fælles Kaos sker der fra Tid til anden her og dèr noget stort! Det heltmodige polske Folk for Eksempel er faldet! Den overfladiske Tilskuer til et saadant Udfald vil kalde Polakkernes Handlings-

Uwe Jens Lornsen

maade for Vanvid. Anderledes dømmes Tænkeren, der forstaar, at Naturen er ligegyldig overfor en vis Gruppe Mennesker, deres Antal, deres materielle Velstands Sikkerhed, hvorimod den er interesseret i at skabe Epoker for Menneskeheden, der tjener til at bevise, hvor mange materielle Goder, hvor mange Værdier denne er i Stand til at ofre for en Idé, for sine Anskuelsers Skyld. Saadanne Tidsaldre, der er fyldt med Daad og Mod, bliver Vidnesbyrd til de efterfølgende Generationer, saa at Menneskets Mod og Vilje er i Stand til at skabe det, som ellers synes umuligt — hæve sig over alle Livets Goder og regne dem for intet, saaledes at Mennesket ikke alene tror paa Gud,

men at der i ham selv lever en Gud«. — Saadan skriver Idealisten Adam Moltke!

Senere udkom i Hamburg de interessante: »Radierte Blätter in Anleitung der Schrift« samt »Rechtliches Bedenken eines Zollpflichtigen über das zu Kiel publicierte Votum eines Zollfreien« 1838. I førstnævnte Brochure underkaster Adam Moltke Piecen en nøje Analyse af Spørgsmaalet, hvorefter han gaar over til almindelige Spørgsmaal om Friheden for Ordet, om Machiavellismen, om den sande Frihed, om Patriotismen. Kampen i Frihedens Navn besjælede Moltke, hvor den end viste sig. Men hans Herkomst sammensmedede ham med Landadelens Parti, og Moltkes Fejl bestod i, at han forsøgte at forsvare sin Stands Krav med en ren individualistisk Ideologi, som gik i stik modsat Retning af det holstenske Ridderskabs. En saadan Fejl kunde kun en Mand begaa, der som Adam Moltke havde meget lille Forbindelse med den levende Verden, og som ganske manglede den praktiske Erfaring!

»Radierte Blätter« slutter med at give Tilstaaelser og Oplysninger angaaende hans egen Livsbane og Uddannelse — Oplysninger, som har været af stor Værdi for Forfatteren af nærværende Skrift. Disse to Skrifter blev de sidste, der udgik fra hans Haand.

Den Lornsen'ske Bevægelse fik — trods Sensationen ved Arrestation m. m. — alt i alt kun ringe Tilslutning, om end den gav Stødet til Indførelsen af raadgivende Provsialstænder, ligesom den bevirkede, at Lornsen senere fik Tilnavnet »Den nyere Slesvigholsteinismes Fader«. Efter hans Død udkom der et efterladt større Værk om disse stadig indviklede politiske Forhold. —

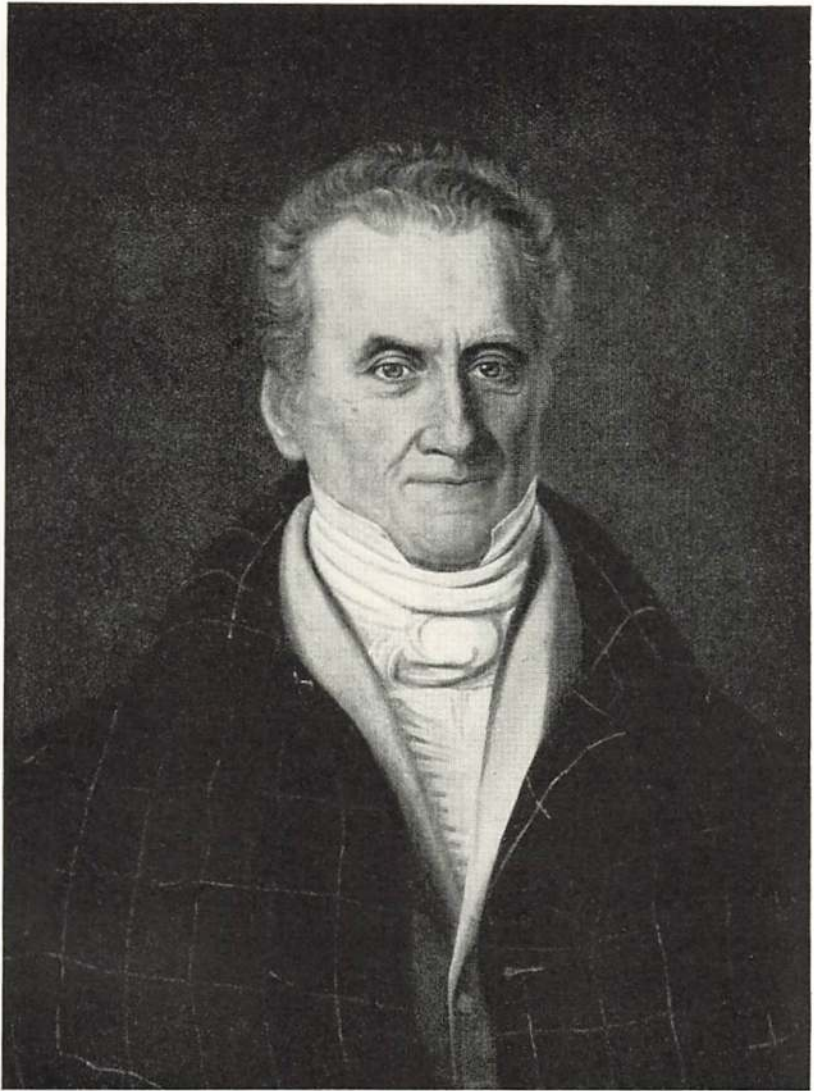
Kong Christian VIII, der den 3. December 1839 havde overtaget Regeringen, lod sig sammen med Dronning Caroline Amalie efter gammel Skik krone i Frederiksborg Slotskirke. Samtidig fandt der en akademisk Fest Sted i Kiel, hvor Universitetets Rektor Georg Christian Burchardi — en Søn af den tidligere nævnte Lærer for Carl Moltke Christian August B. — efter Konsistoriums Ønske holdt Festtalen paa Tysk. Talen omhandlede efter Sagens Natur hovedsagelig Kroningens Oprindelse og Betydning, men kom dog ogsaa til at berøre Hertugdømmernes Samhørighed og Slesvig-Holstens Krav paa Selvstændighed overfor Danmark; det sidste var ment som en Advarsel mod Christian VIII's Politik. Burchardi fik ved denne Lejlighed Dannebrogordenen og dette til Trods for, at Talen var Kongen meget imod.

I 1842 fulgte nu Forslag fra Regeringen, der havde til Maal at gennemføre Hertugdømmernes Forfatnings-samarbejde med Kongeriget. Hos Stænderne fandt disse dog ingen Tilslutning, idet de holdt fast ved det slesvig-holstenske Standpunkt.

Sine sidste Aar levede Adam Moltke i ensom Tilbage-trukkenhed, idet han til sit Livs sene Aften prisede sin Gud med en inderlig Tak for sit Jordelivs rige Lykke. Han regnede hertil Velsignelsen af det Familieliv, som han, om end det for det sidste Ægteskabs Vedkommende ikke var uden Lyde, havde vidst at grunde sig paany, efter at han to Gange havde »haft den Sorg ved en dyrebar Ægtevivs Død at se et lykkeligt Ægteskabs Baand løst«;

han regnede dertil Uafhængigheden i ydre Forhold, som muliggjorde det for ham at leve ikke alene paa sine henrivende Godser, men ogsaa gentagende Gange gennem Rejser i Udlandet at skaffe sig Nydelsen af de herligste Skatte af Natur og Kunst. Han nævnede ofte med Rørelse det skønne Fortrin i sit Liv at have staaet i det fortrolige Forhold af gensidig Agtelse og Kærlighed til mange af hans Tids ædlestes Mennesker, og plejede heller ikke at lægge Skjul paa Glæden og Taknemligheden over, at han ved Siden af mange andre Gaver fra Forsynet havde faaet tildelt en stærk Aand og et stærkt Legem og en under Indflydelsen af de højere Aar mildnet, men ikke afsvækket Alderdom. Alle, som har staaet ham nær, ved, paa hvilken ædel Maade han nød sine sidste Aar i Lübeck, som han elskede.

Endnu i sit aller sidste Leveaar havde han læst Ciceros Bøger om Pligterne med ny Glæde og ny Belæring. Medens hans virksomme Aand altid forblev oplagt til ny værdig Beskæftigelse, var Forbindelsen med Venner og livlig Samtale med dem angaaende alle vigtige Spørgsmaal, saavel i Nutiden som i den forgangne Tid, hans største Nydelse. Her viste hans ædle Natur sig gennem sin aandfulde livlige Underholdning, der altid udtalte den reneste Velvilje og Finfølelse. Endelig skal endnu tilføjes, at hans smukke og rige Liv blev sluttet paa en Maade, der svarede hertil; under et langt, men ikke smertefuldt Sygeleje bevarede han, trods sine mange skuffede Forventninger, en sjælden Livlighed og Ungdommelighed i Aanden lige til sin sidste Time. Hans i Gud hengivne Sind var stedse beskæftiget med Forberedelsen til Døden, idet det søgte Styrke i Troens Fortrøstning.

Greve Adam Moltke

Adam Moltke døde Lørdag Morgen den 17. Juni 1843 i Huset i Königstrasse i Lübeck, som han havde ejet siden 1838. Søndagen efter bad Pastor Griebel en »smuk Bøn« i Jacobykirken, og Begravelsen fandt Sted den 22. paa St. Gertrud Kirkegaard hørende til Jacoby Kirken. Efter Familiens Ønske førtes Liget i November Maaned samme Aar til Slesvig²⁵).

Om hans sidste Øjeblikke meddeler hans Sønnedatter i et Brev²⁶) følgende:

»... Vi sad alle omkring hans Seng og troede hvert Øjeblik, at det var forbi, thi Aandedrættet udeblev ofte længe ad Gangen. — Bedstefader havde et hæftigt Krampeanfald og laa næsten uafbrudt med Trækninger. Gudskelov, nu er alt overstaet; han er nu sikkert hos den kære Fader i Himlen. Genkendt har den kære Bedstefader os alle. Du skulde have set hans smukke Smil, hans skinnende Øjne og hans fromt foldede Hænder, da han første Gang saa os. Det var herligt, og saa inderligt takker jeg Dig for, at Du lod os rejse bort. Liget er smukt. Det er en stor Trøst for stakkels Bedstemoder, som bærer sin Smerte saa herligt, med saa megen Kraft og Hengivenhed...«

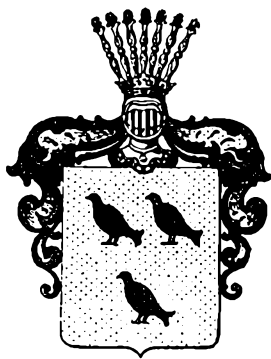
Adam Moltke efterlod Enke, der forblev boende i Lübeck indtil 1845, og 3 Sønner.

Grevinden døde i Wandsbeck 4. December 1873.

Greve Adam Gottlob Detlev Moltke var af Ydre anselig, om end ikke regelmæssig smuk, men der hvilede en Grandezza af egen Art over hans Fremtræden.

Hans Liv kan ikke maales med ydre Fakta, men ved Flod og Ebbe i hans Sjæl. Han var »en herlig Mandskikkelse med ædel Pande og funklende Øjne« og stod, til Trods for de Fejlgreb, han ikke undgik at begaa, og som der heller ikke her er lagt Skjul paa, ikke blot indenfor sine Aandsfrænders Kredse, men ogsaa hos sit Gods' Beboere som en Levendegørelse af en Personlighed, ja som et Symbol paa den Forening af Aandens Overlegenhed og medfødte Sjælsdannelse, som paa en smuk Maade karakteriserer den Tids Adel, hvis ædleste Repræsentant var

Greve Adam Gottlob Detlev Moltke.

ADAM GOTTLOB DETLEV GREVE MOLTKE

- 1765, 15. Januar. Fødes i Odense.
1775. Karakter som Sekondløjtnant ved Holstenske Regiments Ryttere.
1779. Godserne Noer og Grünewald indstiftes som Fideicommis for Familien Moltke.
1780. Familiefideicommis'et forvandles til et Pengefideicommis.
1781. Karakter som Premierløjtnant.
1782. Kammerjunker.
1783. Afsked fra Hæren. Student.
1786. Juridisk Candidat.
1787—88. Studieophold i Göttingen.
1789—91. Første store Udenlandsrejse.
c. 1790. Udelukkes fra Arvefølgen til Grevskabet Bregentved.
1792. Udgiver »Fragment einer Reise nach der Schweiz«.
1793. Rejse med Broderen Joachim til Rhinlandene.
1794—95. Udgiver »Reise nach Maynz«.
1796. Indgaar Ægteskab med Charlotte Auguste Wibel von Wibelsheim.
1797. Sønnen Magnus Josias Barthold Carl Greve Moltke fødes.
1798. Magnus Josias Barthold Carl Greve Moltke dør i Kiel.
Sønnen Carl Greve Moltke fødes i Kiel.
1800. Godserne Noer og Grünewald overtages efter Faderen.
1801, 12. August. Charlotte Auguste Grevinde Moltke dør paa Helmsdorf.
Noer og Grünewald sælges.
Godset Nütschau købes.
Indgaar Ægteskab med Marie Christine Wibel von Wibelsheim.
1802—04. Greve og Grevinde Moltke foretager en Rejse til Udlandet.
1802. Datteren Sophie Emilie Comtesse Moltke fødes i Lyon.
Sophie Emilie Comtesse Moltke dør i Firenze.
1804. Tilbud om at indtræde i Diplomatiets.
1805. Sønnen Magnus Theodor Greve Moltke fødes i Kiel.

1806. Udgiver »Oden« og »Gedichte«.
1807. Kronprinsen og Kronprinsessen holder Hof i Kiel.
1810. Udgiver Digte i »Vaterländisches Musäum«.
- 1812, 12. August. Marie Christine Grevinde Moltke dør paa Nütschau.
1813. Medlem af det slesvig-holstenske Ridderskabs »fortwährende Deputation«. Distrikts-Deputeret.
1814. Udgiver »Worte eines Holsteiners im Jahre 1814«.
1815. Deltager i Ridderskabets Forsøg paa Oprettelsen eller Fornyelsen af den gamle Landsforfatning.
Sendes af dette til Kongressen i Wien.
Kongressen opløses efter Slaget ved Waterloo.
1816. Udgiver »Ansichten bei den Ansichten« og »Eine Erinnerung«. Sønnen Adam Friedrich Adamson fødes i Ottensen.
Ridderskabets Privilegier stadfæstes.
Forfatningskommission nedsættes til Udarbejdelse af en Forfatning for Holsten.
Frederik VI's og Dronning Marie's Kroning.
1818. Udgiver »Was schwere Auflagen schwerer mache«. Candidat til Stillingen som Klosterprovst i Uetersen.
1819. Kongen henlægger Arbejdet om Forfatningen.
Ridderskabet appellerer til Forbundsdagen i Frankfurt.
1820. Udenlandsrejse med Sønnen Carl.
1823. Ridderskabets Aktion i Forfatningsspørgsmaalet standset resultatløst.
1826. Flytter fra Nütschau til Lübeck.
Nütschau overlades til Sønnen Carl.
1827. Indgaar Ægteskab med Katharina Hedevig Carolina Klüwer.
1830. Adam Friedrich Adamson faar ved Kgl. Resolution Tilladelse til at føre Navn, Rang og Titel af Greve von Moltke.
1833. Udgiver »Einiges über die Verfassung Schleswig-Holsteins und die Ritterschaft als eine in fortwähr. Wirksamkeit besteh. Landstandschaft«.
1838. Udgiver »Radierte Blätter« og »Rechtliches Bedenken eines Zollpflichtigen über das zu Kiel publicierte Votum eines Zollfriedens«.
1839. Kong Christian VIII's og Dronning Caroline Amalie's Kroning.
1842. Regeringsforslag fremsættes om Hertugdømmernes Forfatningssamarbejde med Kongeriget, der dog ikke gennemføres.
- 1843, 17. Juni. Adam Gottlob Detlev Greve Moltke dør og begravnes i Lübeck, men føres i November s. Aar til Slesvig.
- 1873, 4. December. Katharina Hedevig Carolina Grevinde Moltke dør i Wandsbeck.
1852. Nütschau gaar ud af Familien Moltkes Eje.

BILLEDFORTEGNELSE

Side

4. Greve Adam Gottlob Detlev Moltke til Noer, Grünewald og Nütschau. 1765—1843. Efter Maleri. Tilhører Grevinde Carl Moltke, Gl. Christiansholm.
9. Kong Frederik V af Danmark. 1723—1766. Efter Maleri af L. Tocqué. Tilhører Lensgreve Christian Moltke til Bregentved.
13. Overhofmarskal Greve Adam Gottlob Moltke til Grevskabet Bregentved. 1710—1792. Efter Maleri af Pilo. Tilhører Lensgreve Christian Moltke.
21. General Greve Christian Magnus Frederik Moltke til Noer og Grünewald. 1741—1813. Efter Miniaturmaleri. Tilhører Grevinde Carl Moltke.
25. Noer. Efter Fotografi (inden Branden 1933).
41. Digteren Jens (Immanuel) Baggesen. 1764—1826. Efter Stik af Gilles Chrétien.
43. Universitetet i Göttingen. Efter Stik i Johann Stephan Pütters: »Versuch einer academischen Gelehrten-Geschichte von der Georg-Augustus-Universität zu Göttingen«. Göttingen 1765.
48. Grevinde Magdalene Charlotte Hedevig Schimmelmann født Schubart. 1757—1816. Efter Maleri af E. Pauelsen. Tilhører Lensgrevinde Lucie Marie Reventlow til Brahetrolleborg.
49. Statsminister Greve Heinrich Ernst Schimmelmann til Grevskabet Lindeneborg. Efter Maleri af E. Pauelsen. Tilhører Lensgreve Bent Holstein til Holsteinborg. (Kopi paa Brahetrolleborg).
71. Oberst Greve Joachim Moltke til Rønnebæksholm. 1769—1820. Efter Maleri. Tilhører Baron Christian Wedell-Neergaard til Svenstrup.
91. Nütschau, omkring 1580. Efter Stik i Johannes v. Schröder: »Darstellungen von Schlössern und Herrenhäusern der Herzogthümer Schleswig, Holstein und Lauenburg«. Hamburg 1862.
95. Nütschau, omkring 1830. Efter Akvarel. Tilhører Grevinde Carl Moltke.
105. Prof. Niels Nicolaus Falck. 1784—1850. Eft. Litografi eft. Tegn. af J. Bünsow.
119. Kong Frederik VI af Danmark. 1768—1839. Efter Stik af Senn.
127. Professor Friederich Christoph Dahlmann. 1785—1860. Efter Litografi efter Maleri af J. Ludwig Hansen.
149. Geheimstatsminister Greve Carl Moltke til Nütschau. 1798—1866. Efter Gouachemaleri. Tilhører Grevinde Carl Moltke.
152. Königstrasse 7, Lübeck. Efter Fotografi 1938.
157. Greve Carl Moltke. Efter Akvarel. Tilhører Sekretær i Indenrigsministeriet, cand. jur. Greve Carl Moltke, København.
173. Greve Adam Gottlob Detlev Moltke. Efter Fotografi af Buste af Taddeo Landini. Tilhører Thorvaldsens Musæum.
179. Landfoged Uwe Jens Lornsen. 1793—1838. Efter Maleri af C. Bordon. Tilhører Sylter Heimatmuseum, Keitum.
183. Greve Adam Gottlob Detlev Moltke. Efter Maleri. Tilhører Sekretær i Indenrigsministeriet, cand. jur. Greve Carl Moltke.
186. Greve Adam Gottlob Detlev Moltke. Graveret paa Sten efter hans Buste udført af Thorvaldsen. »Thorvaldsens Musæum« ved H. P. Holst. København 1851.

NOTER

- 1) Arkivet paa Bregentved.
- 2) Landsarkivet for Fyen. Naar Kirkebogen anfører Grevinde Moltke's, f. Reventlow, Fornavn: *Friderica Sophia*, beror dette sikkert paa en Fejltagelse. (Jfr. den Reventlow'ske Stamtavle 1939 og de Reventlow'ske Papirer).
- 3) »Jugenderinnerungen des Kgl. Dänischen Staatsminister Grafen Carl von Moltke auf Nütschau«. Begyndt 1. Juni 1855 paa Frydenlund ved Vedbæk, som ejedes af Frøken Gertrudine Rieffesthal. Rigsarkivet.
- 4) Tyske Cancellis Forestillinger. 1800. Rigsarkivet.
- 5) Meddelt af Dr. O. Kähler, Notar, Kiel.
- 6) Tyske Cancellis Forestillinger. 1839. Rigsarkivet.
- 7) »Actenmässiger Bericht über die Receptionen der Schleswig-Holsteinischen Ritterschaft« von Land- und Kloster-Syndicus Posselt. Nr. 12. Meddelt af Klosterprobst A. von Wedderkop, Uetersen Kloster.
- 8) Hærens Arkiv.
- 9) S. Birket Smith: »Kjøbenhavns Universitets Matrikel«. III. (København 1909).
- 10) Det Kongelige Bibliotek.
- 11) Dr. H. Schöder: »Neuer Nekrolog der Deutschen«. 1843. 2. (Weimar 1845).
- 12) »Jens Baggesens Briefwechsel. II. Bilag 12. Side 433. (Leipzig 1831).
- 13) Breve fra A. G. D. Greve Moltke til Niebuhr af 6. Maj og 18. August 1801. Rigsarkivet.
- 14) Rigsarkivet.
- 15) Schrader: »Handbuch der vaterländischen Rechte«. Side 45. Note K. (Altona 1784).
- 16) »Die amtlichen Konventsprotokolle des Adeligen Klosters Uetersen«. Meddelt af Klosterprobst von Wedderkop.
- 17) Om Familien *Simons* se: »Biographie Nationale de Belgique«. Bd. 22. (Bryssel 1914—20). Duff Cooper: »Talleyrand«. (London 1932). Jean Stern: »Le mari de Mademoiselle Lange. Michel-Jean Simons«. (Paris 1933).
- 18) Meddelt af Baronesse Hariet von Maltzahn, født Comtesse Moltke, Kiel, og Oberbaurat H. Scheele, Charlottenburg, Berlin.
- 19) Tilhører Grevinde Carl Moltke, Gl. Christiansholm.
- 20) Uddrag af paabegyndt Selvbiografi. Rigsarkivet.
- 21) Freya Georgine Comtesse Moltke, Conventualinde i Uetersen Kloster (1841—1923). — (Brevskriverens Datter).
- 22) Grevinde Isidore Alexandrine Mathilde von Luckner, født Rigsgravinde zu Stolberg-Stolberg (1803—1830), gift med Ritmester, Greve F. von Luckner.
- 23) Adam Friedrich (Fritz-)Adamson Greve Moltke (1816—1885).
- 24) Katharina Hedevig Carolina Grevinde Moltke, født Klüwer (1791—1873).
- 25) Meddelt af »Archiv der Hansestadt Lübeck«. — Overførslen er rimeligvis sket paa Foranledning af den von Lindencron'ske Familie⁶).
- 26) Dateret Nütschau den 19. Juni 1843 fra Grevinde Malvina Elisabeth Knuth, født Comtesse Moltke til sin Fader »dem Grafen Karl von Moltke, St. Anneplatz 112 in Kopenhagen«. Tilhører Baronesse Marie Bille Brahe født Comtesse Moltke, København.

KILDER

Foruden den Biograferedes egne Skrifter følgende:

»Jugenderinnerungen des Kgl. Dänischen Staatsministers Grafen *Carl von Moltke auf Nütschau* (paabegyndt 1855 indtil 1859). Sammes *Dagbøger fra Rejsen til Syden 1820. Breve* fra Greve *Adam Gottlob Dellew Moltke* til Sønnen Carl, 1811—1841, og B. G. Niebuhr, 1798—1825. Alt henhørende til »Statsminister Grev Carl Moltkes Privat-Arkiv«. Rigssarkivet.

Endvidere *Breve fra A. G. D. Moltke* til Jens Baggesen; Det Kongelige Bibliotek. *Breve* til Moltkes 1. Hustru og fra hende til ham og til forskellige Veninder m. m. tilhørende Kgl. Ordenshistoriograf Dr. phil. Louis Bobé samt forskellige andre Breve.

I. C. W. Hirsch: Fortegnelse over Danske og Norske Officerer 1648—1814. Det Kgl. Bibliotek.

Staats-Verzeichniss. (Altona 1763).

Kgl. dansk Hof- og Statskalender. (Kbhvn. 1765).

Kjøbenhavns politiske Vejviser. (1770—1787).

L. A. G. Schrader: Handbuch der vaterländischen Rechte in den Herzogthümern Schleswig und Holstein. I. (Altona 1784).

K. F. Cramer: Mensliches Leben. (Aldenburg og Leipzig 1794).

Karamsin: Briefe eines reisenden Russen, aus dem Russischen von Johann Richter. (Leipzig 1799).

I. D. T. Manthey: Dannebrogssiddere døde i Aarene 1809—1817. (Kbhvn. 1818).

Fr. Rossmann: Pantheon deutscher jetzt-lebender Dichter. (Helmstedt 1823).

Joh. Friedr. Aug. Dörfer: Topographie des Herzogthums Holstein. (Schleswig 1824).

Jens Baggesen: Labyrinth I—III. (Kbhvn. 1829 og 1830).

Jens Baggesens danske Værker udgivne af Forfatterens Sønnen og C. J. Boye. Bd. IX, X, XI. (Kbhvn. 1830—31).

Jens Baggesens Briefwechsel. I og II. (Leipzig 1831).

N. Falck: Handbuch des Schleswig-Holsteinischen Privatrechts II. (Altona 1831).

N. Falck: Archiv für Geschichte, Statistik etc. der Herzogthümer Schleswig-Holstein und Lauenberg. (Kiel 1843 og 1844).

August Baggesen: Jens Baggesens Biographi. (Kbhvn. 1843 og 1844).

Falcks Archiv II og III. (Kbhvn. 1843 og 1844).

Neuer Nekrolog der Deutschen, 21. Jahrg. 1843, II. (Weimar 1845).

Tidsskrift for Krigsvæsen. (Kbhvn. 1855).

C. L. v. Løvenskiold: Den Kongelige Livgarde til Hest. (Kbhvn. 1858).

Johannes von Schroder: Darstellungen von Schlössern und Herrenhäusern. (Hamburg 1862).

H. H. Langhorn: Historiske Efterretninger om de danske Moltker. (Kbhvn. 1866).

F. Krogh: De Danske Majorater. (Kbhvn. 1868).

Eduard Alberti: Lexikon der Schleswig-Holstein-Lauenburgischen und Eutinischen Schriftsteller von 1829 bis Mitte 1866. (Kiel 1868).

Fr. Perthes' Leben 6' Aufl. (Lotha 1872).

Allgemeine Deutsche Biographic. (Leipzig 1875—1912).

- F. Krogh*: Dansk Adelskalender. (Kbhvn. 1878).
- C. F. Bricka*: Dansk biografisk Lexikon. XI. (Kbhvn. 1897).
- Louis Bobé*: Efterladte Papirer fra den Reventlow'ske Familiekreds i Tidsrummet 1770—1827. (Kbhvn. 1905).
- Wilhelm und Caroline von Humboldt* in ihren Briefen II. 1791—1808. (Berlin 1907).
- G. Brammer*: Livgarden. (Kbhvn. 1908).
- H. Oldekop*: Topographie des Herzogtums Holstein. (Kiel 1908).
- J. Ostensfeld*: Studier over Stemninger og Tilstande i Holsten 1815—30. (Kbhvn. 1909).
- S. Birket-Smith*: Københavns Universitets-Matrikel 1740—1828. (Kbhvn. 1909). Mindesmærker over Danmarks Nationalliteratur II. Jens Baggensen. Labyrinten ved Louis Bobé. (Kbhvn. 1909).
- K. Tiander*: Graf Adam Moltke (Datskorusskija izslédovanija I). (St. Petersburg 1912). Privat oversat af M. v. d. Vliet. (1938).
- »*Gemt og Glemte*«. I og II. (Kbhvn. 1915 og 1916).
- Louis Bobé, Gustav Graae og Fr. Jürgensen West*: Danske Len. Grevskaftet Bregtved. (Kbhvn. 1916).
- Louis Bobé*: Spølst. (Særtryk). (Hellerup 1924).
- H. S. Holbech*: Odense Bys Historie. (Odense 1926).
- Dietrich Gerhard und William Norwin*: Die Briefe Barthold Georg Niebuhr. I og II. (Berlin 1926 og 1929).
- Georg Christian Burchardi*: Lebenserinnerungen eines Schleswig-Holsteiners. Herausgegeben von Wilhelm Klüwer. (Flensburg 1927).
- Adelsaarbogen*. (Kbhvn. 1927).
- Otto Brandt*: Geistesleben und Politik in Schleswig-Holstein. (Kiel 1927).
- K. F. Plesner*: Fra Baggens Ungdomskreds. Cramer-Moltke-Spazier. Særtryk af »Danske Studier«. (Kbhvn. 1936).
- Franz von Jessen*: Danske i Paris gennem Tiderne. I. (Kbhvn. 1936).
- Vilh. la Cour, Knud Fabricius, Holger Hjelholt, Hans Sund*: »Sønderjyllands Historie«. IV. (Kbhvn. 1937).
- Louis Bobé*: Rom og Danmark gennem Tiderne. II. (Kbhvn. 1937).
- Louis Bobé*: Thorvaldsen i Kærlighedens Aldre. (Kbhvn. 1938).
- Carl Boysen*: Carl Baron von Scheel-Plessen, eine biographische Studie. »Quellen und Forschungen zur Geschichte Schleswig-Holstein«. Band 19. (Neumünster in Holstein 1938).
- H. J. H. Glædemark*: Carl Moltke og den holstenske Ministerportefeuille 1862. »Historisk Tidsskrift«. 10. Række V. (Kbhvn. 1939).
- Adelig Taschenbuch. A. (Gotha 1939).
- Dansk Biografisk Leksikon. XVI. (Kbhvn. 1939).

Endvidere Oplysninger fra Udenrigsministeriet, Rigsarkivet, Hærens Arkiv, Landsarkivet for Fyen, Dansk Genealogisk Institut, Stadtarchiv in Kiel, Archiv der Hansestadt Lübeck, Christian-Albrecht Universität i Kiel, Universitetet i Göttingen samt Meddelelser gennem det Kgl. Generalkonsulat i Hamburg og de Kgl. danske Konsulater i Flensburg og Lübeck, Adelige Kloster Uetersen, Gods-direktør Gustav Vett, Kiel, Noers Godsarkiv gennem Dr. O. Kähler, Rechtsanwalt beim Oberlandesgericht und Notar, Kiel, m. m.

PERSON-FORTEGNELSE

(omfatter kun Forord og den egentlige Tekst).

- Adam*, se *Moltke*, Adam Gottlob Detlev Greve.
Adams, se *Moltke*, Adam Gottlob Detlev Greve.
Adamson, Adam Friedrich (Fritz), se *Moltke*, Adam Friedrich (Fritz) Adamson Greve.
v. Adeler, Christian Holger, til Hinds-gavl, Ritmester 20.
v. Ahlefeldt, Familien 23, 24, 93.
— Slægten, til Marutendorf 81.
— Asmus, til Noer 23.
— Bendix, til Noer 23.
— Claus, til Noer 23.
— Claus, til Nütschau 92.
— Conrad Christopher Greve, til Ascheberg, Overregeringsraad 141.
d'Alembert, Jean le Rond, Filosof, Naturforsker 172.
Alfred den Store, Konge af England 35.
Allwill, Eduard, Forfatter 40.
Amsinck, G., til Nütschau, Hofagent 93.
Andersen, Vilhelm, Professor, Forfatter 60.
Aristoteles, Filosof 161, 174.
Arlitz, Elisabeth Magdalena Christina, se *Klüwer*, Elisabeth Magdalena Christina, f. Arlitz.
— Johann Diederich, Handskemager 152.
d'Auwilliers, L. A. M., Forfatter 172.
Bacchus, Gud (Dionysos) 101, 171.
Bacon, Francis Sir, Baron, Filosof 172.
Baggesen, Bagge, Vejpikør 39.
— Carl Albrecht Reinhold, Præst 144.
— Charlotte Sophie, f. v. Haller, se *v. Haller*, Charlotte Sophie.
Baggesen, Jens (Immanuel), Digter 39, 40, 41, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 74, 79, 80, 83, 87, 89, 90, 97, 98, 99, 104, 115, 144, 164.
Bardenfleth, Carl Emil, Minister 154.
— Jens Carl, Generalløjtnant 113, 121.
Baudissin, Freia, Grevinde, f. Comtesse v. Luckner 96.
— Heinrich Friedrich Greve, til Knoop 50.
— Heinrich August Greve, til Karlstetten 96.
— Otto Friederich Magnus Greve, Generalmajor 27.
Becker, *Gottfried*, Hofapoteker 56, 57, 58, 59, 60, 63.
— Karl Ferdinand, Læge, Filolog 165.
v. Berger, Familien 88, 169.
— Anna, f. Comtesse-Holck 88.
— Anna Elisabeth, f. v. Schilden 88.
— Johann Erich, Professor 88, 168.
Berkhane, Slægten 14.
Bernadotte, Johan Baptist Julius, Fyrst af Ponte-Corvo, se *Karl XIV Johan*, Konge af Sverige og Norge.
Bernstorff, Andreas Peter Greve, Minister 50.
— Christian Günther Greve, Minister 26, 102, 103, 128.
— Joachim Frederik Greve, Diplomat 128.
Bismarck, Otto Eduard Leopold Fyrst, Kansler 163, 164.
Bluhme, Christian Albrecht, Minister 154.
Blücher v. Wahlstatt, Gebbard Lebrecht Fyrst, Feltmarskal 112.
Bojsen, Peter Outzen, Biskop 69.
Bonifacius, Fører 56.
Bonnet, Charles, Filosof 50.
v. Bonstetten, Carl Victor, Forfatter 145.
Borch, Andreas, Sognepræst 17.
Borghese, Pauline, f. Bonaparte 146

- Borgia*, Kardinal 101.
Bourbon'erne, Fyrstefamilie 133.
Brandis, Familien 27.
 — Christian August, Filosof 27, 117.
 — Henriette Wilhelmine, f. Wortmann 27.
 — Ioachim Dietrich, Livlæge, Professor 27.
Brandt, Otto, Professor 156.
Braun, Frue, f. v. Haller 144, 145.
v. Brockdorff, Slægten, til *Marutendorf* 81.
 — Christian Ulrich Hans Baron, Overregeringsraad 141.
 — Ioachim, til Noer og Grünewald, Geheimeraad 22, 24.
 — Wulf, til Noer og Grünewald, Landraad 23, 24.
Brun, Friederike, f. Münter, Forfatterinde 52, 99, 145.
 — Johan Christian Constantin, Kjøbmand 26.
v. Brüggemann, Familien 12, 14.
 —'s Vaaben 12.
v. Brüggemann, Christinane Frederikke, se *Moltke*, Christiane Frederikke Grevinde, f. v. Brüggemann.
v. Brömbsen, Christian, til Nütschau, Raadsherre 93.
 — Christian, til Nütschau 93.
v. Buch, Christian Leopold, Geolog 172.
Buchwald, Anna Jacobine Caroline Johanne, f. Colbjørnsen, Hofdame 26.
v. Buchwald, Christoph, til Helmsdorf 38.
 — Detlev Christoph, til Helmsdorf, Kaptajn 26.
Buchwald, Frederikke Sophie, f. Comtesse Moltke 29, 38.
v. Buchwald, Johan Hugo, til Fresenburg, Oberst 96.
Buchwald, Magdalena Lucie, Conventualinde 118.
v. Buchwald, Magnus, til Helmsdorf, Stænderdeputeret 26.
Burchardi, Christian August, Professor 118, 181.
Burchardi, Georg Christian, Rektor 156, 181.
Burkc, Edmund, Statsmand 147.
Buti, Camillo, Advokat 99.
Bilow, Cai Frederik, Landraad 24.
Canova, Antonio, Billedhuger 146.
Carl, Kammertjener 46.
Carl Peter Ulrik, Hertug, se *Peter III*, Kejsler af Rusland.
Caroline Amalie, Dronning af Danmark 181.
Carolus, se *Moltke*, Carl Greve, til Nütschau.
Carstens, Carl Friedrich, Over- og Landsretsadvokat 96.
 — Asmus Jacob, Maler 100, 101.
Charles IX, Konge af Frankrig 58.
Charlotte Amalie, Prinsesse 38.
Chénier, Marie Joseph, Digter 58.
Christensen, Caspar Diederich, Politimester 118.
 — Ernst Friedrich, Universitetssyndikus 118.
Christian VII, Konge af Danmark 34, 86.
Christian VIII, Konge af Danmark 24, 98, 154, 158, 181.
Christian IX, Konge af Danmark 7, 164.
Christian Albrecht, Hertug 32.
Christian Frederik, Prins, se Kong *Christian VIII*.
Cicero, Marcus, Tullius, Filosof 182.
Colbjørnsen, Christian, Justitiarius i Højesteret 26, 37, 102, 103.
de Condorcet, Marie Jean Greve, Forfatter 172.
Cotta von Cottendorf, Johan Friedrich Friherre, Forlagsboghandler 143, 144.
Cramer, Carl Friedrich, Professor 69, 75, 106.
de Custine, Adam Philippe Greve, General 70, 71.
Cæsar, Gajus Julius, Feltherre, Statsmand 174.
v. Dachroeden, Karoline, Friherreinde.
Dahlmann, Friedrich Christoph, Professor 104, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 134, 138.
Damiens, Robert François, Kammer-tjener 85.
Dannecker, Johann Heinrich, Billedhuger 143.
David, Konge i Israel (de af ham til-lagte Salmer er af langt senere Oprindelse) 118.
Davoust, Louis Nicolai Hertug af Auerstædt, Marskal, 120, 121, 122.
Decker, Anthon Johan, Borgmester, Toldforvalter 96.

- Diderot*, Denis, Forfatter 40.
Dreyer, Christopher Vilhelm, Diplomat 50.
 — Sara, se *Ramus*, Sara, Bispinde.
Dumont, André, Politiker 67.
Duperron, Anquetie, Iranist 172.
Dupont, Familien 12.
Dupont de l'Étang, Pierre Antoine Greve, General 116.
Ebel, Johann Gottfried, Geograf 50, 144.
Eckhoff, Læge 106
Ehlers, Martin, Professor 86, 87.
Eigtvæd, Nicolai, Arkitekt 38.
Elliot, Hugh Sir, Gesandt 49, 101, 102.
Erichsen, Jon, Rentekammerdeputeret, Bibliotekar 37.
v. Ewald, Johan, Generalløjtnant 112, 113, 114.
Ewald, Johannes, Digter 107.
Fabri, Guillaume Favre, Historiker 145.
Falck, Niels Nicolaus, Jurist 27, 104, 105, 106, 115, 117.
v. Fellenberg, Ludwig, Oberst? 145.
Fichte, Johanna Maria, f. Rahn 88.
 — Johannes Gottlieb, Filosof 88.
v. Florencourt, Wilhelm Ferdinand Chasot, Forfatter 69.
Fock, Johann Georg, Provst 90.
Fouché, Josepr Hertug af Otranto, Politiminister 175.
Fox, Charles James, Statsmand 147.
Franck, Forpagter 105.
Frederik III, Konge af Danmark 32.
Frederik V, Konge af Danmark 7, 9, 20, 25.
Frederik VI, Konge af Danmark 24, 99, 113, 114, 119, 120, 121, 126, 128, 129, 133, 138, 156, 177.
Frederik VII, Konge af Danmark 7, 31, 156.
Frederik, Kronprins, se *Kong Frederik VI*.
Frederik, Prins af Hessen-Cassel 121.
Friderich Emil August, Prins af Noer 24, 31.
Friedrich III, Hertug 32, 81.
Friedrich Christian, Hertug 24, 51.
Friedrich Wilhelm III, Konge af Preussen 129, 143.
Fritz, se *Moltke*, Adam Friedrich (Fritz) Adamson Greve.
Fritze, se *Moltke*, Freya Georgine Comtesse.
- v. Gagern*, Hans Christoph Ernst Friherre, Statsmand 133.
Gaspari, Adam Christian, Professor, Geograf 35.
Gatterer, Johan Christoph, Historiker 44.
Georg III, Konge af Storbritanien 50.
Gelleri, Christian Fürchtegott, Digter 118.
Geysler, Samul Gottfried, Professor 106.
Gibbon, Edward, Historiker 67.
v. Goethe, Johan Wolfgang, Digter 101, 109, 143.
v. d. Goetz, August Friederich Ferdinand Greve, Minister, Overhofmarskal 133.
v. Gollowin, Amalie, Priorinde 140.
Griebel, Leopold Matthias, Præst 184.
v. Grolman, Karl Wilhelm Georg, Generalkvartermester 133.
Grüner, Ebba Ovidia, se *Schöller*, Ebba Ovidia, f. Grüner.
Gude, Claus Frederik, Oberst 17, 18.
Gurlitt, Johann Gottfried, Direktør 130.
Görtz, Carl Friedrich Greve, General 20.
Hagelstein, Frantz Daniel, Dr. med. Fysikus 96.
Hallam, Henry, Jurist, Historiker 138.
v. Haller, Familien 57, 61.
 — Albrecht, Anatom, Fysiolog, Digter 56, 118, 144.
 — Carl Ludwig, Forfatter 144.
 — Charlotte Sophie gift med Jens Baggesen 47, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 87, 89, 144.
 — Emilie 59, 61, 62.
 — Samuel, Raadsherre 56.
Hamilton, Emma, f. Harte 101.
Hammerstein, Greve, Brigadegeneral, Diplomat 26.
Hardenberg, Generalløjtnant 24.
 — Carl August Fyrst, Statsmand 129, 174.
de la Harpe, Jean François, Literat 172.
v. Hartmann, Johan Georg August, Geheimeraad 143, 144.
Haxthausen, Ulrica Christiane, Hofdame, se *Knuth*, Ulrica Christiane Grevinde, f. Haxthausen.
Hegekern, se *Hülsen*, August Ludwig, Filosof.
Heidelbach, Familien 42.
Hensler, Fru Dr. 90.
 — Philip Gabriel, Professor 86, 90.
Herodot, Historieskriver 161.

- Herschel*, Friederich Wilhelm, Astronom 174.
- Heyne*, Christian Gottlob, Professor 44.
- Hilmers*, Detlev Hinrich, til Noer og og Grünewald 30.
- Hirsch*, Johan Christian Waldemar, Oberstløjtnant, Genealog 34.
- Holck*, Anna Comtesse, se *v. Berger*, Anna, f. Comtesse Holck.
— Frederikke Comtesse, se *Hülsen*, Frederikke, f. Comtesse Holck.
— Marie Comtesse 88.
- Homer*, Digter 73, 74, 161.
- Horats*, Digter 161.
- Hornsylde*, Jens, Præst 39.
- Humbert*, Frue, til Noer og Grünewald 92.
- v. Humboldt'ske Hjem* 99.
- v. Humboldt*, Friedrich Wilhelm Heinrich Alexander Friherre, Naturforsker 172.
— Karl Wilhelm Friherre, Statsmand 98, 99, 102, 129, 132, 135, 172.
— Karoline Friherreinde, f. v. Dachroeden 99.
- Hume*, David, Filosof og Historiker 40.
- Høvidt*, Lauritz Nicolai, Minister 154.
- Hülsen*, Familien 115.
— August Ludwig, til Wagersrott, Filosof 88.
— Frederikke, f. Comtesse Holck 88.
— Frederikke Christine Sophie, f. Wibel v. Wibelsheim 88.
- Hoegh-Guldberg*, Ove, Statsmand 155.
- Jacobi*, Friedrich Heinrich, Filosof 40, 80, 147.
— Karl Leonhard, Professor 89.
- Jason*, Sagnhelt 100.
- Juel*, Amalie Christiane, f. Raben 19.
— Birthe Cathrine, f. Levetzau 17, 19.
— Carl, til Taasinge, Stiftamtmand 19.
— Peder, til Hverringe, Ceremonimester, Assessor i Højesteret 17, 19.
— Peder, Ghecimeraadinde, se *Juel*, Birthe Cathrine, f. Levetzau.
- Juliane Marie*, Dronning af Danmark 38.
- Kaas*, Georg Conrad, Diplomat 103.
- Kall*, Abraham, Historiker, Professor 37.
- Kallio*, A., se *Kall*, Abraham, Professor.
- Kant*, Immanuel, Filosof 88, 90, 147.
- Karamsin*, Nikolai Mikhailovich, Forfatter 57, 58, 59, 60, 61, 63, 79, 164.
- Karl XIV* Johan, Konge af Sverige og Norge 112, 115, 120.
- Karl den Store*, Romersk Kejser 35.
- Karl Wilhelm Ferdinand*, Hertug af Braunschweig 71.
- Kaufmann*, Angelika, Malerinde 101, 108, 109, 171.
- Kirsten*, Frieda Nicoline Christiane, f. Comtesse Moltke 171.
- Klaproth*, Martin Heinrich, Kemiker 165.
- v. Kleist*, Christian Friederich, Ritmester 20.
- Klopstock*, Friedrich Gottlieb, Digter 40, 50, 69, 73, 87, 88, 107, 108, 162.
- Klüwer*, Elisabeth Magdalena Christina, f. Arlitz 152.
— Johann Matthias, Tobaksspinder 152.
— Katharina Hedeveg Carolina, se *Moltke*, Katharina Hedeveg Carolina Grevinde, f. Klüwer.
- Knuth*, Frederik Christian Julius Greve, Stiftamtmand 26, 37.
— Frederik Marcus Greve til Grevskabet Knuthenborg, Minister 154.
— Malvina Elisabeth Grevinde, f. Comtesse Moltke 26.
— Ulrica Christiane Grevinde, f. Haxthausen 26.
- Korf*, H. F., til Nütschau, Kammerjunker 93.
- v. Kotzebue*, August Friedrich Ferdinand, Digter 143.
- v. Kule*, Familien, til Nütschau 92.
- Landini*, Taddeo, Billedhugger 100.
- Lavater*, Iohan Kasper, Præst, Digter 50, 60, 66, 115.
- Lehmann*, Peter Martin Orla, Minister 154.
- v. Leibniz*, Gottfried Wilhelm Friherre, Filosof, Diplomat 172.
- Lessing*, Gotthold Ephraim, Digter 40, 77, 162.
- v. Leth*, Matthias, Oberstløjtnant 20.
- Levetzau*, Birthe Cathrine, se *Juel*, Birthe Cathrine, f. Levetzau.
- Liliencron*, Juliane Johanne Friherreinde, f. Comtesse v. Lückner 113.
— Ludvig Carl Christoph Friherre, Oberstløjtnant 113.
- Lindner*, Friedrich Ludwig, Dr. 143.
- List*, Friedrich, Nationaløkonom 144.
- Livius*, Titus, Historieskriver 161.
- Locke*, John, Filosof 174.
- Lorentzen*, Lorenz, Livlæge? 96.
- Lornsen*, Uwe Jens, Landfoged 177, 179, 180.

Louise, Dronning af Danmark 25.
Louise Augusta, Hertuginde 24, 31, 120.
v. Louzow, Christoph Hartwig, Amtmand 87.
Luckner, Adamine Gottliebe Grevinde, f. Comtesse Wedell 96.
 — Ferdinand Wilhelm Christoph Greve, Ritmester 96.
 — Freya Comtesse, se *Baudissin*, Freya Grevinde, f. Comtesse v. Luckner.
 — Isidore Alexandrine Mathilde Grevinde, f. Rigsgrevinde zu Stolberg-Stolberg 171.
 — Juliane Johanne Comtesse, se *Liliencron*, Juliane Johanne, Friherreinde.
 — Nikolaus Greve, til Blumendorf, Amtmand 96.
Ludvig XV, Konge af Frankrig 85.
Ludvig XVI, Konge af Frankrig 46.
Ludvig XVIII, Konge af Frankrig 89, 131, 133.
Luxdorph, Bolle Willum, Jurist 37.
Mahlzan, Præsident for Regeringsraadet 122.
Malebranche, Nicolas, Filosof 40.
de Mably, Gabriel Bonnot, Forfatter 147, 172.
Mackintosh, James Sir, Filosof 172.
Malte, se *Molt*.
Margrethe, Dronning af Danmark 11.
Marie, Dronning af Danmark 138.
Mathilde, se *v. Luckner*, Isidore Alexandrine Mathilde Grevinde.
Matthias, Jürgen, Høker 152.
Metternich, Clemens Wenzel Neponuk Lothar Fyrst, Hus-, Hof- og Statskansler 156.
Mirabeau, Honoré Gabriel Victor Riquetti Greve 46, 58, 67, 147.
Mitford, Mary Russel, Forfatterinde 172.
Moldenhaver, Daniel Gotthilf, Professor, Overbibliotekar 26.
Molt, Navnet 14.
Moltke, Fredericus Rider 11.
Moltke, Navnet 11, 14.
Moltke's Vaaben 12.
 — Vaabenfarver 14.
Moltke, Slægten 11, 14, 19, 20, 92, 112, 114, 115, 136, 165.
Moltker, Danske 11, 33, 38, 44.
 — Grever af Noer og Nütschau 17, 94.
Moltke, Adam Friedrich (Fritz) Adamson Greve 152, 160, 172, 175, 176.
 — Adam Gottlob Greve, til Grev-

skabet Bregentved, Overhofmarskal, Geheimeraad 7, 11, 12, 13, 14, 20, 22, 23, 24, 38, 68, 118.
Moltke, Adam Gottlob Detlev Greve, til Noer, Grünewald og Nütschau 7, 8, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 83, 86, 87, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 113, 116, 117, 118, 122, 123, 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 171, 173, 176, 177, 178, 180, 181, 183, 184, 185.
 — Adam Gottlob Detlev Greve og Frederikke Elisabeth Grevinde 28, 29, 82, 86, 87, 88, 101, 102, 106, 145, 146, 151, 154.
 — Adam Gottlob Ferdinand Greve, Viceadmiral 38.
 — Adam Heinrich Carl Greve, til Nütschau, Major 94.
 — Adam Wilhelm, til Grevskabet Bregentved, Minister 26, 154.
 — Anna Malvina Grevinde, f. Simons 150.
 — Anton Heinrich, Overhofmester, Geheimeraad 38.
 — Carl Greve, til Nütschau, Minister 7, 26, 27, 41, 87, 90, 91, 94, 96, 97, 100, 101, 104, 114, 117, 118, 130, 137, 139, 140, 141, 142, 149, 150, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 163, 164, 167, 169, 170, 171, 181.
 — Carl Grevinde, se *Moltke*, Cornelia (Nina) Grevinde, f. van Rensselaer Thayer.
 — Carl Adam Natanael Greve, Forlægger 31.
 — Carl Ferdinand Ludwig Greve, til Waabshof 171.
 — Carl Poul Oscar Greve, Minister, Diplomat 7, 30, 31.
 — Casper Herman Gottlob Greve, til Dronninggaard, General 14, 21.

- Moltke*, Cathrine Sophie Wilhelmine Comtesse, Hofdame, se *Wedell*, Cathrine Sophie Wilhelmine Grevinde, f. Comtesse Moltke.
- Charlotte Auguste Grevinde, f. Wibel v. Wibelsheim 81, 84, 85, 88, 91, 96, 118.
 - Christian Frederik Greve, til Turebyholm, Overhofmarskal, Dr. jur. 14.
 - v. — Christian Magnus Frederik Greve, til Noer og Grünwald, General-løjtnant 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 28, 29, 32, 33, 37, 68, 102.
 - Christiane Frederikke Grevinde, f. v. Brüggemann 12.
 - Cornelia (Nina) Grevinde, f. van Rensselaer Thayer 7, 8, 101.
 - Ferdinand Greve, Major 29.
 - Frederik Christian Greve, Løjtnant 30, 31.
 - Frederik Ludvig Greve, Diplomat 15.
- v. *Moltke*, Frederik Philip Victor, General-løjtnant 121.
- Moltke*, Frederikke Elisabeth Grevinde, f. Reventlow 17, 28.
- Frederikke Sophie Grevinde, f. Reventlow, se *Moltke*, Frederikke Elisabeth Grevinde, f. Reventlow.
 - Frederikke Sophie Comtesse, se *Buchwald*, Frederikke Sophie.
 - Freya Georgine Comtesse, Conventualinde 171, 172.
- v. *Moltke*, Helmuth Carl Bernhard Greve, Generalfeltmarskal 121.
- Moltke*, Joachim Greve, til Rønnebæksholm, Oberst 29, 34, 70, 71, 72.
- Joachim Godske Greve, til Grevskabet Bregentved, Minister 15, 21, 26, 37, 38, 68.
 - Johannes Rider 11.
 - Katharina Hedeveg Carolina Grevinde, f. Klüwer 152, 153, 154, 176.
 - Levin Claus, til Knoop 32.
 - Magnus Greve, til Grünholz, Overretsraad 29, 137.
 - Magnus Josias Barthold Carl Greve 83, 85.
 - Magnus Theodor Greve, til Grünholz, Verbitter 92, 101, 104, 118, 149, 153, 168, 169, 170, 171.
 - Marie Christine Grevinde, f. Wibel v. Wibelsheim 97, 103, 117, 118.
- Moltke*, Otto Ioachim Greve, til Espe, Geheimstatsminister 26, 118, 158.
- Otto Julius Greve, Oberstløjtnant, Klosterprovst 141.
 - Sophie Emilie Comtesse 98.
 - Sophie Hedeveg Grevinde, f. Raben 14, 38.
 - Werner Jasper Andreas, Overpræsident 38.
- v. *Moltke-Grünholz*, se *Moltke*, Magnus Theodor Greve, til Grünholz.
- Moltke-Hvitfeldt*, Gebhard Greve, til Stamhuset Moltkenborg 118.
- Monrad*, Ditlev Gothard, Minister 154.
- de Montesquieu*, Charles, Filosof 172.
- Murat*, Joachim, Konge af Neapel, General 112, 113.
- Müller*, Familien 115.
- Adam, Filosof 87.
 - Johannes, Historiker 67.
 - Otto Frederik, Naturforsker 37.
- Münster-Meinhowel*, Amalie Isabella Johanne Charlotte Grevinde, f. Friherreinde v. Ompteda, Hofmesterinde hos Kronprinsesse Caroline 26.
- Napoleon I*, Kejsler af Frankrig 112, 115, 116, 120, 123, 128, 131, 132.
- Necker, Jacques*, Finansminister 136.
- Niebuhr*, Barthold Georg, Historiker, Diplomat 50, 73, 74, 86, 90, 102, 103, 131, 132, 137, 146, 161, 162, 169.
- Carsten, Geograf 73.
 - Niebuhr, Margarethe Lucie, f. Hensler 86.
- v. *Numsen*, Christian Frederik, Ritmester 20.
- »*Ossian*«, Digter 40, 74.
- Otte*, Borgmester 81.
- Dorothea, f. Reventlow 81.
- d'Oysé*, François Ignac, General 70, 71.
- Pell*, Anton Friedrich Ludwig, Teolog 169.
- Pentz*, Familien, til Nütschau 92.
- Pericles*, Athens Styrrer 174.
- Perthes*, Clemens Theodor, Professor 90.
- Friedrich, Boghandler, Patriot 90, 122, 131, 146, 164, 165, 166.
- Peter III*, Kejsler af Rusland 19.
- Petrucchioli*, Maria, se *Zoëga*, Maria.
- Piper*, Vejinspektør 89.
- Fru, f. v. Saldern 89.
 - Ida, se *Wibel von Wibelsheim*, Ida.
- Pitt*, William Jarl, Statsmand 36, 147.

- Platon*, Filosof 80, 161.
Plutarch, Filosof 41, 76, 141.
Pohlmann, C. H., til Nütschau 91.
Porth, Præst 87.
Potocki, Jozef Greve, General 89.
Pütter, Johan Stephan, Professor 43.
v. Qualen, Bernhard, til Noer og Grünewald 30.
— Frederik Christian, til Vindeby 87.
— Josias, Klosterprovst 140.
Raben, Amalie Christiane, f. Iuel, Hofdame, se *Iuel*, Amalie Christiane, f. Raben.
— Sophie Hedeveg, se *Moltke*, Sophie Hedeveg Grevinde, f. Raben.
Ramus, Jacob, Biskop 19.
— Sara, f. Dreyer, Bispinde 19.
Rantzau, Familien, til Nütschau 92.
— Breide, til Noer og Grünewald 24.
— Christian Detlev Carl Greve, til Ascheberg, Noer og Grünewald, Overpræsident 29, 91.
— Gerhardt (Gert), til Noer og Grünewald 24.
— Moritz, til Noer 23.
Rantzau Breitenburg, Heinrich, til Nütschau, Statholder 92.
Rebenitz, Godsskriver 105.
Rahn, se *Fichte*, Johanne, f. Rahn.
Reichard, se *Steffens*, Heinrich.
Reinhold, Karl Leonhard, Professor 85, 89, 115.
Reventlau, Friderica Sophia, se *Moltke*, Frederikke Elisabeth Grevinde.
Reventlow, Familien 28.
— Anna Sybille Grevinde, f. Schubart 47.
— Margrethe Benedicte Grevinde, f. v. Qualen 87.
— Catharine Margrethe, f. v. Thoden 17.
— Christian Detlev Greve, til Grevskabet Christianssæde 88.
— Detlev Greve, til Glasau og Emkendorf, Geheimeraad 28.
— Detlev, til Grünholz 17, 28.
— Frederik, Ritmester 17, 22.
Reventlow, Friederich Greve, Statholder 158.
— Johan Ludvig Greve, til Grevskabet Brahetrolleborg 47.
v. Rieppur, Frederik Carl, General-løjtnant 17, 18, 20.
Roland, Sagnhelt 35.
de la Romana, Pedro Caro y Sureda Marquis, General 115, 116.
Rosenkrantz, Niels, Diplomat 128.
Ross, Eliza, se *Simon*, Eliza, f. Ross.
Rousseau, Jean-Jacque, Filosof 67, 147.
Rovèrea, Ferdinand, Forfatter 67.
Rumohr, Frederike Ulrika, Conventualinde 44, 52.
Rumohr, Wilhelm, til Noer og Grünewald 24.
de Saint-Germain, Claude Louis Greve, Generalfeltmarskal 19.
v. Salderen, se *Piper*, Fru, f. v. Salderen.
— Caspar, til Schierensee 89.
Sallust, Crispus, Historiker 161.
Schack, Henning, til Nütschau 92.
— Otto, til Nütschau 92.
Schalburg, Johann Mathias, til Nütschau 93.
Scheel-Plessen, Carl Theodor August Baron, se *Scheel-Plessen*, Carl Theodor August Greve.
— Carl Theodor August Greve, Overpræsident, Minister 154, 163, 164.
v. Schilden, se *v. Berger*, Anna Elisabeth.
v. Schiller, Johann Christoph Friedrich, Digter, Filosof 47, 107, 109, 143.
Schimmelmann, Familien 47, 89.
— 'ske Kreds 67.
Schimmelmann, Charlotte Grevinde, f. Schubart 47, 48, 49, 62, 115.
— Heinrich Carl Greve, til Grevskabet Lindenberg, Skatmester 24.
— Heinrich Ernst Greve, til Grevskabet Lindenberg, Minister 47, 49, 50, 73, 101.
— Heinrich Ernst Greve og Charlotte Grevinde 48.
v. Schinkel, Johan, Major 20.
v. Schlegel, August Wilhelm, Digter 169, 172.
— Friedrich, Forfatter 172.
v. Schlözer, August Ludwig, Professor 43, 50.
v. Schubart, Herman Baron, Diplomat 49, 101, 102.
Schuster, Leo, til Nütschau 95.
v. Schöller, Christian, til Margaard, Generalmajor 17, 18.
Schöller, Ebba Ovidia, f. Grüner 18.
Schönheider, Johan Christian, Biskop, Hofpræst 37.
Seckendorf, Veit Ludwig, Forfatter 172.

- Seydlitz und Kurtzbach*, Rudolf Friherre, til Nütschau 95.
- Shakespeare*, William, Digter 40.
- Sieyès*, Emanuel Joseph, Statsmand 147.
- Simons*, Anna Malvina, se *Moltke*, Anna Malvina Grevinde, f. Simons.
— Eliza, f. Ross 150.
— Henri, Bankier 150.
- v. *Sinner*, Friedrich, til Grandcour, Senator, Diplomat 65.
- Skau*, Laurids Pedersen, Politiker 158.
- Souhai*, Forvalter 105.
- Sparzci*, se *Spazier*.
- Spazier*, Johan Gottlieb Karl, Forfatter 52, 53, 54, 55, 56.
- Spinoza*, Benedikt, Filosof 40.
- Spittler*, Ludwig Thimotheus Friherre, Professor 50.
- Starcus*, Johannes, Forfatter 77.
- Steffens*, Heinrich, Digter, Filosof, 50, 115.
- Stolberg*, Christian Greve, Digter 50.
— Christian Friedrich Greve, til Vindeby, Digter 50.
— Frederik Leopold Greve, Digter, Diplomat 50.
- Struensee*, Johan Friedrich Greve, Minister 20, 21, 22, 86.
- Ström*, Christian Ludvig, Præst 97, 98.
- Suhm*, Peter Frederik, Historiker 37.
- Süssmilch*, Gustav, Regeringsraad 96.
- Tacitus*, Publius Cornelius, Historie-skriver 40, 161, 174.
- v. *Tettenborn*, Friedrich Karl Friherre, Ryttergeneral 121.
- Thibaut*, Anton Friedrich Justus, Professor 87.
— f. Ahlers, Professorinde 97.
- v. *Thoden*, Gotthard Christopher, til Oberhof 17.
— Marie, f. Gertrud 17.
- Thorwaldsen*, Bertel, Billedhugger 99, 100, 101, 146, 170, 171.
- Thucydid*, Historieskriver 161.
- v. *Thurn und Taxis*, Prins 145.
- Tiander*, Karl, Forfatter 79, 163, 165.
- Timoleon*, Statsmand 76.
- Tscherning*, Anton Frederik, Minister 154.
- Tönsen*, Marcus, Professor 87.
- Valdemar Atterdag*, Konge af Danmark 11.
- Villaume*, Lærer 104.
- Vilter*, Familien 42.
- Vincent*, Kaptajn 116.
- Vogler*, Familien 42.
- de Voltaire*, François Marie Arouet, Forfatter 147.
- Voss*, Johann Heinrich, Digter, Filolog 50, 73, 87, 161.
- Walt*, se *Wöldike*.
- v. *Warnstedt*, Hans Wilhelm, Diplomat 103.
- Washington*, George, General, Præsident 36.
- v. *Wedderkopp*, Slægten, til Marutendorf 81.
- Wedell*, Adamine Gottliebe Comtesse, se *Luckner*, Adamine Grevinde.
— Cathrine Sophie Wilhelmine Gottliebe Grevinde, f. Comtesse Moltke 25.
— Hannibal Greve, til Grevskabet Wedellsborg 25.
- Wellington*, Arthur Wellesley Sir, Hertug af Wellesley, Hærsfører, Statsmand 116, 174.
- Wessel*, Johan Herman, Digter 56.
- v. *Wibel* til Tralau 96.
- Wibel* v. *Wibelsheim*, Slægten 81.
— 's Vaaben 80.
- Wibel* v. *Wibelsheim*, Charlotte Auguste, se *Moltke*, Charlotte Auguste Grevinde, f. Wibel v. Wibelsheim.
— Elsabe Magdalene, f. Otto 81.
— Frederikke Christine Sophie, se *Hül-sen*, Frederikke Christine Sophie, f. Wibel v. Wibelsheim.
— Friederich Ludwig, til Wunning, Ridejunker 89, 90.
— Friedrich Peter Anthon, til Marutendorf, Landstaldmester 81.
— Ida, f. Piper 89.
— Marie Christine, se *Moltke*, Marie Christine Grevinde, f. Wibel v. Wibelsheim.
- Wiegleb*, Johan Christian, Apoteker 165.
- Wiese*, Theodor Friedrich, Borgmester 156.
- Winkelmann*, Johan Joachim, Kunstar-kæolog 162.
- Winterfeld*, Slægten, til Marutendorf 81.
- Wolt*, se *Wöldike*.
- Wöldike*, Navnet 14.
- Young*, Edward, Digter 77.
- Zoëga*, Johan Georg, Arkæolog 100.
— Maria, f. Petruccioli 100.
- Zeerleder*, Ludwig, Bankier 145.

Til Slut bringes Bibliotekar ved det Kongelige Bibliotek, Dr. phil. R. Edelman en hjertelig Tak for hans aldrig svigtende Interesse og Hjælpsomhed med Oversættelse af Dagbøger og talrige Breve m. m. Ligeledes Tak til mag. art. V. Gay for hans Bidrag til Karakteristiken af Statsminister Carl Moltke, samt til Frøken Kamma Kier, der paa Baggrund af sine 30 Aars Liv og Virke paa Bregentved med særlig Forstaaelse og Interesse har ydet mig en udmærket Hjælp under Korrekturlæsningen.

A. P.